

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΝΑΦΟΡΑ
ΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΔΙΕΘΝΩΣ ΤΗΝ
ΤΙΜΗ ΤΟΥ «ΜΑΥΡΟΥ ΧΡΥΣΟΥ»

2012

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:

ΝΟΜΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ (4174)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ	
1.1 Η προέλευση του πετρελαίου.....	5
1.2 Η εκμετάλλευση από την αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού.....	7
1.3 Ο ρόλος της αυτοκινητοβιομηχανίας και η εποχή της βενζίνης.....	12
1.4 Καταμερισμός της Αραβίας.....	20
1.5 Μέθοδοι εξερεύνησης.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ	
2.1 Το πετρέλαιο στον πόλεμο.....	29
2.2 Η δύναμη των «επτά αδελφών».....	33
2.3 Οι σημαντικές πετρελαϊκές κρίσεις και τις συνέπειες τους.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ	
3.1 Η λειτουργία της αγοράς πετρελαίου.....	50
3.2 Αγορά spot και προθεσμιακή αγορά.....	51
3.3 Ανάλυση των τιμών στις αγορές πετρελαίου.....	52
3.4 Ανάλυση των παραγόντων (drivers) που επηρεάζουν τις τιμές.....	55
3.5 Οι χρηματοοικονομικές αγορές στις μελλοντικές τιμές.....	57
3.6 Διεθνές χρηματιστήριο πετρελαίου.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ	
4.1 Η πετρελαϊκή κρίση του 21 ^ο αιώνα	60
4.2 Τα αποθέματα πετρελαίου.....	62
4.3 Το πετρέλαιο και τα αποθέματα στην Ελλάδα.....	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	65
ΠΗΓΕΣ	66

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πετρέλαιο έχει παίξει έναν μοναδικό ρόλο στην οικονομία και στην ιστορία της σύγχρονης εποχής. Καμία άλλη πρώτη ύλη δεν έχει παίξει τόσο καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση του πεπρωμένου των εθνών, στην ανάπτυξη των στρατιωτικών στρατηγικών και των στρατηγικών του παγκόσμιου εμπορίου, και των σχέσεων ανάμεσα στις χώρες. Καμία άλλη πρώτη ύλη δεν έχει δώσει τόσες μεγάλες υποσχέσεις για τη βελτίωση της ευημερίας ολόκληρων εθνών, υποσχέσεις που δυστυχώς παρέμειναν ανεκπλήρωτες, και οι οποίες πολλές φορές μεταβλήθηκαν σε κατάρες απειλώντας το μέλλον τους. Κανένας άλλος φυσικός πόρος δεν είχε τόσο μεγάλο αντίκτυπο στη γεωγραφία του κόσμου μας και στον τρόπο που οι κοινωνίες μας αλληλεπιδρούν και οργανώνονται. Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πρώτη ύλη, λοιπόν, το πετρέλαιο έχει διαμορφώσει τις ζωές μας, και αναπόφευκτα αυτός ο ρόλος το έχει μετατρέψει σε έναν από τους πιο αμφιλεγόμενους φυσικούς πόρους. Σε όλη του την ιστορία, ο «μαύρος χρυσός» δημιούργησε μύθους και εμμονές, φόβους και λανθασμένες αντιλήψεις για την πραγματικότητα, και ασύνετες πολιτικές που βάρυναν σημαντικά τη συλλογική ψυχή του κόσμου. Ακόμα και σήμερα η μεγάλη πλειοψηφία της κοινής γνώμης πιστεύει ότι το πετρέλαιο είναι ένα είδος «μαγικού φίλτρου» ταυτισμένο με πολέμους, απληστία, και ανείπωτη δύναμη το οποίο έχει ενορχηστρωθεί από τις διεθνείς ελίτ μπλεγμένες σε σχέδια που μόνο στα κατασκοπικά μυθιστορήματα αναφέρονται. Ταυτόχρονα, από τότε που μπήκε στη ζωή του ανθρώπου κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του δέκατου ένατου αιώνα, το πετρέλαιο υπόκειντο πάντα σε απρόβλεπτες παγκόσμιες αλλαγές. Εκείνοι που πίστευαν ότι θα μπορούσαν να το ελέγχουν προς όφελός τους διαψεύστηκαν ξανά και ξανά από τους κύκλους απότομης αύξησης και μείωσης της παραγωγής του, τις συχνές κρίσεις στην αγορά του, και τις συχνά ανεξέλεγκτες διακυμάνσεις των τιμών του, όπως επίσης και των πολιτικών εκρήξεων στις οποίες έχει παίξει τόσο σημαντικό ρόλο.

Η λέξη πετρέλαιο που μερικές φορές στην καθημερινή γλώσσα αποκαλείται και μαύρος χρυσός ή τσάι του Τέξας προέρχεται από την ελληνική λέξη πέτρα και τη λατινική *oleum* που σημαίνει «λάδι» και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Γερμανό ορυκτολόγο Agricola, το 1556. Το πετρέλαιο ήταν ήδη γνωστό από την αρχαιότητα, ιστορικά όμως η βιομηχανική του παραγωγή και εκμετάλλευση άρχισε τον 19ο αι. και ως πρώτη γεώτρηση αναφέρεται εκείνη της Πενσιλβάνια των ΗΠΑ το 1859.

Μετά την ανακάλυψη των μηχανών εσωτερικής καύσεως αρχίζει μια καινούργια εποχή. Η ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας και η σύγχρονη βιομηχανία των γιγαντιαίων εγκαταστάσεων της μαζικής παραγωγής και της τυποποίησης των προϊόντων, μετέβαλε το πετρέλαιο σε βασικό παράγοντα της παγκόσμιας οικονομίας. Αρκεί να σημειωθεί ότι η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου το 1860 ήταν 1.000 τόνοι, το 1910 70.000.000 τόνοι, το 1965 1.510.000.000 τόνοι ενώ το 1990 η παραγωγή ξεπέρασε τον ιλιγγιώδη αριθμό των 3.000.000.000 τόνων. Εξάλλου τα πετρελαιοχημικά προϊόντα αποτελούν σήμερα το 80% της οργανικής χημικής βιομηχανίας, αφού το πετρέλαιο συμμετέχει στην παραγωγή των διαφόρων πλαστικών, συνθετικών υφασμάτων, απορρυπαντικών και πλήθους άλλων αντικειμένων, υλικών και ουσιών καθημερινής χρήσεως.

Το πετρέλαιο αποτελεί τη κυρίαρχη πηγή ενέργειας και μαζί με τα φυσικά αέρια καλύπτει το 70% της ενέργειας σε όλο τον κόσμο. Η εξάντληση των κοιτασμάτων από την εντατική άντληση πετρελαίου σε πολλές περιοχές και η ενεργειακή κρίση που προέκυψε από το συνασπισμό των πετρελαιοπαραγωγών χωρών μετά την κρατικοποίηση των πηγών και τις συνεχείς ανατιμήσεις, ανάγκασε τις περισσότερες χώρες να αναζητήσουν κοιτάσματα στις δικές τους περιοχές. Αν υπολογίσουμε ότι η κατανάλωση πετρελαίου αυξάνει από χρόνο σε χρόνο αντιλαμβανόμαστε των υψηλών βαθμών εξαρτίσεως των βιομηχανικών κρατών από τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες. Έτσι, παντού γίνονται έρευνες για την αναζήτηση νέων πετρελαιοφόρων περιοχών ή γίνονται έρευνες για την ανακάλυψη νέων πηγών ενέργειας. Υπολογίζεται ότι σήμερα λειτουργούν περίτα 4.000 γεωτρύπανα από τα οποία τα 800 σε υποθαλάσσιες γεωτρήσεις. Η πετρελαιοπαραγωγή και το εμπόριο του πετρελαίου ελέγχεται από κρατικούς διεθνείς ή ιδιωτικούς ισχυρούς οικονομικούς οργανισμούς.

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την ιστορία, τους οικονομικούς και γεωπολιτικούς παράγοντες σχετικά με το πετρέλαιο επίσης επιχειρεί τη καταγραφή και τεκμηρίωση με τρόπο κατανοητό, όλων εκείνων των παραγόντων που επηρεάζουν διεθνώς την τιμή του πετρελαίου προκειμένου να οδηγηθούμε σε μια πολιτική με στόχο την σταθερότητα και τη διασφάλιση της προσφοράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΓΙΑ ΤΟ «ΜΑΥΡΟ ΘΑΥΜΑ»

1.1. Η προέλευση του πετρελαίου

Το πετρέλαιο δημιουργήθηκε με την αποσύνθεση θαλάσσιων, κυρίως, ζώων και φυτών, που θάφτηκαν κάτω από διαδοχικές στιβάδες λάσπης, πριν από 400 - 500 εκατομμύρια χρόνια. Η αρχική προϋπόθεση για μια τέτοια διαδικασία είναι μια ρηχή θάλασσα (όπως είναι ο Κόλπος του Μεξικού), με νερά πλούσια σε ζώα και φυτά. Η δεύτερη προϋπόθεση είναι ότι πεθαίνοντας οι οργανισμοί, βουλιάζουν στον βυθό και θάβονται σε λάσπη ποταμών (όπως του Μισισσιπή). Το οξυγόνο στον βυθό πρέπει να είναι περιορισμένο, ώστε η αποσύνθεση των οργανισμών να είναι αργή.

Με την πάροδο του χρόνου, λάσπη και πηλός κάθονται πάνω σ' αυτές τις αποθέσεις, δημιουργώντας τεράστιες πιέσεις. Κάτω απ αυτές τις συνθήκες χημικές διεργασίες, πιθανόν ανεξάρτητες από βακτηριακή δράση, μετατρέπουν τους οργανισμούς σε πετρέλαιο και αέριο. Αυτή η θεωρία στηρίζεται βασικά σε ορισμένες ουσίες που ανιχνεύονται στο πετρέλαιο όπως είναι το ιώδιο και οι πορφυρίνες. Οι τελευταίες βρίσκονται σε σημαντικές ποσότητες στο πετρέλαιο, είναι προϊόντα της χλωροφύλλης και της αμίνης και στους 250ο C καταστρέφονται. Αυτό σημαίνει ότι το πετρέλαιο σχηματίστηκε σε χαμηλότερες θερμοκρασίες.

Κατάλληλες συνθήκες για τον σχηματισμό και τη συγκέντρωση του πετρελαίου υπάρχουν σε τμήματα του φλοιού της γης στραμμένα προς τα κάτω, όπου στρώματα από κατακαθίσεις έχουν μαζευτεί σε μεγάλο πάχος (παχύτερα στη μέση και λεπτότερα στις άκρες). Τέτοιες τοποθεσίες γενικά θεωρούνται άξιες λόγου για έρευνα πετρελαίου. Το πετρέλαιο και τα αέρια μπορούν να συγκεντρωθούν σε κοιτάσματα αν υπάρχουν ορισμένες γεωλογικές συνθήκες, όπως η παρουσία ενός βράχου που χρησιμεύει ως αποθήκη και έχει πόρους συνδεδεμένους μεταξύ τους ή ρωγμές και κενά, η παρουσία πάνω από τη βράχο-αποθήκη ενός σχηματισμού αδιάβροχου (που συχνά λέγεται καπέλο) και, τέλος, η ύπαρξη ενός «κλεισίματος», δηλαδή ενός γεωλογικού σχηματισμού που εμποδίζει τη διαφυγή υγρών και αερίων.

Η Έρευνα για πετρέλαιο γίνεται με διάφορους μεθόδους:

Σεισμική μέθοδος. Αυτή η μέθοδος βασίζεται κυρίως στην ταχύτητα μετάδοσης των δονήσεων ενός τεχνητού σεισμού, ο οποίος προκαλείται, συνήθως, με χρήση κατάλληλων εκρηκτικών. Πραγματοποιείται με δύο τρόπους: Είτε της διάθλασης είτε της ανάκλασης των σεισμικών κυμάτων και, βεβαίως, με αντίστοιχα σεισμικά όργανα, δεδομένου ότι τα σεισμικά κύματα δεν διέρχονται εξ ολοκλήρου από υγρά. Η μέθοδος αυτή έχει το μειονέκτημα ότι αντί πετρελαϊκού κοιτάσματος μπορεί να εντοπίσει μεγάλες ποσότητες υπόγειων υδάτων.

Ηλεκτρική μέθοδος. Αυτή η μέθοδος βασίζεται κυρίως στο γεγονός ότι ο φλοιός της Γης έχει ορισμένες ηλεκτρικές σταθερές, μία εκ των οποίων είναι και η αντίσταση διέλευσης του ηλεκτρικού ρεύματος. Έτσι, με δεδομένο ότι το πετρέλαιο δεν είναι

καλός αγωγός του ηλεκτρισμού, η ένδειξη μεγαλύτερης σχετικής αντίστασης μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη παρουσίας πετρελαϊκού κοιτάσματος.

Ηλεκτρομαγνητική μέθοδος. Αυτή βασίζεται σε ευαίσθητα όργανα, τα καλούμενα μαγνητόμετρα, που μπορούν να μετρήσουν με σχετικά μεγάλη ακρίβεια την ένταση του μαγνητικού πεδίου της γης από τόπο σε τόπο.

Σταθμική ή βαρομετρική μέθοδος. Αυτή βασίζεται στην μέτρηση της έντασης του πεδίου βαρύτητας στα διάφορα σημεία της επιφάνειας της Γης.

Ραδιενεργή μέθοδος. Η μέθοδος αυτή κρίνεται πολύ αξιόπιστη και εφαρμόζεται με επιτυχία σε τοποθεσίες με ήπιο ανάγλυφο.

Κυρίως όμως γίνεται με τα ηχητικά κύματα (σεισμική μέθοδος). Αφού γίνει η έρευνα και διαπιστωθεί ότι υπάρχει πετρέλαιο, τότε αρχίζει η εξαγωγή του. Το έδαφος τρυπάτε με ειδικά περιστροφικά γεωτρήματα που μπορούν να φτάσουν σε βάθος 8.000 μέτρα. Αν η πίεση του αερίου είναι μεγάλη, τότε μπορεί και ανεβαίνει το πετρέλαιο στην επιφάνεια, διαφορετικά χρησιμοποιείται αντλία.

Το πετρέλαιο όταν φτάσει στην επιφάνεια, έχει χρώμα γκρίζο ή σκούρο πράσινο και περιέχει άμμο και άλλες ξένες ουσίες. Μετά την εξαγωγή του αποθηκεύεται σε μεγάλες δεξαμενές για αρκετό χρονικό διάστημα για να κατακαθίσουν όλες οι στερεές ουσίες. Έπειτα μεταφέρεται με μεταφορικά μέσα ή μεταφορικούς αγωγούς σε ειδικά εργοστάσια, τα διυλιστήρια, για την επεξεργασία του.

Το ακατέργαστο ή αργό πετρέλαιο (crude petroleum) μόνο σε μικρό ποσοστό χρησιμοποιείται ως καύσιμο. Αξιοποιείται όμως πολύ μετά από την επεξεργασία του όταν μάλιστα είναι πλούσιο σε ελαφρά συστατικά γιατί τα τελικά προϊόντα που παραλαμβάνονται από αυτό, έχουν τεράστια εφαρμογή. Η επεξεργασία του φυσικού πετρελαίου ονομάζεται διύλιση και γίνεται σε ειδικές εγκαταστάσεις που λέγονται διυλιστήρια.

Το φυσικό πετρέλαιο όπως εξάγεται από τις πετρελαιοπηγές υποβάλλεται σε κλασματική απόσταξη. Με την απόσταξη, το φυσικό πετρέλαιο χωρίζεται σε ένα αέριο κλάσμα, δύο ή περισσότερα υγρά αποστάγματα (βενζίνες, κηροζίνη) και ένα υπόλειμμα αποστάξεως (μαζούτ). Η διύλιση γίνεται σε ειδική αποστακτική συσκευή που λέγεται αποστακτική στήλη. Τα προϊόντα της αποστάξεως του πετρελαίου δεν τα χρησιμοποιούμε όλα όπως τα παίρνουμε από την αποστακτική στήλη, αλλά και αυτά τα υποβάλλουμε σε πρόσθετες κατεργασίες.

1.2 Η εκμετάλλευση από την αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού

Η εκμετάλλευση των παραγώγων του πετρελαίου ξεκίνησε ιδίως στην αρχαία Μεσοποταμία και αλλού στη Μέση Ανατολή, όπου μια πρωτόγονη αλλά σημαντική βιομηχανία πετρελαίου προμήθευε ασφαλτο για την κατασκευή δρόμων, ρητίνη για την αδιαβροχοποίηση των πλοίων, την αρχιτεκτονική και τα υδραυλικά, όπως επίσης και σημαντικά συστατικά για πολλά φάρμακα και θεραπείες. Όμως, κατά παράδοξο τρόπο, αφού χρησιμοποιήθηκε ευρέως κατά την αρχαιότητα, οι τελικές εφαρμογές του πετρελαίου στο πέρασμα των αιώνων περιθωριοποιήθηκαν και περιορίστηκαν κυρίως σε εκείνες τις περιοχές όπου υπήρχαν διαρροές πετρελαίου στην επιφάνεια του εδάφους.

Το πετρέλαιο εμφανίστηκε ξανά στα μέσα της δεκαετίας του 1850, όταν παράλληλα πειράματα από ερασιτέχνες και επαγγελματίες χημικούς λάμβαναν χώρα στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ προσπαθώντας να διυλίσουν το πετρέλαιο προκειμένου να αποκτήσουν ένα καύσιμο φωτισμού. Μεταξύ των πολλών που ισχυρίζονται ότι είναι οι εφευρέτες της σύγχρονης διύλισης του πετρελαίου, αξίζει να αναφέρουμε έναν канаδό επιστήμονα: Ο Abraham Gesner, που πρώτος πατεντάρισε στις ΗΠΑ το 1854 ένα νέο προϊόν του πετρελαίου, την κηροζίνη, για να χρησιμοποιείται για «φωτισμό ή άλλους σκοπούς». Από τη στιγμή που ήταν φθηνότερη, ασφαλέστερη και καλύτερη από οποιοδήποτε άλλο φωτιστικό μέσο εκείνη την εποχή, η χρήση της κηροζίνης εξαπλώθηκε στη Δυτική Πενσυλβάνια και στην πόλη της Νέας Υόρκης. Όμως, το πιο σημαντικό εμπόδιο στην διείσδυση του πετρελαίου στις αγορές ήταν η παραγωγή του σε επαρκείς ποσότητες. Όλες οι μέθοδοι εξόρυξης του από την αρχαιότητα περιελάμβαναν την συλλογή του ακατέργαστου πετρελαίου που έβγαινε στην επιφάνεια του εδάφους με πρωτόγονα εργαλεία. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το συνέλεγαν με τα χέρια. Υπήρχαν κάποια παραδείγματα γεώτρησης πετρελαίου από το υπέδαφος στη Γαλλία, την Ιαπωνία και άλλες ασιατικές χώρες –ιδίως στο Αζερμπαϊτζάν– αλλά ποτέ δεν υιοθετήθηκε παγκοσμίως ως γενική πρακτική. Η μεγάλη επανάσταση σημειώθηκε το 1859 στην Πενσυλβάνια όταν ο Edwin Drake κατάφερε με επιτυχία να εξορύξει πετρέλαιο από το βραχώδες υπέδαφος όπου ήταν φυλακισμένο με ένα γεωτρήπανο.

Ο Drake γνώρισε τον George Bissell, έναν τραπεζίτη που με κάποιους συνεταίρους είχε ιδρύσει μια μικρή εταιρεία εξόρυξης πετρελαίου για εμπορικούς σκοπούς στους λασπωμένους λόφους γύρω από το χωριό Titusville της Πενσυλβάνια. Στις 28 Αυγούστου 1859, ο Drake πέτυχε πηγή πετρελαίου με την καινούργια μέθοδο που είχε ανακαλύψει έπειτα από πρόταση του Bissell. Δουλεύοντας με μια μικρή ομάδα τοπικών εργατών, κατασκεύασε έναν ξύλινο πύργο που στέγαζε έναν τεράστιο ατμοκίνητο τροχό γύρω από τον οποίο υπήρχε τυλιγμένο ένα καλώδιο με ένα τρυπάνι στην άκρη του. Καθώς ο τροχός γυρνούσε, σήκωνε το καλώδιο και τον εξοπλισμό του με μια τροχαλία και στη συνέχεια το άφηγε να πέσει στο έδαφος, σκάβοντας μια τρύπα. Η τεχνική αυτή, που χρησιμοποιούνταν για την εξόρυξη αλατιού, είχε χρησιμοποιηθεί και για το πετρέλαιο στο Αζερμπαϊτζάν το 1847, αλλά ο Drake πρόσθεσε κάτι δικό του που αποδείχτηκε αποφασιστικής σημασίας.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Οδήγησε έναν σωλήνα κατά μήκος της τρύπας και διέταξε τους άντρες του να τρυπήσουν μέσα σε αυτόν, έτσι ώστε το νερό και τα χύμα υλικά από τις πλευρές της τρύπας να μην εμποδίζουν το σιδερένιο τρυπάνι από το να προχωρήσει παρακάτω. Έτσι, καθιέρωσε ένα πρωτότυπο γεώτρησης στην σύγχρονη βιομηχανία πετρελαίου που τελικά βελτιώθηκε στο Τέξας το 1901, χάρη στην υιοθέτηση της περιστροφικής γεώτρησης. Επίσης, εισήγαγε ένα από τα μακροβιέστερα ορόσημα του κόσμου του πετρελαίου, χρησιμοποιώντας τυχαία τα ξύλινα βαρέλια της Πενσυλβάνια, χωρητικότητας 42 γαλονιών (περίπου 159 λίτρα) για τη συλλογή και μεταφορά του αργού πετρελαίου. Αυτή θεωρείται η γέννηση της πετρελαϊκής βιομηχανίας.

Το 1861, δημιουργήθηκε το πρώτο διυλιστήριο και το πρώτο φορτίο πετρελαίου από τις Η.Π.Α. προς το Λονδίνο φορτώθηκε από την Πενσυλβάνια σε βαρέλια. Το 1865, ολοκληρώθηκε με επιτυχία ο πρώτος πετρελαιοαγωγός, χωρητικότητας 800 βαρελιών την ημέρα και μήκους πέντε μιλίων. Και έτσι ξεκίνησε ο επονομαζόμενος «πυρετός του Μαύρου Χρυσού». Η παραγωγή πετρελαίου αυξήθηκε, η κηροζίνη εισήλθε στην αμερικανική αγορά και σύντομα και στην Ευρώπη. Αλλά η καινούργια αυτή βιομηχανία σύντομα μετατράπηκε σε εφιάλη για πολλούς παράλογους πρωτοπόρους της.

Όχι μόνο υπήρξαν ανακαλύψεις νέων πηγών αργού πετρελαίου, αλλά από τη στιγμή που γινόταν η ανακάλυψη, η άγνοια του νέου παραγωγού σχετικά με τα απατηλά στοιχεία των αποθεμάτων πετρελαίου, μαζί με ένα νομικό πλαίσιο που παραχωρούσε πλήρη δικαιώματα στους ιδιοκτήτες των ορυκτών κάτω από την επιφάνεια της γης τους ενθάρρυνε μια ανόητη υπερ-εκμετάλλευση των νέων πεδίων. Ως αποτέλεσμα, ο επαναλαμβανόμενος υπερκορεσμός πλημμύρισε την αγορά και μείωσε τις τιμές του πετρελαίου, οδηγώντας σε χρεοκοπία πολλούς που είχαν ξοδέψει όλες τους τις οικονομίες και τα δανεικά τους κυνηγώντας την τύχη τους. Το 1860, η τιμή πετρελαίου γκρεμίστηκε στα 10 σεντς, για να ξαναέβει στα 10 δολάρια το βαρέλι το 1861. Το 1862 η τιμή κυμαινόταν από τα 10 σεντς έως τα 2,5 δολάρια το βαρέλι, με μέσο όρο το 1,5 δολάριο το βαρέλι. Το 1863 ήταν 3,5\$, το 1864 8\$, το 1866 4\$, 2,8\$ το 1867, 5,8\$ το 1869, 4,2\$ το 1871 και λιγότερο από 2\$ το 1873.

Σε αυτό το τοπίο έκανε την εμφάνισή του ο John D. Rockefeller (1839-1937) ως ένας από τους πιο έξυπνους και σκληρούς πατέρες όχι μόνο της πετρελαιοβιομηχανίας αλλά και ολόκληρης της σύγχρονης βιομηχανίας.

Λογιστής και στη συνέχεια έμπορος διάφορων αγαθών που μπήκε κατά τύχη στον τομέα διύλισης του πετρελαίου το 1863 στο Οχάιο, συνειδητοποίησε μέσα σε λίγα χρόνια ότι η αγορά του πετρελαίου που βρισκόταν σε άνθηση θα ήταν καταδικασμένη σε μόνιμο χάος. Τα καταστρεπτικά αποτελέσματα του ανόητου και χαοτικού ανταγωνισμού ενίσχυσαν την δυσπιστία του απέναντι στις υποτιθέμενες αρετές της ελεύθερης αγοράς. Προκειμένου να δώσει ένα τέλος στους κύκλους της αύξησης και πτώσης των τιμών στην βιομηχανία του πετρελαίου και στις καταστρεπτικές τους επιπτώσεις κατέφυγε στην τελική λύση: να καταστείλει όλον τον ανταγωνισμό. Το σχέδιό του στόχευε στην εξαγορά όλων των δομών εμπορίας της αγοράς πετρελαίου, όπως διυλιστήρια, δρομολόγια μεταφοράς, πετρελαιοαγωγοί, πλοία κ.λπ., που θεωρούσε ως τους ανασχετικούς παράγοντες ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές που μπορούσε να διευθύνει εύκολα.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Αντίθετα, πάντα θεωρούσε ιδιαίτερα ακανόνιστη και ως εκ τούτου δύσκολο να τη διευθύνει την παραγωγή πετρελαίου που άφησε στα χέρια των τυχοδιωκτών. Ξεκίνησε βάζοντας τα θεμέλια της δικής του πολεμικής μηχανής, ιδρύοντας το 1870 μια νέα επιχείρηση, την Standard Oil. Αρχικά, συγκέντρωσε όλη τον τομέα διύλισης του πετρελαίου στο Κλήβελαντ του Οχάιο (πόλη βάση της Standard), ένα από τα κύρια παραγωγικά κέντρα των Η.Π.Α. εκείνη την εποχή. Από το Φεβρουάριο έως το Μάρτιο του 1872, αγόρασε 22 από τις 26 εταιρείες διύλισης και τελικά έθεσε υπό τον έλεγχό του όλες τις αμερικανικές εταιρείες διύλισης πετρελαίου και υπηρεσιών. Τις περισσότερες τις κέρδισε με την πειθώ. Εκείνοι που δέχτηκαν ανταμείφθηκαν καλά. Τους πρόσφερε θέσεις μετόχων, ακόμα και ανώτατων διευθυντικών στελεχών στην Standard Oil, κάνοντάς τους εκατομμυριούχους και τους καλύτερους μακροχρόνιους συμμάχους του. Εκείνοι που αντιστάθηκαν, οδηγήθηκαν εν τέλει εκτός αγοράς και είδαν τις ελπίδες τους να γίνονται στάχτη. Σε αυτό το φιλόδοξο σχέδιο, εκτελεσμένο τόσο τέλεια και κυνικά, κύριο ρόλο έπαιξε και ο συνεργάτης του Rockefeller, Henry Flagler, ο άνθρωπος που αργότερα θα μετέτρεπε τη Φλόριδα σε «Αμερικανική Ριβιέρα» και θα ίδρυε τις πόλεις του Μαϊάμι και του Παλμ Μπιτς. Ήταν εκείνος που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις με τις αμερικανικές σιδηρογραμμές και τις μυστικές συμφωνίες για μεγάλες μειώσεις στις αμοιβές μεταφοράς του πετρελαίου με αντάλλαγμα μεγάλες ποσότητες μεταφοράς πετρελαίου. Με τους πετρελαιοαγωγούς να βρίσκονται ακόμα σε νηπιακό στάδιο, οι σιδηρόδρομοι ήταν ιδιαίτερα σημαντικοί για την μεταφορά οποιουδήποτε προϊόντος, συμπεριλαμβανομένου του πετρελαίου. Μόνη λύση των ανταγωνιστών του ήταν να κατασκευάσουν τον πρώτο μεγαλύτερο πετρελαιοαγωγό έως τότε. Εκείνη την εποχή, ένα τέτοιο σχέδιο αποτελούσε τεράστιο κίνδυνο επειδή δεν υπήρχαν τεχνικές μελέτες που να αποδεικνύουν ότι θα μπορούσε να μεταφερθεί το πετρέλαιο με αυτό τον τρόπο σε τόσο μεγάλες αποστάσεις. Παρ' όλα αυτά, ο ανταγωνιστής του κατάφερε και κατασκεύασε έναν πετρελαιοαγωγό μήκους 110 μιλίων, ενώνοντας τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Δ. Πενσυλβάνια με την Πενσυλβάνια και τον Σιδηρόδρομο Reading. Πήρε το όνομα Tidewater Pipeline, ολοκληρώθηκε το 1879 και την ίδια χρονιά τέθηκε σε λειτουργία. Μερικά χρόνια μετά η Standard Oil στράφηκε σε αυτό το τεχνολογικό σύνορο και έθεσε υπό τον έλεγχό της καινούργιους πετρελαιοαγωγούς μεγάλης απόστασης.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1880, οι Η.Π.Α. δεν είχαν ακόμα έναν νόμο που να επιτρέπει την ίδρυση μιας ομοσπονδιακής εταιρείας, καθιστώντας έτσι «κάθε εταιρεία που ιδρύεται σε μια πολιτεία να είναι ξένη σε όλες τις άλλες». Για να το θέσουμε πιο απλά, μια εταιρεία δεν μπορούσε να έχει μετοχές σε κάποια άλλη εταιρεία άλλης πολιτείας, γεγονός που επίσημα εμπόδιζε τον μεγαλοεπιχειρηματία του πετρελαίου να αποκτήσει επίσημο και συγκεντρωμένο έλεγχο των τεράστιων μετοχών του. Όμως δεν ήταν ένας άνθρωπος που θα τον σταματούσαν οι νόμοι που δεν θεωρούσε δίκαιους. Η λύση στο πρόβλημα ήταν αυτό που θα γινόταν σύντομα το πιο ξεχωριστό στοιχείο στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα: η δημιουργία του Τραστ. Για να εκμεταλλευτούν αυτό το παραθυράκι του νόμου, ο Rockefeller και οι συνεργάτες του έπρεπε να ιδρύσουν μια ή περισσότερες εταιρείες σε κάθε πολιτεία που η Standard Oil είχε επιχειρησιακές δραστηριότητες. Οι μεγάλοι μέτοχοι αυτών των εταιρειών έπρεπε να μεταφέρουν τα μερίδιά τους σε ένα Συμβούλιο Επιτρόπων (Board of Trustees) με βάση την Νέα Υόρκη. Αυτό υπολόγιζε την αξία του μερίσματος κάθε ατόμου έναντι της συνολικής αξίας των μετοχών των εταιρειών του Ομίλου και στη συνέχεια έδινε σε κάθε μέτοχο μια αναλογική ποσότητα πιστοποιητικών. Μέσω αυτού του μηχανισμού, ο Rockefeller κατέληξε να έχει τον έλεγχο της Standard Trust,

με το 27% των πιστοποιητικών. Με τα μερίδια του αδελφού του, και άλλων μελών της οικογένειας, το ποσοστό ξεπέρασε το 40%. Μέχρι το τέλος του αιώνα, εμφανίστηκαν πολλά άλλα τραστ στην αμερικανική βιομηχανία, σε διάφορους τομείς της οικονομίας, μετατρέποντας έτσι την Αμερική από μια αγροτική μικρο-επιχειρηματική κοινωνία σε μια βιομηχανική δύναμη. Εντωμεταξύ, η χρήση της κηροζίνης εξαπλωνόταν παγκοσμίως. Η κηροζίνη ήταν το «τέταρτο μεγαλύτερο εξαγωγίμο προϊόν των Η.Π.Α. σε αξία, και το πρώτο μεταξύ των βιομηχανικών αγαθών».

Μολονότι οι Ην. Πολιτείες ήταν ουσιαστικά η μοναδική πηγή ακατέργαστων και διυλισμένων προϊόντων για πάνω από 20 χρόνια μετά την επιτυχία του Drake, στα μέσα της δεκαετίας του 1880 άρχισε να εμφανίζεται ο ανταγωνισμός από τη Ρωσία.

Η ρωσική παραγωγή ήταν συγκεντρωμένη γύρω από την περιοχή Baku στο Αζερμπαϊτζάν με ηγετικές φυσιογνωμίες τους Ludwig και Robert Nobel, αδελφούς του Alfred Nobel που ανακάλυψε τον δυναμίτη. Ο Ludwig ήταν εκείνος που εξέλιξε την επιχείρηση και εισήγαγε σημαντικές καινοτομίες: ήταν ο πρώτος που προσέλαβε επαγγελματία γεωλόγο για τη βελτίωση της διαδικασίας διύλισης προκειμένου να παραχθεί καθαρότερη κηροζίνη. Ήταν ο πρώτος που σχεδίασε και ετοίμασε ένα τάνκερ για τη μεταφορά πετρελαίου στην Κασπία θάλασσα χωρίς να είναι πρώτα απαραίτητη η αποθήκευση του πετρελαίου σε βαρέλια. Υπό την ηγεσία του η τσαρική Ρωσία έγινε η δεύτερη δύναμη παραγωγής πετρελαίου, προσελκύοντας νέους επενδυτές και επιχειρηματίες σε αυτό που έγινε η Καυκάσια εκδοχή της Δ. Πενσυλβανίας. Η γαλλική οικογένεια Rothschild ξεχώριζε ανάμεσα επενδυτές. Εισήλθαν στον χώρο του πετρελαίου χρηματοδοτώντας την κατασκευή σιδηροδρόμου για τη μεταφορά κηροζίνης από το Baku στη Μαύρη Θάλασσα, στην περιοχή Batum της Γεωργίας, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για να φτάσουν τα ρωσικά προϊόντα πετρελαίου στις παγκόσμιες αγορές. Ο σιδηρόδρομος ολοκληρώθηκε το 1883. Ταυτόχρονα οι Rothschild απέκτησαν περιουσιακά στοιχεία παραγωγής και διυλιστήρια στο Baku και η εταιρεία τους (Caspian and Black Sea Petroleum Company ή Bnito) έγινε γρήγορα η δεύτερη στην αγορά πετρελαίου στη Ρωσία, πίσω από τους Nobel.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1880, οι ρώσικες εξαγωγές κηροζίνης άρχισαν να φθείρουν τον έλεγχο της Standard Oil στις ευρωπαϊκές αγορές. Η αντίδραση των αντρών του Rockefeller ήταν να ξεκινήσουν μια επιθετική εκστρατεία μείωσης των τιμών, κάτι ανάλογο με εκείνο που είχαν πράξει στις Ην. Πολιτείες για να εκδιώξουν τους ανταγωνιστές από την αγορά. Αλλά οι Rothschild δεν παρέδωσαν τα όπλα. Αντίθετα, εξαπλώθηκαν στην Ασία, όπου επίσης κυριαρχούσε η Standard. Πρόσωπο κλειδί σε αυτή την φιλόδοξη περιπέτεια ήταν ένας άντρας που έμελλε να μπει στο Πάνθεον των πατέρων της βιομηχανίας του πετρελαίου: ο Marcus Samuel, άγγλος από εβραίους γονείς που ίδρυσε αργότερα την εταιρεία Shell. Κεντρική του επιδίωξη ήταν η κατασκευή ενός ολοκαίνουργιου στόλου τάνκερ με εκλεπτυσμένη μηχανική και ασφαλή εξοπλισμό με τον οποίο μπορούσαν να περάσουν από τη Διώρυγα του Σουέζ. Έτσι μειώθηκε η απόσταση μεταφοράς και μειώθηκαν τα έξοδα που ήταν ανάλογα με εκείνα της Standard, της οποίας τα πιο παραδοσιακά πλοία έπρεπε να κάνουν το γύρω του Ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδας, στο κάτω άκρο της Αφρικής, για να πάνε στην Ασία. Ένας πόλεμος ανάμεσα στις δύο εταιρείες ξεκίνησε.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Το 1897 ίδρυσε την εταιρεία Shell Transport and Trading Company ή απλώς Shell. Οι προσπάθειες των Nobel, Rothschild και Samuel έδωσαν ώθηση στην ρωσική παραγωγή πετρελαίου και της επέτρεψαν σύντομα να ξεπεράσει εκείνη των Ην. Πολιτειών. Το 1900, η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου έφτασε σχεδόν τις 430.000 βαρέλια την ημέρα (bpd) με την Ρωσία να προσφέρει περίπου 200.000 bpd και την Αμερική περίπου 165.000. Πέντε χρόνια μετά οι Ην. Πολιτείες ξεπέρασαν τη Ρωσία, φτάνοντας στα 370.000 βαρέλια την ημέρα, σχεδόν περισσότερο από το διπλάσιο της Καυκάσιας παραγωγής (έναν αιώνα μετά, οι αριθμοί αυτοί φαίνονται σχεδόν αμελητέοι σε έναν κόσμο που παράγει και καταναλώνει περισσότερα από 75 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα!)

Πριν το τέλος του 19ου αιώνα, ένας ακόμα ανταγωνιστής εισέβαλε στα κάποτε ανέγγιχτα «χωράφια» της Standard Oil – η Royal Dutch Company. Ιδρύθηκε το 1890 και ανακάλυψε πετρέλαιο στην Ανατολική Σουμάτρα (τότε τμήμα των Ολλανδικών Ανατολικών Ινδιών και σήμερα τμήμα της Ινδονησίας). Η τρομερή επιτυχία έκανε την περιοχή τον τρίτο πόλο της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου μέχρι το τέλος του αιώνα, μολονότι μικρότερης κλίμακας από τη Ρωσία και τις Ην. Πολιτείες. Στη συνέχεια μπήκε στην περιοχή και η Shell.

Τώρα η ασιατική αγορά ήταν υπερπλήρης. Η εγγύτητα στους καταναλωτές επέτρεψε στους ντόπιους παραγωγούς να ανταγωνιστούν τους εξαγωγείς όπως τη Standard μειώνοντας τις τιμές και κάνοντας τους συμμετέχοντες στο διεθνές εμπόριο πετρελαίου να διαπραγματεύονται μια εκεχειρία. Ο κάθε ένας ήθελε να διατηρήσει την ανεξαρτησία του, ενώ οι συνεργάτες του Rockefeller προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πείσουν τους Rothschild, τους Nobel, τους Samuel και την Royal Dutch να γίνουν μέλη της Standard Oil, ακολουθώντας το μοντέλο που είχαν εφαρμόσει στις Ην. Πολιτείες για να αντιμετωπίσουν τους εγχώριους ανταγωνιστές τους.

Σε αυτό το σενάριο ο πιο αδύναμος παίκτης ήταν η Shell. Είχε λιγοστά δικά της αποθέματα πετρελαίου και η συμφωνία της με τους Rothschild για τη διαχείριση του ρωσικού πετρελαίου έληξε το 1900. Η Shell είχε επενδύσει πολλά χρήματα σε διυλιστήρια, τάνκερ, εγκαταστάσεις αποθήκευσης και πετρελαιοαγωγούς που χρησιμοποιούνταν πια ολοένα και λιγότερο. Το αποτέλεσμα ήταν απλό: η Shell έμεινε από μετρητά επειδή είχε πολύ λίγο πετρέλαιο στην αγορά. Αρνούμενος να συγχωνευθεί με την Standard, ο Samuel στράφηκε στον επικεφαλής της Royal Dutch, Henri Deterding, ελπίζοντας ότι θα κατέληγαν σε μια συμφωνία που θα του επέτρεπε να διατηρήσει κάποια μορφή αυτονομίας για τη Shell και να έχει εκείνος τον ηγετικό ρόλο, κάτι που δεν ήταν δυνατό να γίνει με τη Standard. Όμως ο Deterding αν και νέος απεδείχθη σκληρός διαπραγματευτής και πρότεινε στον Samuel έναν συνεταιρισμό 60-40 προς όφελος της δικής του εταιρείας χωρίς άλλη διαπραγμάτευση. Ο Samuel δεν είχε άλλη επιλογή παρά να δεχθεί. Το 1907, οι δύο εταιρείες συγχωνεύθηκαν δημιουργώντας ανεπίσημα την Royal Dutch Shell Group. Και οι δύο διατηρούσαν την επίσημη, ανεξάρτητη θέση τους, ενώ τα συνολικά τους περιουσιακά στοιχεία ήταν διανεμημένα στους δύο κατόχους των μετοχών. Ο ένας είχε όλα τα περιουσιακά στοιχεία παραγωγής και διύλισης πετρελαίου με έδρα τη Χάγη, ενώ ο άλλος ήταν υπεύθυνος για τη μεταφορά και τις εγκαταστάσεις αποθήκευσης με έδρα το Λονδίνο. Η νέα αυτή εταιρεία με την περίεργη οργάνωσή της διατηρήθηκε μέχρι το 2005.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Έτσι, στο γύρισμα του αιώνα η Standard Oil δεν ήταν πια μόνη της στον διεθνή στίβο, όπου η θέση της αποδυναμωνόταν μέρα με την ημέρα. Και όμως, η μεγαλύτερη ζημιά ήρθε μέσα από τις Ην. Πολιτείες. Η Standard είχε το μονοπώλιο καθώς όλη η παραγωγή του πετρελαίου ήταν συγκεντρωμένη στην Δ. Πενσυλβανία. Στο παιχνίδι όμως μπήκε και η Καλιφόρνια όταν τεράστιες ποσότητες πετρελαίου ανακαλύφθηκαν στην περιοχή της. Επίσης (σε μικρότερη ποσότητα) ανακαλύφθηκε στο Κάνσας, στο Κολοράντο και σε άλλες πολιτείες, αλλά ήταν ιδίως στο Τέξας και στην Οκλαχόμα που μια νέα εποχή για το αμερικανικό πετρέλαιο ξεκίνησε. Το 1901, ανακαλύφθηκε πετρέλαιο στο Spindletop έναν μικρό λόφο κοντά στη μικρή πόλη Beaumont στο Τέξας. Ήταν η μεγαλύτερη ανακάλυψη πετρελαίου έως τότε στις Ην. Πολιτείες. Το πετρέλαιο ανάβλυζε με τέτοια ορμή που η παραγωγή έφτανε στα 75.000 βαρέλια την ημέρα. Δυστυχώς η προσέλευση των επίδοξων παραγωγών ήταν τόσο μεγάλη, άνοιγαν τρύπες τόσο άναρχα στην περιοχή του El Dorado, που μέχρι το 1902 το Spindletop δεν μπορούσε πια να παράγει πετρέλαιο. Ακόμα πιο εντυπωσιακή ήταν η ανακάλυψη της τεράστιας περιοχής Gleen Pole κοντά στην Τούλσα της Οκλαχόμα το 1905, γεγονός που έκανε την πολιτεία να αποκτήσει ηγεμονική θέση στην αμερικανική παραγωγή πετρελαίου μέχρι το 1930. Έτσι, η Αμερική επανήλθε στην πρώτη θέση της παραγωγής πετρελαίου. Ταυτόχρονα, η νέα έκρηξη συνοδεύτηκε από την ίδρυση νέων εταιρειών πετρελαίου που απειλούσαν την κυριαρχία της Standard Oil. Πιο σημαντικές ήταν οι περιπτώσεις της Texas Oil Company ή Texaco το 1902, της Gulf Oil Company το 1907 στο Τέξας υπό την ιδιοκτησία της οικογένειας Mellon και η California's Union Oil (1893), η μετέπειτα Upocal. Το μοιραίο, όμως, χτύπημα που δέχθηκε η Standard Oil προήλθε από τις τοπικές και ομοσπονδιακές κυβερνήσεις.

Μετά από χρόνια επιθέσεων, ερευνών και δικών το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. αποφάσισε τελικά το 1911 υπέρ της διάλυσης της Standard Oil, καλώντας την να σπάσει σε περισσότερες από 30 ανεξάρτητες εταιρείες. Η απόφαση αυτή υπήρξε ορόσημο στην ιστορία του αντιμονοπωλιακού κινήματος. Από τις στάχτες της Standard Oil γεννήθηκαν πολλές πρωταγωνίστριες εταιρείες της εποχής του πετρελαίου όπως η Exxon (Standard Oil of New Jersey), η Mobil (Standard Oil of New York), η Chevron (Standard Oil of California), και η Amoco (Standard Oil of Indiana).

1.3 Ο ρόλος της αυτοκινητοβιομηχανίας και η εποχή της βενζίνης

Μέχρι το 1900 το πετρέλαιο δεν αποτελούσε πια την κύρια πηγή φωτισμού. Τουλάχιστον 200 ακατέργαστα υποπροϊόντα είχαν εισέλθει στην καθημερινή χρήση, από λιπαντικά για τα βιομηχανικά μηχανήματα και κερί από πετρέλαιο για φαρμακευτική χρήση και κεριά, έως φάρμακα, διαλυτικά και καύσιμα για σόμπες και κουζίνες και για μηχανές εσωτερικής καύσης.

Ερασιτέχνες εφευρέτες πειραματίζονταν και προσπαθούσαν να τελειοποιήσουν τα πρώτα πρωτότυπα οχημάτων με μηχανές εσωτερικής καύσης που χρησιμοποιούσαν ως καύσιμο το ντίζελ ή τη βενζίνη. Ούτε για τη μηχανή εσωτερικής καύσης ούτε για το αυτοκίνητο υπήρχε ένας και μόνο εφευρέτης. Αρχικά, η Ευρώπη κρατούσε τα σκήπτρα έναντι της Αμερικής σε αυτό τον τομέα. Μέχρι το τέλος του αιώνα, δεκάδες πρωτοπόροι είχαν κατασκευάσει πρωτότυπα οχημάτων με τέσσερις τροχούς στις

βιομηχανικές χώρες, αποδεικνύοντας ότι το νέο μέσο μεταφοράς ήταν αξιόπιστο και σχετικά ασφαλές. Παρ' όλα αυτά, παρέμενε προνόμιο για τους πολύ πλούσιους ανθρώπους. Ο Henry Ford ήταν εκείνος που μετέτρεψε το αυτοκίνητο σε ένα προϊόν μαζικής κατανάλωσης με το αυτοκίνητο ορόσημο που κατασκεύασε το Μοντέλο T (1908).

Το 1896 έφτιαξε το πρώτο του αυτοκίνητο με κινητήρα εσωτερικής καύσης. Τελικά, μετά από πολλά σκαμπανεβάσματα ίδρυσε την εταιρεία του Ford Motor Company στο Ντιτρόιτ το 1903. Ήθελε να κατασκευάσει μαζικά ένα και μόνο μοντέλο με τον ίδιο εξοπλισμό και το ίδιο χρώμα: μαύρο. Το τετρακύλινδρο Μοντέλο T βγήκε στην αγορά το 1908 και έως το 1914 η εταιρεία πούλησε 1 εκατομμύριο κομμάτια. Ο Ford εισήγαγε την πρώτη κινητή γραμμή συναρμολόγησης στην ιστορία, το 1914, για την επιτάχυνση της κατασκευής των οχημάτων. Ήταν το τελικό βήμα προς την εποχή του αυτοκινήτου, οδηγώντας τις πωλήσεις στα ύψη (2 εκατομμύρια το 1916 και 10 εκατομμύρια το 1924). Όταν η αυλαία έπεσε για το Μοντέλο T το 1927, ο Ford είχε πουλήσει 15.458.781 αυτοκίνητα. Σε αυτό συνέβαλε και η μείωση της τιμής του αυτοκινήτου που ο Ford πραγματοποίησε προκειμένου να είναι το αυτοκίνητο προσιτό και στους εργάτες. Το 1908 η τιμή του ήταν 890 δολάρια (όταν ο μέσος ετήσιος μισθός στην Αμερική ήταν 500 με 570 δολάρια). Το 1914 μειώθηκε στα 550 δολάρια και το 1924 στα 290 δολάρια. Ταυτόχρονα, προς μεγάλη αναστάτωση των στενόμυαλων ανταγωνιστών του, αύξησε το ημερομίσθιο στα 5 δολάρια και μείωσε τις ώρες εργασίας στις 8. Το 1921 μείωσε ξανά τις εργάσιμες μέρες της εβδομάδας από έξι στις πέντε. Όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις έκαναν τον Ford έναν από τους πιο αξιοθαύμαστους ανθρώπους της εποχής του. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, η παραγωγή αυτοκινήτων του Ford αποτελούσε το 50% της παγκόσμιας παραγωγής και το 60% της παραγωγής στις Ην. Πολιτείες. Τα επόμενα χρόνια, όμως, ένας άλλος ιδιοφυής και επαναστατικός άνθρωπος της σύγχρονης βιομηχανίας, ο Alfred Sloan, επικεφαλής της General Motors Corporation (GM) ξεπέρασε τον Ford.

Ο Sloan συνειδητοποίησε ότι οι όλο και πιο πλούσιοι καταναλωτές έψαχναν για διαφοροποιημένα προϊόντα, δηλαδή διαφορετικά μοντέλα αυτοκινήτου, με διαφορετικά χρώματα και διαφορετικά αξεσουάρ και επιλογές. Εκείνος ήταν που καθιέρωσε το λανσάρισμα νέων μοντέλων αυτοκινήτου κάθε χρόνο, κυρίως μέσω του επανασχεδιασμού των υπάρχοντων μοντέλων. Και ήταν εκείνος που συνέλαβε το 1925 την ιδέα ενός νέου συστήματος βιομηχανικής οργάνωσης, βασιζόμενης σε μια πολυδιαιρετικής δομής στο πλαίσιο της οποίας κάθε τομέας αποτελούσε μια ανεξάρτητη επιχείρηση, υπεύθυνη για τις δικές της απώλειες και κέρδη, ενώ οι επικεφαλής της επιχείρησης διατηρούσαν την ευθύνη της στρατηγικής, του κεντρικού σχεδιασμού και του ελέγχου. Εξαιρετικό παράδειγμα αυτής της οργάνωσης αποτέλεσε η GM με βάση το Ντιτρόιτ, η οποία ιδρύθηκε το 1910 μέσα από τη συγχώνευση αρκετών εταιρειών όπως η Πόντιακ, η Μπιούικ, η Ολντσμομπίλ, και η Κάντιλακ. Οι επικεφαλής τμημάτων της GM εφοδίασαν την αγορά με την ποικιλία των μοντέλων που επιθυμούσε. Ήταν ο θρίαμβος του οράματος του Sloan και η διάλυση του Ford του οποίου η άκαμπτη ιδέα παραγωγής απέτυχε να ακολουθήσει την αλλαγή των καιρών.

Πάντως, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο εταιρείες ήταν ευλογία τόσο για το Ντιτρόιτ, που κυριάρχησε για πολλά χρόνια στην παγκόσμια αυτοκινητοβιομηχανία, όσο και για την αμερικανική αγορά. Τα περισσότερα αυτοκίνητα παγκοσμίως κατασκευάζονταν στην Αμερική και το 1927 η χώρα ξεπέρασε το όριο της

μαζικής παραγωγής αυτοκινήτων φτάνοντας στο ένα όχημα για κάθε 5,3 άτομα ή σχεδόν 200 αυτοκίνητα κάθε 1.000 άτομα (εκείνη την εποχή στις περισσότερες ευρωπαϊκές αυτοκινητοβιομηχανικές χώρες –Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία– η αναλογία ήταν μόνο ένα αυτοκίνητο για κάθε 44 άτομα).

Λόγω της γρήγορης εξάπλωσης των αυτοκινήτων και άλλων μηχανοκίνητων οχημάτων, το 1910 οι πωλήσεις της βενζίνης ξεπέρασαν εκείνες της κηροζίνης και άλλων φωτιστικών προϊόντων του πετρελαίου στις Ην. Πολιτείες. Όμως, μια ακόμα μετατροπή θα άλλαζε για πάντα όχι μόνο τη μορφή της κατανάλωσης του πετρελαίου αλλά και τον στρατηγικό ρόλο του πετρελαίου στις πολιτικές εξουσίες: η μετατροπή στην τέχνη του πολέμου.

Μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα, οι νέες μηχανές εσωτερικής καύσης είχαν τοποθετηθεί σε πλοία και μεγάλα πλωτά μέσα με συνέπειες που διέγειραν το ενδιαφέρον πολλών στρατιωτικών στρατηγικών μυαλών. Το πετρέλαιο είχε πολλά πλεονεκτήματα σε σχέση με το κάρβουνο ως καύσιμο γεγονός που θα μπορούσε να αποδειχτεί στρατηγικής σημασίας στην περίπτωση πολέμου. Πρώτον, είχε μεγαλύτερη θερμαντική απόδοση γεγονός που καθιστούσε τα πλοία ταχύτερα και ικανά να καλύπτουν μεγαλύτερες αποστάσεις και απολάμβανε μεγαλύτερη αυτάρκεια. Για παράδειγμα, με τη νάφθα (παράγωγο του πετρελαίου) ένα πλοίο κάλυπτε 50% μεγαλύτερη απόσταση από ότι με τη χρήση κάρβουνου. Επίσης, ο εφοδιασμός του πλοίου με πετρέλαιο μπορούσε να γίνει καθ' οδόν ενώ με κάρβουνο θα έπρεπε να σταματήσει σε λιμάνια εφοδιασμένα με τις κατάλληλες εγκαταστάσεις. Επιπλέον, τα προϊόντα πετρελαίου μπορούσαν να αποθηκευτούν πιο εύκολα απ' ό,τι το κάρβουνο και χρειάζονταν λιγότερο χώρο και λιγότερους άνδρες, αν αναλογιστούμε ότι στα ατμόπλοια που κινούνταν με κάρβουνο τα τρία τέταρτα του πληρώματος ασχολούνταν αποκλειστικά με τη μεταφορά του κάρβουνου και τον χειρισμό των σχετικών μηχανών. Η επανάσταση που προκάλεσε η είσοδος της μηχανής εσωτερικής καύσης άλλαξε σημαντικά τη φύση του πετρελαίου τόσο για τα έθνη όσο και για το ανθρώπινο είδος και χρειάστηκαν μόνο μερικά χρόνια για να ανέβει ο «μαύρος χρυσός» στη σημερινή του θέση ως ένα στρατηγικής σημασίας αγαθό, ζωτικής σημασίας για την εθνική ασφάλεια των Μεγάλων Δυνάμεων.

Η χώρα που αντιλήφθηκε καλύτερα αυτή τη νέα πραγματικότητα ήταν η Μεγ. Βρετανία, με την προτροπή του νεαρού τότε Γουίνστον Τσόρτσιλ. Εκείνος ήταν που άσκησε πολιτική πίεση για να περάσει το Βασιλικό Ναυτικό από τη χρήση του κάρβουνου σε εκείνη του πετρελαίου το 1911, και κέρδισε τελικά την έγκριση το 1913. Με αυτή την επιλογή, το Λονδίνο μπορούσε να ελπίζει ότι θα διατηρήσει την κυριαρχία του στις θάλασσες, ιδίως με την εμφάνιση της γερμανικής ναυτικής δύναμης. Υπήρχε όμως ένα σημαντικό πρόβλημα. Το Ην. Βασίλειο ευθυνόταν για περίπου το μισό παγκόσμιο εμπόριο κάρβουνου, και είχε ουσιαστικά το μονοπώλιο του σκληρού άκαπνου λιθάνθρακα (κάρβουνο) που αποτελούσε το κύριο καύσιμο επιλογής του ναυτικού εκείνη την εποχή. Από την άλλη δεν είχε εγχώρια παραγωγή πετρελαίου, ούτε αποθέματα πετρελαίου σε κάποια από τις αποικίες του. Έτσι, από τη στιγμή που στράφηκε στο πετρέλαιο, η αυτάρκειά του σε ενέργεια πέρασε ανεπιστρεπτί και η αναζήτηση σταθερών και ασφαλών πηγών πετρελαίου έγινε ζωτικής σημασίας για τη χώρα.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Ο Τσόρτσιλ ήταν και πάλι εκείνος που βρήκε τη λύση με την απόκτηση του κυβερνητικού ελέγχου της Αγγλο-Περσικής Εταιρείας Πετρελαίου (Anglo-Persian Oil Company –BP), μιας ιδιωτικής επιχείρησης που κατείχε μια ιδιαίτερα ελπιδοφόρα άδεια ερευνών και εκμετάλλευσης πετρελαίου που κάλυπτε σχεδόν όλη την περιοχή της Περσίας, του μεταγενέστερου Ιράν.

Η περσική εποποιία του πετρελαίου ξεκίνησε το 1901 όταν ένας ιρλανδός επιχειρηματίας, ο William Knox D'Arcy, απέκτησε μια αποκλειστική άδεια έρευνας και εκμετάλλευσης πετρελαίου διάρκειας 60 ετών για όλη σχεδόν την περσική αυτοκρατορία εκτός από 5 νότιες επαρχίες. Σε αντάλλαγμα, η περσική νομαρχία έλαβε 40.000 λίρες, το δικαίωμα για ένα ετήσιο 16% επί των καθαρών κερδών και ένα μερίδιο τεσσάρων χρυσών σεληνίων για κάθε τόνο πετρελαίου που πωλούνταν. Και όλα αυτά χωρίς κανένα φόρο στις περσικές αρχές, ούτε καν φόρο εισοδήματος. Αυτή η συμφωνία θα αποτελούσε το μοντέλο για όλες τις επακόλουθες συμφωνίες στη Μέση Ανατολή για 5 δεκαετίες. Αλλά η Περσία δεν ήταν ένας ασφαλές παράδεισος για μια βρετανική εταιρεία εκείνη την εποχή. Πράγματι, ο έλεγχος ολόκληρης της Κεντρικής Ασίας ήταν το βραβείο πίσω από την αντιπαράθεση ανάμεσα στη Ρωσία και τη Μ. Βρετανία που διήρκεσε σχεδόν έναν αιώνα. Και οι δύο χώρες θεωρούσαν την περιοχή εξαιρετικής σημασίας για την ασφάλεια και την εξουσία τους.

Επιπλέον η BP το 1912 είχε τεράστια οικονομικά προβλήματα. Η παραγωγή πετρελαίου συνεχίστηκε με μέτριους ρυθμούς, ενώ τεράστια κεφάλαια είχαν επενδυθεί για την ολοκλήρωση της κατασκευής ενός πετρελαιοαγωγού και ενός διωλιστηρίου στο Abadan στον Περσικό Κόλπο. Αυτό οδήγησε τελικά το 1914 την εταιρεία στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Η λύση που πρότεινε με σθένος στο βρετανικό κοινοβούλιο ο Τσόρτσιλ ήταν η απόκτηση του 51% της BP, κάτι που εγκρίθηκε το 1914.

Κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η νάφθα, η βενζίνη και το ντίζελ –όλα προϊόντα του πετρελαίου– αποτελούσαν τα κυρίαρχα καύσιμα για τη μεταφορά ατόμων, στρατών, αεροπλάνων και στόλων σε όλο τον κόσμο. Έγινε σύντομα σαφές ότι τόσο ο πλούτος των σύγχρονων οικονομιών όσο και ο μηχανοποιημένος πόλεμος που βασιζόταν στην μεγάλη κινητοποίηση μπορούσαν να διατηρηθούν μόνο με την πρόσβαση στις άφθονες πηγές πετρελαίου. Συνεπώς, μετά τον πόλεμο η αναζήτηση για πετρέλαιο έγινε παγκόσμιο φαινόμενο που πυροδοτήθηκε κι από έναν άλλον ισχυρό παράγοντα: το απατηλό φάσμα της έλλειψης αργού πετρελαίου.

Ο συναγερμός ήχησε κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου στις Η.Π.Α. Εκείνη την περίοδο η χώρα παρέμενε ακόμα η μεγαλύτερη παραγωγός χώρα πετρελαίου (με 70% της παγκόσμιας παραγωγής το 1919). Όμως, τα ευρήματα της έρευνας που ξεκίνησε η Γερουσία το 1916 ήταν ανησυχητικά. Σύμφωνα με τις αισιόδοξες προβλέψεις τα αποθέματα πετρελαίου των Η.Π.Α. ήταν πιθανό να εξαντληθούν μέσα σε μια 25ετία. Το 1919 ο επικεφαλής του Τμήματος Γεωλογικής Επισκόπησης των Η.Π.Α. έδωσε τη δική τους αδιέξοδη ετυμηγορία: το αμερικανικό πετρέλαιο θα εξαντλούνταν μέσα στα επόμενα 9 χρόνια. Εντωμεταξύ, η παγκόσμια κατανάλωση πετρελαίου είχε αυξηθεί κατά 50% από το 1914 έως το 1918. Ο πόλεμος και η επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία, όπου η νέα κυβέρνηση των μπολσεβίκων αποφάσισε την κρατικοποίηση της βιομηχανίας, είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του εφοδιασμού πετρελαίου από τη Ρωσία. Η υστερία της Αμερικής

σχετικά με το πετρέλαιο εντάθηκε ακόμα περισσότερο από μια εντυπωσιακή αύξηση των τιμών: ανάμεσα στο 1918 και το 1920, η τιμή αυξήθηκε από λιγότερο από 2 δολάρια στα 3 δολάρια ανά βαρέλι τονίζοντας ακόμα περισσότερο την αντίληψη ότι η παραγωγικότητα της χώρας βρισκόταν υπό πίεση.

Ανησυχώντας για την υποτιθέμενη εξάντληση του πετρελαίου, ο πρόεδρος Calvin Coolidge ίδρυσε την Ομοσπονδιακή Επιτροπή για τη Διατήρηση του Πετρελαίου (Federal Oil Conservation Board) το 1924, μια απόφαση που δικαιολόγησε συνδέοντας τις μελλοντικές ανάγκες σε πετρέλαιο με την εθνική ασφάλεια της χώρας, όπως είχε κάνει δέκα χρόνια πριν ο Τσόρτσιλ.

Οι ανησυχίες αυτές είχαν ήδη προκαλέσει νωρίτερα μια διπλωματική αντίδραση των Η.Π.Α. Το 1920, ο Υπουργός Εξωτερικών Charles Evans Hughes και ο Υπουργός Εμπορίου (και μελλοντικός πρόεδρος) Herbert Hoover εισηγήθηκαν την παροχή βοήθειας ώστε οι αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου να αποκτήσουν άδεια ερευνών και εκμετάλλευσης του πετρελαίου στο εξωτερικό πριν η Μ. Βρετανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες αποκτήσουν το μεγαλύτερο μέρος τους.

Πρακτικά, το Λονδίνο αναζητούσε να αποκτήσει μια ακόμα σημαντική πιθανή βάση πετρελαίου στην Μέση Ανατολή, τη Μεσοποταμία –το μελλοντικό Ιράκ– ως μέρος της ιμπεριαλιστικής του στρατηγικής για την ενέργεια.

Το 1915-1916, το Λονδίνο είχε σιγοντάρει την αύξηση του εθνικισμού ανάμεσα στους αραβικούς πληθυσμούς και τους έπεισε να επαναστατήσουν ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, που τότε ήταν στην πλευρά των εχθρών της Μ. Βρετανίας στον πόλεμο. Όργανο αυτής της πολιτικής ήταν ο Χουσεΐν, εμίρης της Χετζάζ, ενός μικρού βασιλείου στην αραβική χερσόνησο. Και κυρίως έλεγχε τις ιερές πόλεις των μουσουλμάνων, την Μέκκα και την Μεδίνα. Ως αντάλλαγμα, το Λονδίνο του υποσχέθηκε να τον στηρίξει στην ίδρυση ενός μεγάλου αραβικού έθνους υπό την κυριαρχία του, μέσα στα όρια της Εύφορης Ημισελήνου (Fertile Crescent) (συμφωνία MacMahon-Hussein, 1915-1916). Το 1916, ο Χουσεΐν και οι γιοι του, Φεϋζάλ και Αμπντουλάχ, ξεκίνησαν τη Μεγάλη Αραβική Επανάσταση, με τη συμβολή του βρετανού πράκτορα Τόμας Λόρενς, που έμεινε γνωστός στην ιστορία ως ο Λόρενς της Αραβίας. Όμως, στο τέλος του πολέμου οι άντρες του Χουσεΐν αιφνιδιάστηκαν όταν διαπίστωσαν ότι η υπόσχεση της Μ. Βρετανίας δεν ήταν τίποτα παραπάνω από ένα κυνικό πολιτικό τέχνασμα. Ήδη η Μ. Βρετανία και η Γαλλία είχαν συμφωνήσει μυστικά (συμφωνία Sykes-Picot) να μοιράσουν τις περιοχές που το Λονδίνο είχε ήδη παραχωρήσει στον Χουσεΐν ως ανταμοιβή. Σύμφωνα με το κείμενο της συνεννόησης η Μεσοποταμία και η Παλαιστίνη θα πήγαιναν στην Βρετανία, ενώ η Γαλλία θα έπαιρνε τη Συρία και το Λίβανο.

Η εδραίωση αυτού του σχήματος έγινε στα πλαίσια της Σύσκεψης του Σαν Ρέμο το 1920, όπου το σχέδιο μοιράσματος των περιοχών ευλογήθηκε ανοιχτά και από τη νεοσύστατη Κοινωνία των Εθνών. Στο Σαν Ρέμο, το βρετανικό λόμπι πετρελαίου εισήγαγε μια σημαντική ρήτρα στην συμφωνία «οποιαδήποτε εταιρεία που αξιοποιεί το πετρέλαιο στη Μεσοποταμία θα βρίσκεται υπό τον μόνιμο έλεγχο της Βρετανίας». Ως αντάλλαγμα σε αυτή τη γενναιόδωρη παραχώρηση, η Γαλλία πήρε μερίδιο στην Τουρκική Πετρελαϊκή Εταιρεία (Turkish Petroleum Co. – TPC), που ιδρύθηκε το 1912 με αποστολή να αποκτήσει δικαίωμα εκμετάλλευσης πετρελαίου στη Μεσοποταμία. Κυριαρχούμενη από την BP (50%) και τη Shell (22,5%), στην TPC

αρχικά συμμετείχε και η Deutsche Bank (22,5%), της οποίας η παρουσία αντικατόπτριζε μια πιο γενική γερμανική στρατηγική προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μετά το τέλος του πολέμου, τα γερμανικά συμφέροντα στην εταιρεία δημεύτηκαν ως πολεμική αποζημίωση και δόθηκαν στη Γαλλία. Το 5% των μετοχών της εταιρείας παρέμενε στα χέρια του ανθρώπου που πρώτος χαρτογράφησε το δυναμικό της Μεσοποταμίας σε πετρέλαιο και ήταν ο εγκέφαλος πίσω από τον συμβιβασμό ανάμεσα στους Βρετανούς και Γερμανούς ανταγωνιστές που έκανε δυνατή την ίδρυση της TPC. Το όνομά του ήταν Calouste Gulbenkian και μπορεί να θεωρηθεί ως ο πατέρας της ιρακινής πετρελαιοβιομηχανίας, όπως επίσης και ως ηγετική φυσιογνωμία της διαμόρφωσης της πετρελαϊκής πολιτικής της Μέσης Ανατολής.

Τώρα το σκηνικό είχε φτιαχτεί για τη Μ. Βρετανία να ασφαλίσει τον πρωταρχικό της στόχο μέσω του άμεσου ελέγχου της Μεσοποταμίας, αλλά απροσδόκητες εξελίξεις δυσκόλεψαν τα πράγματα. Το 1920 ξεκίνησε μια εξέγερση στις ιρακινές πόλεις Nasiriya και Falluja ως αντίδραση στη συμφωνία του Σαν Ρεμό, που εξαπλώθηκε γρήγορα και στην υπόλοιπη περιοχή της Μεσοποταμίας, οδηγώντας τους Βρετανούς να αναλάβουν πολεμική δράση με αποτέλεσμα: 10.000 νεκρούς Ιρακινούς και 400 Βρετανούς. Το σχέδιο το οποίο έθεσε η Βρετανία σε εφαρμογή ήταν η ίδρυση ενός κράτους πάνω στις τρεις επαρχίες του Κιρκούκ, της Βαγδάτης και της Μπάσρα υπό την διακυβέρνηση ενός άραβα μονάρχη που θα έχει επιλέξει η ίδια η Βρετανία και με βάση έναν θεμελιώδη νόμο που να επιτρέπει την εκλογή ενός νομοθετικού σώματος. Προκειμένου αυτό το οικοδόμημα να είναι στέρεο, μια ιρακινό-βρετανική συνθήκη θα εγγυούταν την εποπτεία του Λονδίνου για κάθε ευαίσθητο θέμα αναφορικά με το νέο κράτος.

Έτσι, το 1921 οι Βρετανοί οργάνωσαν ένα δημοψήφισμα στη Μεσοποταμία καταφεύγοντας στη δωροδοκία των αρχηγών των τοπικών φυλών προκειμένου να γίνει Βασιλιάς του Ιράκ ο γιος του Χουσεΐν Φευζάλ, (μολονότι η ονομασία Ιράκ του νέου κράτους υιοθετήθηκε επίσημα το 1929). Το 1925, έθεσαν σε εφαρμογή τα άλλα σημεία της ατζέντας τους, προβαίνοντας στη σύσταση μιας γενικής συνέλευσης που έμοιαζε με κοινοβούλιο για την υπογραφή της συνθήκης συμμαχίας ανάμεσα στα δύο κράτη. Το Λονδίνο, προκειμένου να πραγματοποιήσει τους στόχους του δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει απειλές και μέτρα έκτακτης ανάγκης ενάντια σε έναν διστακτικό βασιλιά, ο οποίος απροσδόκητα προσπάθησε να αντισταθεί σε αυτό που θεωρούσε παράδοση άνευ όρων στους Βρετανούς. Η συμφωνία πέρα από το γεγονός ότι υποχρέωνε το Ιράκ να δεχθεί την βοήθεια και τις συμβουλές του βρετανού επιτρόπου στο Ιράκ, ήταν υποχρεωμένο να πληρώνει και τα μισά από τα βρετανικά έξοδα στη χώρα. Όμως, ο Φευζάλ δεν μπορούσε να κάνει τίποτα ενάντια στις απειλές της Βρετανίας να ρίξει εκείνον από το θρόνο του και να στερήσει από το Ιράκ μέρος της περιοχής του (την περιοχή του Κιρκούκ διεκδικούσαν οι Τούρκοι) και έτσι η Μ. Βρετανία είχε το νέο της κράτος όπως εκείνη ήθελε.

Ακόμα και πριν την υπογραφή της συνθήκης, η Μ. Βρετανία είχε φροντίσει να εξασφαλίσει άδεια εκμετάλλευσης του πετρελαίου στο Ιράκ μέσω της βρετανικού ελέγχου εταιρείας TPC. Έτσι, το σύγχρονο Ιράκ γεννήθηκε υπό τις διαταγές μιας ξένης κυβέρνησης με το πετρέλαιο να έχει κεντρικό ρόλο στην ίδρυσή του. Το γεγονός ότι η Βρετανία αποφάσισε να διαμορφώσει την τύχη ενός έθνους προκάλεσε μια μεγάλη σύγκρουση ανάμεσα σε αυτή και τις Η.Π.Α.

Πριν τον πόλεμο, η γραμμή της αμερικανικής κυβέρνησης ήταν να μην εμπλακεί στις υπερπόντιες επιχειρήσεις των αμερικανικών εταιρειών πετρελαίου, ουσιαστικά της Standard Oil. Αυτό άλλαξε λόγω της προοπτικής της μείωσης του πετρελαίου που ώθησε τη χώρα στο να αναζητήσει εναλλακτικές πηγές σε όλο τον κόσμο. Όμως, όταν οι αμερικανικές εταιρείες προσπάθησαν να αποκτήσουν δικαιώματα εκμετάλλευσης έπεσαν πάνω σε τοίχους που ύψωσαν οι αποικιοκρατικές δυνάμεις. Έτσι, η Ουάσιγκτον διακήρυξε το δόγμα «Ανοικτή Πόρτα» -δηλαδή, ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις χώρες του κόσμου για κάθε εταιρεία άσχετα από την εθνικότητά της –και σύντομα ήρθε σε ρήξη με το Λονδίνο σχετικά με την τύχη των πόρων της Μεσοποταμίας που ακόμα δεν είχαν ανακαλυφθεί.

Έπειτα από αρκετά χρόνια αντιπαράθεσης, το 1928 οι δύο χώρες κατέληξαν σε μια συμφωνία. Η BP, η Shell, η Total και οι αμερικανικοί προκάτοχοι των Exxon-Mobil έγιναν ισότιμοι συνέταιροι της Turkish Petroleum Company (που αργότερα μετονομάστηκε σε Iraq Petroleum Company), η κάθε μία κατέχοντας το 23,75% της εταιρείας. Ο Calouste Gulbenkian πέτυχε να διατηρήσει το 5% των μετοχών του και να πείσει τους συνεταίρους του να συμπεριλάβουν στη συμφωνία μια ρήτρα σύμφωνα με την οποία κανείς τους να μην μπορεί να ξεκινήσει χωρίς της συγκατάθεση των άλλων καμία ατομική επιχείρηση πετρελαίου σε χώρες της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής (από την σημερινή Τουρκία έως τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν, εκτός από το Κουβέιτ, το Ιράν και την Αίγυπτο). Η περίπτωση του Ιράκ αποτέλεσε την έναρξη της εξόρυξης εφτά μεγάλων δυτικών εταιρειών πετρελαίου, γνωστές ως οι «Εφτά Αδελφές» (αυτές ήταν οι: Exxon, Royal Dutch Shell, BP, Mobil, Chevron, Texaco, Gulf Corporation), για τον έλεγχο του πετρελαίου όλης της Μέσης Ανατολής μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1930. Μέχρι τότε, όμως, κάποιες από αυτές τις εταιρείες είχαν πάρει δικαιώματα εκμετάλλευσης του πετρελαίου στη Λατινική Αμερική, όπου μια ραγδαία άνοδος του πετρελαίου είχε συντελεστεί κατά τις πρώτες δεκαετίες του νέου αιώνα, ιδίως στο Μεξικό και στη Βενεζουέλα.

Η ιστορία του πετρελαίου στο Μεξικό ξεκίνησε χάρη στον Weeterman Pearson, τον άνθρωπο που κατασκεύασε τη διώρυγα του Παναμά. Ο δικτάτορας του Μεξικού Porfirio Diaz ζήτησε τις υπηρεσίες του προκειμένου να μελετήσει και στη συνέχεια να υλοποιήσει κάποια μεγάλα εγχειρήματα στην χώρα του. Καθώς ο Pearson πέρασε από το Τέξας στο Μεξικό, οι θρύλοι των κατοίκων της περιοχής για μεγάλα κοιτάσματα πετρελαίου και η τεξανή ευφορία για το πετρέλαιο τον οδήγησαν στην απόφαση να ιδρύσει τη δική του εταιρεία πετρελαίου το 1901, την Mexican Eagle, προς αναζήτηση του «μαύρου χρυσού». Οι όροι για το δικαίωμα εκμετάλλευσης βασίστηκαν στο σχήμα που είχε οργανώσει ο D'Arcy στην Περσία και θα έθεταν το μοντέλο πάνω στο οποίο στηρίχτηκαν όλα τα συμβόλαια στο Μεξικό. Τα πρώτα χρόνια, ο Pearson αντιμετώπισε τις ίδιες δυσκολίες με τον D'Arcy που εξανάγκασαν τον τελευταίο να εγκαταλείψει το όνειρό του για το περσικό πετρέλαιο την ίδια περίοδο. Όμως, με τη συμβολή ενός άλλου ταλαντούχου νεαρού γεωλόγου, του Everett DeGolyer, μετέπειτα πατέρα της σημερινής μεθόδου σεισμικής πρόβλεψης. Το 1910, ο DeGolyer ανακάλυψε μια από τις μεγαλύτερες παγκόσμιες πετρελαιοπηγές, την Potrero del Llano, στην περιοχή Tampico. Σύντομα το Μεξικό έγινε το επίκεντρο μιας νέας και επιτυχημένης εξόρυξης για πετρέλαιο. Παραμονές του πολέμου, το Μεξικό ήταν η Τρίτη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα στον κόσμο, μετά τις Η.Π.Α. και τη Ρωσία, με ημερήσια παραγωγή 100.000 βαρέλια. Το 1921, το Μεξικό κατάφερε να ξεπεράσει την παραγωγή της Ρωσίας, φτάνοντας στα 530.000 βαρέλια την ημέρα. Μέχρι τότε, ο DeGolyer είχε φύγει από τη χώρα και είχε

πουλήσει την εταιρεία στη Shell φοβούμενος τις συνέπειες της ανατροπής του προστάτη του δικτάτορα Diaz το 1913 από την κυβέρνηση των επαναστατών. Πράγματι, το νέο κοινοβούλιο τροποποίησε το Σύνταγμα του Μεξικού προκειμένου η κυβέρνηση να έχει τον έλεγχο το πετρελαίου στη χώρα. Επίσης ξεκίνησε μια αντιπαράθεση ανάμεσα στις διεθνείς εταιρείες και στους μεξικανούς ηγέτες για τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των υπόγειων μεταλλευμάτων και οι φόροι που έπρεπε να καταβληθούν στην κεντρική κυβέρνηση. Καμία από τις δύο πλευρές δεν συμβιβαζόταν, με αποτέλεσμα οι εταιρείες να στρέψουν τις βλέψεις τους σε μια άλλη ελκυστική χώρα, τη Βενεζουέλα, που είχε το πολιτικό πλεονέκτημα να κυβερνάται από έναν σκληρό και διεφθαρμένο δικτάτορα, τον Juan Vicente Gomez. Στην πραγματικότητα, οι περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής είχαν δικτατορικά και διεφθαρμένα καθεστώτα.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν ήταν τυχαίο που ο εθνικισμός σχετικά με το πετρέλαιο ξεκίνησε πρώτα στη Λ. Αμερική, οδηγώντας στην κρατικοποίησή του πρώτα στην Αργεντινή και στη συνέχεια σε άλλες χώρες. Όμως, παρά τις ομοιότητές της με τις άλλες λατινικές χώρες, η περίπτωση της Βενεζουέλας ήταν μοναδική. Κυβερνώντας μια χώρα που μόλις είχε διαμορφωθεί χωρίς εδραιωμένους θεσμούς, ο Gomez μπορούσε να διαμορφώσει όπως ήθελε τη ζωή της χώρας του και τον αναπτυσσόμενο τομέα του πετρελαίου. Έτσι, το 1912 ανάγκασε το ανώτατο δικαστήριο της χώρας να ανακαλέσει τα δικαιώματα των ιδιοκτητών πάνω στον πλούτο του υπεδάφους τους και να τα εκχωρήσει στην κυβέρνηση, δηλαδή στον ίδιο. Στη συνέχεια, ξεκίνησε έναν χορό συμβάσεων για το δικαίωμα εκμετάλλευσης του πετρελαίου πουλώντας τα δικαιώματα του πλούτου του υπεδάφους σε ξένες εταιρείες όπως επίσης και σε συγγενείς του, ώστε αργότερα να μπορεί να τα μεταπουλήσει αυξάνοντας τα κέρδη του. Η Royal Dutch-Shell είχε το μερίδιο του λέοντος. Αντίθετα, οι αμερικανικές εταιρείες οπισθοχώρησαν προσωρινά από τα συμφέροντά τους στην περιοχή, και σε πολλές περιπτώσεις πούλησαν τα δικαιώματά τους στη Shell.

Σε όλη αυτή την πρώτη φάση της πετρελαϊκής ανάπτυξης, η Βενεζουέλα δεν είχε νομοθεσία για το πετρέλαιο και οι συμβάσεις υπογράφονταν μέσω μυστικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις εταιρείες και στους άντρες του Gomez. Ο πρώτος νόμος για το πετρέλαιο θεσπίστηκε το 1920, αλλά αμέσως σχεδόν καταργήθηκε επειδή δεν πληρούσε τις επιθυμίες των εταιρειών. Τέλος το 1922 ο Gomez ενέκρινε έναν άλλον νόμο που είχαν συντάξει οι δικηγόροι των εταιρειών εμπνευσμένοι από το μοντέλο του D'Arcy, με τη διαφορά ότι είχαν βελτιώσει σημαντικά τους οικονομικούς όρους για τους ιδιώτες πλειοδότες. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1920, οι εταιρείες στη Βενεζουέλα ξεπέρασαν τις 30, συμπεριλαμβανομένων των Exxon, Gulf, Mobil, Texaco και Amoco (Standard of Indiana). Το αποτέλεσμα ήταν συγκλονιστικό. Η παραγωγή πετρελαίου της Βενεζουέλας από 19.000 βαρέλια την ημέρα το 1919, εκτινάχτηκε στα 523.000 βαρέλια την ημέρα το 1929 και στις 779.000 βαρέλια το 1939, κάνοντας τη χώρα την τρίτη μεγαλύτερη παραγωγό χώρα μετά τις Η.Π.Α. και την Σοβιετική Ένωση, και την κύρια χώρα εξαγωγής παγκοσμίως. Η αύξηση της παραγωγής ήταν εναρμονισμένη με την ταχεία συγκέντρωσή της στα χέρια μόλις τριών εταιρειών: Exxon, Shell και Gulf οι οποίες είχαν αντίστοιχα το 52%, το 40% και το 8% της παραγωγής πετρελαίου στη Βενεζουέλα παραμονές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Αυτή η πλούσια παραγωγή πετρελαίου είχε και την αρνητική της πλευρά. Η γρήγορη ανάπτυξη του τομέα του πετρελαίου στην Βενεζουέλα αποθάρρυνε τη συμμετοχή των

ανθρώπων στις παραδοσιακές δραστηριότητες όπως στη γεωργία και στο χώρο των μικροεπιχειρήσεων και προκάλεσε έναν πληθωριστικό στρόβιλο που οδήγησε στη φτώχεια όλους όσους δεν επωφελούνταν από την έκρηξη του πετρελαίου. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, αυτό το φαινόμενο θα ονομαζόταν «Ολλανδική Ασθένεια» μετά την ανακάλυψη φυσικού αερίου στην Ολλανδία που προκάλεσε αύξηση του πλούτου αλλά συγκέντρωσή του σε λίγα χέρια, αυξάνοντας τις τιμές των εγχώριων προϊόντων και διαβρώνοντας την αγοραστική ικανότητα όλους όσους βρίσκονταν εκτός της βασισμένης στο αέριο οικονομίας.

Με την Περσία, τη Μεσοποταμία, το Μεξικό, τη Βενεζουέλα και τις Α. Ινδίες κάτω από στενό έλεγχο, οι κύριες πετρελαιοπαραγωγές περιοχές εκτός από τις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση βρίσκονταν πια στα χέρια ενός στενού κύκλου εταιρειών της Δύσης. Μόνο ένας ακόμα μεγάλος πρωταγωνιστής του πετρελαϊκού έργου του 20^{ου} αιώνα έλειπε: η Αραβική Χερσόνησος. Αλλά δεν θα αργούσε και αυτή να κάνει την εμφάνισή της στη σκηνή.

1.4 Ο καταμερισμός της Αραβίας

Ξεκινώντας με το Μπαχρέιν το 1880 και το Κουβέιτ το 1890, η πλειοψηφία των μικρών εμιράτων του αραβικού κόλπου είχαν εκχωρήσει μέρος της αυτονομίας τους στη Μ. Βρετανία, συμφωνώντας μεταξύ άλλων να μην παραχωρήσουν σε ξένους δικαιώματα εκμετάλλευσης των εδαφών τους χωρίς τη συναίνεση της Βρετανίας. Ως αντάλλαγμα, είχαν την στρατιωτική προστασία και την οικονομική υποστήριξη των βρετανών που θα διαρκούσε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Υπήρχε μια περίεργη εξήγηση γι αυτή την σχεδόν εθελοντική εκχώρηση εξουσίας.

Το μεγαλύτερο μέρος της αραβικής χερσονήσου εκείνη την εποχή δεν είχε καθορισμένα σύνορα ώστε να χωρίζονται τα εμιράτα της και οι φυλές της. Επιπλέον, οι έρημοι κατοικούνταν κυρίως από νομάδες που δεν ήταν εξοικειωμένοι με καμία μορφή αφοσίωσης πέρα από την αφοσίωση στη δική τους εθνική ομάδα ή οικογένεια. Για αυτούς η καθημερινή μετακίνηση από το ένα μέρος στο άλλο ήταν τρόπος ζωής. Κανένα εμιράτο δεν μπορούσε να προστατεύσει επαρκώς τα σύνορά του από τον μεταναστευτικό χείμαρρο ή από την πρόθεση ισχυρών αρχηγών φυλών να επεκτείνουν την δύναμή τους και την περιοχή τους. Με την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που είχε την περιοχή υπό την κυριαρχία της, οι μονάρχες αυτών των τεράστιων περιοχών επέλεξαν τη Μ. Βρετανία ως εναλλακτική λύση προστασίας.

Το Λονδίνο επέκτεινε και στα αραβικά του προτεκτοράτα την ισχύ της Ρήτρας της Βρετανικής Εθνικότητας σύμφωνα με την οποία κάθε εταιρεία που δραστηριοποιούταν σε οποιαδήποτε βρετανική αποικία έπρεπε να είναι καταχωρημένη στη Μ. Βρετανία και να διευθύνεται από Βρετανούς. Επιπλέον, κατά τη διαδικασία της δημιουργίας των εθνών στο Ιράκ, το Λονδίνο χάραξε και τα σύνορα που σήμερα υπάρχουν σε ολόκληρη την περιοχή. Ο άνθρωπος που ανέλαβε αυτή την αποστολή ήταν ο Percy Cox, ένας αξιωματούχος που έπαιξε έναν ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση των σημερινών συνόρων της Μέσης Ανατολής.

Πηγή: Maugeri, L. *The age of oil*.

Ο Cox διορίστηκε ως ανώτερος αξιωματούχος της Μ. Βρετανίας στη Μεσοποταμία όπου έθεσε τα θεμέλια για την ίδρυση του νέου κράτους του Ιράκ ενώ ήταν ο εγκέφαλος πίσω από το πολιτικό οικοδόμημα σε ολόκληρη την περιοχή. Το 1922 έπεσε σε εκείνον ο κλήρος να χαράξει τα τελικά σύνορα των αραβικών κρατών στον Περσικό Κόλπο κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης των τοπικών αξιωματούχων που είχε συγκληθεί για να συζητήσουν το θέμα. Απογοητευμένος και εκνευρισμένος που δεν μπορούσαν να καταλήξουν οι ίδιοι σε συμφωνία, ο Cox πήρε έναν κόκκινο στυλό και σχεδίασε μερικές γραμμές στον χάρτη, τις οποίες έδειξε στους παρευρισκόμενους και εκείνοι τις ενέκριναν.

Με τη Μ. Βρετανία να κυριαρχεί σε οποιοδήποτε σημαντικό γεγονός στην περιοχή, την BP να απαξίζει το δυναμικό της και ένα εχθρικό περιβάλλον να καθιστά απαγορευτική την πρόσβαση στους περισσότερους Δυτικούς, η αραβική Χερσόνησος φαινόταν καταδικασμένη να παραμείνει στη σκιά της παγκόσμιας αναζήτησης για πετρέλαιο. Όμως, τα πράγματα άλλαξαν με την είσοδο στο προσκήνιο του Frank Holmes. Ο Holmes είχε αγοράσει ορισμένα δικαιώματα εκμετάλλευσης πετρελαίου στο Μπαχρέιν και στο Κουβέιτ και στην περιοχή που θα γινόταν αργότερα η Σαουδική Αραβία. Έπρεπε να κάνει χρήση αυτών των δικαιωμάτων μέσα σε λίγα χρόνια αλλιώς θα έληγαν. Το 1926, λόγω οικονομικών προβλημάτων, προσπάθησε να πουλήσει τα δικαιώματά του στην Iraq Petroleum Co., μέσω της BP, αλλά εκείνοι αρνήθηκαν την προσφορά του επιμένοντας στην άποψή τους ότι η αραβική χερσόνησος δεν είχε πετρέλαιο. Έχοντας αποτύχει να κάνει οποιαδήποτε γεώτρηση στην περιοχή, ο Holmes έχασε τα δικαιώματά του στην Αραβία, αλλά κατάφερε τελικά να πουλήσει εκείνα στο Μπαχρέιν και στο Κουβέιτ στην Gulf, η οποία αργότερα πούλησε τα δικαιώματα στο Μπαχρέιν στην Chevron. Η περιπέτεια του Holmes στην Αραβία είχε τελειώσει αλλά κανείς δεν μπορούσε να σταματήσει την αλυσιδωτή αντίδραση που είχε προκαλέσει.

Η πώληση του Holmes σύντομα προκάλεσε μια ακόμα αντιπαράθεση ανάμεσα στην Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α. Το Λονδίνο επικαλέστηκε την «Ρήτρα της Βρετανικής Εθνικότητας» προκειμένου να αρνηθεί στις εταιρείες Gulf και Chevron την είσοδό τους στο Κουβέιτ και στο Μπαχρέιν, προκαλώντας έτσι την έντονη διπλωματική αντίδραση της Αμερικής. Τα πράγματα ήταν κάπως ευκολότερα για τη Chevron καθώς μετέφερε τα δικαιώματα εκμετάλλευσης στο Μπαχρέιν σε μια θυγατρική της εταιρεία στον Καναδά, η οποία μπορεί να μην ήταν καταχωρημένη στη Βρετανία αλλά ο Καναδάς ήταν μια από τις χώρες που κάποτε βρίσκονταν υπό την βρετανική μοναρχία. Το Μπαχρέιν και η Chevron υπέγραψαν έναν επίσημο συμβόλαιο το 1931, και ένα χρόνο αργότερα η διαίσθηση του Holmes αποδείχθηκε αληθινή. Οι αμερικάνοι βρήκαν πετρέλαιο σε εμπορικές ποσότητες στο μικρό αυτό εμιράτο, γεγονός που οδήγησε σε μια καινούργια προοπτική για την αραβική χερσόνησο. Η Μ. Βρετανία βρέθηκε προ εκπλήξεως και αντέδρασε αρνούμενη στην Gulf να εισέλθει μόνη της στο Κουβέιτ, αναγκάζοντάς την να συνεργαστεί με την BP.

Η νέα επιχείρηση ιδρύθηκε το 1933 και ονομάστηκε Kuwait Petroleum Company, και έναν χρόνο μετά υπέγραψε επίσημη συμφωνία εκχώρησης δικαιωμάτων εκμετάλλευσης με τις αρχές του Κουβέιτ. Την ίδια περίοδο η BP απέκτησε δικαιώματα εκμετάλλευσης στο Κατάρ και στο Ομάν για λογαριασμό της Iraq Petroleum Company.

Η μοναδική περιοχή για την οποία δεν υπήρξαν διπλωματικές φιλονικίες ήταν η σημερινή Σαουδική Αραβία. Τα εύσημα για την προσέλκυση του πετρελαϊκού ενδιαφέροντος ξένων εταιρειών στην περιοχή ανήκουν στον βρετανό πρώην αξιωματούχο John Philby.

Επικριτής του Λόρενς της Αραβίας και της υποστήριξής του στα πρόσωπα του Χουσεΐν και του γιου του Φεϊζάλ προσπάθησε επανειλημμένως να πείσει το Υπουργείο Εξωτερικών ότι το συμφέρον της Μ. Βρετανίας ήταν να υποστηρίξει τον οίκο των Σαούδ ως κυβερνήτες της αραβικής χερσονήσου. Έχοντας χάσει τη μάχη με τον Λόρενς, αφιέρωσε το υπόλοιπο της ζωής του στην υπηρεσία του βασιλιά Αμπντούλ Αζίζ ιμπν Σαούδ –αρχηγός της οικογένειας των Σαούδ– ο οποίος τότε κυβερνούσε σε ένα τμήμα της αραβικής χερσονήσου. Επιζητώντας να πλουτίσει και ο ίδιος αλλά και ο βασιλιάς προσπάθησε να τον πείσει να ανοίξει την χώρα του σε άγνωστες εξερευνησεις, αλλά ο βασιλιάς αρχικά αρνιόταν.

Ο Ιμπν-Σαούδ μόλις είχε ολοκληρώσει την καθυπόταξη των φυλών και των εμιράτων της αραβικής χερσονήσου στα μέσα της δεκαετίας του 1920 μετά από έναν πόλεμο που κράτησε παραπάνω από ένα τέταρτο του αιώνα. Το 1925 επιτέλους νίκησε τον πιο επικίνδυνο αντίπαλό του, τον Χουσεΐν, ο οποίος είχε εγκαταλειφθεί από τους Βρετανούς που για μια ακόμα φορά του είχαν υποσχεθεί τον θρόνο ολόκληρου του αραβικού κόσμου για την ενεργή του ανάμειξη ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.

Ως ο απόλυτος κυρίαρχος της περιοχής, ο Ιμπν-Σαούδ επέβαλε στον λαό του ένα πολιτικο-θρησκευτικό σύστημα βασισμένο σε ένα περίεργο δόγμα του Σούνι-Ισλάμ που η οικογένειά του είχε ενστερνιστεί τον 18ο αιώνα, τον βαχαβισμό (Wahhabism), το οποίο όριζε κάθε πλευρά της ανθρώπινης ζωής με μια περιοριστική και πουριτανική ερμηνεία του Κοραανιού, με αποτέλεσμα την αποστροφή σε κάθε ξενόφερτη συνήθεια και τρόπο ζωής. Η θρησκευτική επιλογή του βασιλιά δεν βασιζόταν μόνο στην οικογενειακή του παράδοση. Υποδεικνυόταν και από μια έντονη ανάγκη να υπάρξει ένα κοινό πολιτισμικό στοιχείο σε έναν διασκορπισμένο και κατακερματισμένο νομαδικό πληθυσμό, σχεδόν πρωτόγονο όσον αφορά τις συνήθειές του, που είχε διαμορφωθεί από τις κακουχίες τις καθημερινής συνύπαρξής του με μια άνυδρη και καθόλου γενναιόδωρη γη. Ως αποτέλεσμα, ο ιμπν-Σαούδ δίσταζε να προσκαλέσει ξένες εταιρείες στη νέα του επικράτεια φοβούμενος την αποσταθεροποίηση της εύθραυστης πολιτισμικής ισορροπίας που ο ίδιος είχε εδραιώσει. Επιπλέον, οι πιο ισχυροί του υποστηρικτές στον μακρύ του πόλεμο για την κατάκτηση της αραβικής χερσονήσου, οι φυλές Ikhwan, υπήρξαν οι προστάτες ενός ριζοσπαστικού Ισλάμ του οποίου το ένθερμο μένος είχε ως στόχο την εκρίζωση κάθε ξενόφερτης πολιτισμικής επιρροής.

Από την άλλη, ο ίδιος ο βασιλιάς είχε τις δικές του ανάγκες να φροντίσει καθώς η μοναρχία του ήταν ιδιαίτερα φτωχή. Οι μόνες του πηγές εισοδήματος ήταν ένας ετήσιος μισθός που του χορηγούσε η Μ. Βρετανία και τα χρήματα που άφηναν οι μουσουλμάνοι προσκυνητές στην ιερή πόλη της Μέκκα, η οποία είχε περιέλθει στον έλεγχό του το 1925. Από την άλλη, τα χρέη του ήταν τεράστια. Τελικά, το 1928, ο ιμπν-Σαούδ αντιμετώπισε και κατέστρεψε τους Ikhwan, των οποίων ο ριζοσπαστισμός έθετε σε κίνδυνο την ενοποίηση του βασιλείου του και την ίδια του τη θέση. Αυτή η τελευταία του πολεμική σύρραξη οδήγησε σε περαιτέρω επιδείνωση των οικονομικών του και η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 τον έφερε στα

πρόθυρα της χρεοκοπίας, καθώς οι προσφορές των προσκυνητών στη Μέκκα ελαττώθηκαν.

Σύμφωνα με τον Philby, ήταν ο ίδιος ο ιμπν-Σαούδ που άλλαξε την αρχική του στάση και του ζήτησε να αναζητήσει πετρελαϊκές εταιρείες πρόθυμες να επενδύσουν στην χώρα του, την οποία το 1932 είχε ονομάσει Σαουδική Αραβία. Η αποστολή αυτή δεν ήταν εύκολη. Η BP είχε ήδη απορρίψει τα πρώτα σαουδικά ανοίγματα υποστηρίζοντας ότι η χώρα δεν παρουσίαζε καμία πραγματική ευκαιρία για την ανακάλυψη πετρελαίου, και η άποψη αυτή της εταιρείας βάρυνε σαν ογκόλιθος το μέλλον της χώρας. Τελικά, η BP πήρε μέρος στις διαπραγματεύσεις για να εισέλθει στη χώρα, αλλά ενδιαφερόταν περισσότερο να εμποδίσει την είσοδο στη χώρα άλλων παρά για το πετρέλαιο που έτσι κι αλλιώς δεν πίστευε ότι υπήρχε. Εν τέλει, ένας νέος παίκτης εμφανίστηκε: η εταιρεία Chevron που είχε ήδη την παρουσία της στο Μπαχρέιν.

Τον Ιούλιο του 1933, ο ιμπν-Σαούδ υπέγραψε με την εταιρεία ένα σύμφωνο παραχώρησης δικαιωμάτων εκμετάλλευσης για 60 χρόνια που αφορούσε σε όλο το ανατολικό τμήμα της Σαουδικής Αραβίας (την επαρχία Αλ-Χάσα), που στις επόμενες δεκαετίες θα γινόταν η πλουσιότερη σε πετρέλαιο περιοχή του κόσμου. Ακόμα και σήμερα, διαθέτει περισσότερο από το 20% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου που έχουν βρεθεί. Η συμφωνία ακολουθούσε τα πρότυπα εκείνων στην Περσία και στο Ιράκ. Όμως η Chevron έπρεπε να πληρώσει προκαταβολικά 50.000 λίρες για μελλοντικά δικαιώματα και άλλες 5.000 λίρες ως ενοίκιο για την εξερεύνηση της περιοχής. Η Chevron χρειάστηκε κάποια χρόνια για να συνειδητοποιήσει ότι η απελπισμένη ανάγκη του βασιλιά για χρήματα και οι τεράστιες επενδύσεις που χρειάζονταν για να ξεκινήσουν οι εργασίες σε ένα τέτοιο αφιλόξενο μέρος όπως ήταν η αραβική έρημος αποτελούσαν ένα πολύ μεγάλο φορτίο για να το αντέξει μόνη της. Επίσης δεν είχε επαρκείς αγοραστικές εγκαταστάσεις για την εξαγωγή του αραβικού πετρελαίου, το οποίο ήδη έρεε από το Μπαχρέιν. Έτσι, το 1934 η εταιρεία εκχώρησε το 50% των επιχειρήσεών της στην Σαουδική Αραβία στην Texaco, η οποία ένα χρόνο αργότερα απέκτησε και το μισό μερίδιο των επιχειρήσεων της Chevron στο Μπαχρέιν. Σε αντάλλαγμα, η Chevron απέκτησε το 50% του δικτύου της Texaco στα ανατολικά του Σουέζ. Έτσι, δημιουργήθηκε μια καινούργια εταιρεία η Caltex.

Έτσι, όλες οι μεγάλες χώρες της Μέσης Ανατολής προικισμένες με πετρέλαιο, η Σαουδική Αραβία, το Ιράκ, το Κουβέιτ και τα σημερινά Εμιράτα, περιήλθαν στον δυτικό έλεγχο, ενώ η BP έλεγχε ήδη την Περσία. Μέχρι τότε, η ανησυχία για τη μελλοντική διαθεσιμότητα πετρελαίου είχε ήδη προσελκύσει την προσοχή και άλλων βιομηχανικών χωρών, οι οποίες προέβησαν σε ενέργειες προκειμένου να στηρίξουν την εθνική τους ενεργειακή ασφάλεια. Ιδιαίτερα οι ευρωπαϊκές χώρες άρχισαν, τη δεκαετία του 1920, να επιβάλλουν υψηλούς δασμούς στα εισαγόμενα προϊόντα πετρελαίου προκειμένου να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη εγχώριων βιομηχανιών διύλισης. Ταυτόχρονα, το μοντέλο που είχε εισαγάγει ο Τσόρτσιλ αποτέλεσε παράδειγμα προς μίμηση για άλλες κυβερνήσεις. Για παράδειγμα, η γαλλική κυβέρνηση του Raymond Poincaré συνέλαβε και προώθησε την ίδρυση μιας εθνικής εταιρείας πετρελαίου που θα χρηματοδοτούταν με ιδιωτικά κεφάλαια, αλλά οι μετοχές της οποίας θα παραχωρούσε το κράτος. Αν και δυσκολεύτηκε να πείσει τους ιδιώτες επενδυτές ότι το αβέβαιο πετρέλαιο της Μεσοποταμίας άξιζε το ρίσκο, τελικά τα κατάφερε και το 1924 ιδρύθηκε η Compagnie Française de Pétroles (CFP – πρόγονος της σημερινής Total) υπό την προστασία της γαλλικής κυβέρνησης, η οποία

επιχορήγησε την εταιρεία με το μερίδιο που είχε αποκτήσει από την Turkish Petroleum Co. Επίσης, για να αποφύγει οποιαδήποτε ξένη παρεμβολή, η κυβέρνηση απέκτησε ένα άμεσο μερίδιο της τάξεως του 25% στην CFP το 1928.

Το 1927, μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα, η Ιταλία, υπό το φασιστικό καθεστώς του Μουσολίνι ίδρυσε την Azienda Generale Italiana Petroli (AGIP – σήμερα έχει πια ενσωματωθεί στην Eni) η οποία ήταν 100% κρατική. Αποστολή της η ανάπτυξη «μιας εθνικής πετρελαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια των πηγών παραγωγής τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό ενθαρρύνοντας την εγχώρια διύλιση». Αυτού του είδους ο μεταπολεμικός εθνικισμός ακολουθήθηκε σε διάφορους βαθμούς και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Πολωνία, η Ρουμανία, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία και η Δανία. Το 1919, η νέα Σοβιετική κυβέρνηση κρατικοποίησε ολόκληρη τη ρωσική πετρελαϊκή βιομηχανία και εν τέλει την αναδιοργάνωσε σε μια κρατικών συμφερόντων με ένα πολύ επιθετικό επιχειρησιακό κλάδο εταιρεία την Russian Oil Products (ROP, 1925).

Η Γερμανία αποτέλεσε μια ξεχωριστή περίπτωση. Λόγω του πολέμου και των δυσβάσταχτων πολεμικών χρεών και αποζημιώσεων, η χώρα άργησε να αναπτύξει μια ενεργειακή στρατηγική. Μόνο μετά την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία το 1933 ξεκίνησε να εστιάζει την προσοχή της στην έρευνα για πετρελαϊκή ασφάλεια. Στην πραγματικότητα, επειδή η χώρα δεν είχε πρόσβαση σε αποθέματα πετρελαίου επέλεξε να ανεξαρτητοποιηθεί από αυτό και στράφηκε στην παραγωγή υποκατάστατων καυσίμων μέσω της υδρογόνωσης του άνθρακα, μια διαδικασία που ήταν πολύ πιο ακριβή και τελικά ανεπαρκής όσον αφορά την επίλυση των ενεργειακών προβλημάτων των ναζι.

Παρά τις ανησυχίες σχετικά με την μελλοντική διαθεσιμότητα του αργού πετρελαίου, και των συνεπειών τους στη διαμόρφωση των εθνικών στρατηγικών μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, το πετρέλαιο για μια ακόμα φορά διέψευσε τις ολέθριες προβλέψεις. Όχι μόνο δεν επρόκειτο να εξαντληθεί, αλλά για μια ακόμα φορά, προς τα τέλη της δεκαετίας του 1920, το πετρέλαιο θα πλημμύριζε τον κόσμο.

1.5 Μέθοδοι εξερεύνησης

Η πρώτη σημαντική συμβολή της γεωλογίας στην εξερεύνηση των περιοχών για πετρέλαιο ήταν η Θεωρία του Αντικλίνου, η οποία αποκάλυψε πως το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο και το νερό βρίσκονται όλα μαζί παγιδευμένα σε πωρόλιθους κάτω από την επιφάνεια του εδάφους λόγω της ιδιαίτερης βαρύτητάς τους. Η «παγίδα» που τα περιέχει σχηματίζει αντίκλινα, δηλαδή πτυχές που κυρτώνονται προς τα πάνω δημιουργώντας υπόγειους λόφους των οποίων οι κορυφές μπορούν να διογκώσουν τον φλοιό της γης σχηματίζοντας θόλους που είναι ορατοί στην επιφάνεια. Επιβεβαιωμένη από μια τεράστια ανακάλυψη πετρελαίου στην Οκλαχόμα το 1913, η θεωρία αυτή έπεισε τις πετρελαϊκές εταιρείες για την ανάγκη ίδρυσης γεωλογικών τμημάτων στους κόλπους τους. Τις επόμενες δεκαετίες, πολλές πηγές υδρογονάνθρακα ανακαλύφθηκαν έπειτα από την χαρτογράφηση των αντικλίνων στην επιφάνεια. (Μέχρι σήμερα, περίπου το 70% όλων των ανακαλύψεων του πετρελαίου οφείλονται στον σχηματισμό των αντικλίνων.)

Το επόμενο άλμα προς τα εμπρός στη γεωφυσική πετρελαίου έγινε μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι γεωλόγοι πετρελαίου εφάρμοσαν για πρώτη φορά την στρωματογραφία. Η στρωματογραφία αποκάλυψε τα μυστικά της γης, μέσω της γεώτρησης εξερευνητικών πηγαδιών και την προσεκτική μελέτη των καταγραφών της δράσης των πηγαδιών, των δειγμάτων του πυρήνα και άλλων δεδομένων. Η νέα προσέγγιση εφαρμόστηκε μετά το 1916, αλλά μόνο στις αρχές της δεκαετίας του 1920 έγινε αποδεκτή και υιοθετήθηκε από τις μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες.

Κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου, έγινε μια ακόμα τεράστια ανακάλυψη. Το 1917, μια μελέτη που δημοσίευσε η Υπηρεσία Μεταλλείων των Η.Π.Α. (U.S. Bureau of Mines) ενίσχυσε τις πιθανότητες να μπορεί να αντληθεί περισσότερο πετρέλαιο μετά την φάση της πρωτογενούς ανάκτησης πετρελαίου (κατά την οποία αξιοποιείται η εσωτερική πίεση που δημιουργεί το φυσικό αέριο και το νερό που περιέχει η πετρελαιοφόρος περιοχή) με την εισαγωγή φυσικού αερίου στην πηγή. Η μελέτη αυτή αποτέλεσε την πρώτη γνώση σχετικά με την επονομαζόμενη δευτερογενή ανάκτηση πετρελαίου. Παρ' όλα αυτά, χρειάστηκε περισσότερο από μια δεκαετία έως ότου οι μέθοδοι δευτερογενούς ανάκτησης γίνουν αποδεκτές και τεθούν σε εφαρμογή.

Η τελευταία επαναστατική αλλαγή στις μεθόδους εξερεύνησης και παραγωγής εκείνα τα χρόνια ήταν η «σεισμική διασκόπηση» (seismic prospecting). Η ιδέα ήταν σχετικά απλή: η πυροδότηση μικρών εκρηκτικών γομώσεων στην επιφάνεια θα δημιουργούσαν κύματα ενέργειας που θα δημιουργούσαν «αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα πετρώματα υπογείως, γεγονός που θα επέτρεπε τη χαρτογράφηση των μορφών και των βαθών όλων των υπόγειων δομών με τη χρήση γεωφώνων και σειсмоγράφων. Πρωτοπόρος αυτής της μεθόδου ήταν ο Everett DeGolyer (ο άνθρωπος πίσω από την επιτυχία του Pearson στο Μεξικό). Βελτίωσε ένα σύστημα που χρησιμοποιούσαν οι γερμανοί επιστήμονες και αργότερα ανέπτυξε μια μέθοδο που βασιζόταν στην «σεισμική διάθλαση» (seismic refraction) της οποίας η πρώτη επιτυχία ήταν η ανακάλυψη της τεράστιας πετρελαιοφόρου περιοχής της Seminole στην Οκλαχόμα στη δεκαετία του 1920.

Πέρα από τις καινοτομίες στο χώρο της εξερεύνησης και της παραγωγής, και ο τομέας της διύλισης βίωσε μια τεράστια επανάσταση: τη θερμική διάσπαση ή πυρόλυση (thermal cracking). Η νέα αυτή διεργασία, που παρουσιάστηκε πρώτη φορά από τον William Burton το 1913, μπορεί να διασπάσει τα βαρύτερα μόρια του πετρελαίου σε ελαφρότερα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε επόμενο στάδιο για την εξαγωγή επιπλέον ποσοτήτων βενζίνης και άλλων ελαφρύτερων προϊόντων. Αυτό επέτρεψε στη βιομηχανία πετρελαίου να αποκτήσει μεγαλύτερη ευελιξία στην «εκμετάλλευση» του αργού πετρελαίου, πέρα από τον απλό διαχωρισμό του στα κύρια συστατικά του όπως γινόταν με την απλή διύλιση. Η πυρόλυση ευθυνόταν κυρίως για την εκπληκτική μεταβολή όσον αφορούσε το ποσοστό βενζίνης που έδινε ένα μέσο βαρέλι πετρελαίου στις Ην. Πολιτείες, το οποίο από περίπου 15% το 1900 ανέβηκε στο 39% το 1929.

Όλες αυτές οι τεχνολογικές ανακαλύψεις αύξησαν συνολικά τόσο την προσφορά αργού πετρελαίου όσο και την ποιότητα των πετρελαϊκών προϊόντων.

Πέρα, όμως, από αυτές τις ανακαλύψεις, νέα κύματα πετρελαίου εισήχθησαν στην αγορά. Η παραγωγή πετρελαίου των Σοβιετικών ξεπέρασε γρήγορα τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί από τον πόλεμο και την επανάσταση και σημείωσε αύξηση

από τα 75.000 βαρέλια την ημέρα το 1918 στα 275.000 βαρέλια το 1929. Επίσης, οι μπολσεβίκοι έσπρωξαν δυναμικά την νέα κρατική τους πετρελαϊκή εταιρεία στις διεθνείς αγορές εφαρμόζοντας μια πολιτική εκπτώσεων στις τιμές με στόχο την εκτόπιση μεγάλων εταιρειών όπως η Exxon, η Shell και η Mobil. Επίσης, έχουμε την άνοδο της παραγωγής στη Μέση Ανατολή και στις χώρες της Λ. Αμερικής, όπως η Βενεζουέλα.

Αυτή η τεράστια αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου έλαβε χώρα στο πλαίσιο ενός υπερ-ανταγωνισμού που δεν περιοριζόταν μόνο στην αναζήτηση μη εγχώριων αποθεμάτων πετρελαίου. Πράγματι, τόσο η αιφνίδια αύξηση της κατανάλωσης όσο και η εμφάνιση της βενζίνης ως το κύριο προϊόν της βιομηχανίας οδήγησαν τις εταιρείες πετρελαίου σε μια αναδιοργάνωση προκειμένου να τηρήσουν τέσσερις στρατηγικούς στόχους: πρόσβαση στους φυσικούς πόρους πετρελαίου, κάθετη ενσωμάτωση, αύξηση μεγέθους και ανάπτυξη του λιανικού εμπορίου. Στην αρχή, πολλές εταιρείες δραστηριοποιούνταν είτε μόνο στις υπηρεσίες χονδρικής (όπως η Texaco, η Chevron και η Gulf) ή στον τομέα της διύλισης (όπως η Exxon και σε μικρότερο βαθμό Amoco και η Mobil), ενώ άλλες είχαν μεικτή δράση (όπως η Shell και η BP). Έτσι, οι εταιρείες που υστερούσαν στον τομέα των αποθεμάτων πετρελαίου άρχισαν έναν αγώνα προκειμένου να αποκτήσουν εταιρείες και περιουσιακά στοιχεία που θα τους έδιναν τη δυνατότητα να προμηθεύουν τα δίκτυα διύλισης και μεταφοράς τους, ενώ εκείνες που δραστηριοποιούνταν κυρίως στον τομέα της χονδρικής άρχισαν να αναπτύσσουν και τις λιανικές τους λειτουργίες. Επιπλέον, στην νέα εποχή της βενζίνης όλες οι εταιρείες συνειδητοποίησαν ξαφνικά ότι έπρεπε να κερδίσουν τον τελικό καταναλωτή προκειμένου να εξασφαλίσουν διεξόδους για τα συστήματα της παραγωγής τους, και για να γίνει αυτό χρειαζόταν να στραφούν σε μια νέα κατεύθυνση όσον αφορούσε το μάρκετινγκ.

Πριν τον πόλεμο η βενζίνη πωλούταν στα παντοπωλεία, στα καταστήματα σιδηρικών και γενικού εμπορίου. Η πρώτη εταιρεία που δημιούργησε πρατήρια βενζίνης ήταν μια μικρή επιχείρηση στο Σεντ Λούις το 1907. Μετά την έκρηξη της ατομικής μεταφοράς κάθε εταιρεία έπρεπε να συγκεκριμενοποιήσει το δικό της προϊόν και να το διαθέσει στους υποψήφιους πελάτες της μέσω ενός τεράστιου δικτύου συγκεκριμένων προϊόντων με το δικό τους εμπορικό σήμα. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920, όλες οι εταιρείες πετρελαίου είχαν γίνει ιδιαίτερα γνωστές εξαιτίας των ευρέως διαδεδομένων δικτύων πρατηρίων τους που είχαν ως σημαία τους το εμπορικό τους σήμα. Επίσης, δημιουργήθηκαν και άλλες υπηρεσίες που είχαν ως αποδέκτη τον τελικό καταναλωτή, όπως εστιατόρια και μοτέλ που απευθύνονταν κυρίως στους οδηγούς. Αυτή η μετατροπή της βιομηχανίας στην σύγχρονή της μορφή περιελάμβανε αναρίθμητες συγχωνεύσεις και εξαγορές. Η αναζήτηση νέων πηγών πετρελαίου παγκοσμίως, η δημιουργία επαρκών συστημάτων διύλισης και ο έλεγχος της τελικής αγοράς μέσω των υποδομών μεταφοράς και των πρατηρίων βενζίνης απαιτούσαν τεράστιες προκαταβολικές δαπάνες κεφαλαίου των οποίων οι αποδόσεις συνήθως ήταν καθυστερημένες. Εν τω μεταξύ, είχαν ήδη υποβληθεί υψηλές σταθερές τιμές αναγκάζοντας τους μικρούς και μέσους επιχειρηματίες να πωλούν τα προϊόντα τους σχεδόν σε οποιαδήποτε τιμή προκειμένου να συντηρήσουν την ροή του ρευστού. Οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές αποδείχτηκαν ένας γρηγορότερος και πιο επικερδής τρόπος για την επίτευξη της ενσωμάτωσης, της κλιμάκωσης και της παρουσίας στην αγορά από ότι η δημιουργία τους βήμα προς βήμα. Οι εταιρείες που κέρδισαν το παιχνίδι επιβίωσης ήταν οι μεγαλύτερες εταιρείες του 20^{ου} αιώνα, μεταξύ των οποίων η Exxon, η Shell και στην κορυφή η BP, ακολουθούμενες από την Chevron, την

Texaco, την Gulf, την Phillips Petroleum και κάποιες άλλες. Ακόμα όμως κι αυτή η διαδικασία συγκέντρωσης δεν έκανε πιο ικανές τις εταιρείες ώστε να αντιμετωπίσουν μια νέα πληθώρα του πετρελαίου.

Ακριβώς πριν η παλίρροια του πετρελαίου μετατραπεί σε πλημμύρα, οι μεγαλύτερες πετρελαϊκές εταιρείες έδρασαν όλες μαζί για να μην ξεφύγει η κατάσταση εκτός ελέγχου σχηματίζοντας το πρώτο παγκόσμιο καρτέλ πετρελαίου παγκοσμίως (συμφωνία As-Is). Οι διαπραγματεύσεις έγιναν στο κάστρο της Σκοτίας Achnacarry το 1928 με τη συμμετοχή των προκατόχων των σημερινών Exxon, BP και Royal Dutch-Shell και η συμφωνία δέσμευε κάθε εταιρεία να παγώσει το υπάρχον καθεστώς μεταξύ των μεγαλύτερων διεθνών εταιρειών ρυθμίζοντας τις πωλήσεις τους στις παγκόσμιες αγορές και εναρμονίζοντας τις κατ' αναλογία αυξήσεις τους με την ανάπτυξη της κατανάλωσης. Ταυτόχρονα, ένα σύστημα που επινόησαν μυστικά οι συμμετέχοντες στις διαπραγματεύσεις έμελλε να επηρεάσει την διεθνή τιμολόγηση του πετρελαίου για πολλά χρόνια. Πρόκειται για το «Σύστημα Gulf-Plus» (σύστημα Κόλπος-συν) το οποίο ρύθμιζε την τιμή του φθηνότερου πετρελαίου που παραγόταν έξω από τις Ην. Πολιτείες σε εκείνη του πετρελαίου στον Κόλπο του Μεξικού (που αποτελούσε το κυριότερο σημείο εξαγωγής των Ην. Πολιτειών), συν τα τυπικά ναύλα για τη μεταφορά πετρελαίου με πλοίο από τον Κόλπο στις αγορές του. Όλα αυτά ανερχόντουσαν ουσιαστικά στην επιβολή μιας χρέωσης φάντασμα του φορτίου που είχε ως στόχο να προστατεύσει το πιο ακριβό αμερικάνικο πετρέλαιο και να διατηρήσει τις τιμές του πετρελαίου υψηλές. Πολλές άλλες εταιρείες ενστερνίστηκαν αυτό το σύστημα, το οποίο εφάρμοσαν ακόμα και αμερικανικές εταιρείες που πωλούσαν πετρέλαιο στις συμμαχικές δυνάμεις κατά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρ' όλα αυτά, το μέγεθος της επερχόμενης πετρελαϊκής κρίσης έκανε αδύνατο για τους τρεις γίγαντες και τους συνεταιίρους τους να ελέγξουν οτιδήποτε.

Η οικονομική κρίση και η κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Γουόλ Στριτ το 1929, προκάλεσε αντιπληθωρισμό στις Η.Π.Α. και στην παγκόσμια ζήτηση του πετρελαίου. Τότε, το 1930, ο Dad Joiner ανακάλυψε τη μεγαλύτερη πετρελαιοφόρο περιοχή στην Αμερική στους αμμώδεις λόφους του ανατολικού Τέξας. Το νέο αυτό θαύμα της φύσης ονομάστηκε «Μαύρος Γίγαντας» και μετέτρεψε το Τέξας στην περιοχή με τη μεγαλύτερη παραγωγή πετρελαίου παγκοσμίως, με 900.000 βαρέλια την ημέρα το 1931, όταν η συνολική παραγωγή της Αμερικής ήταν στα 2,4 εκατομμύρια βαρέλια και η παγκόσμια παραγωγή είχε πέσει στα 3,6 εκατομμύρια βαρέλια. Για τις πετρελαϊκές εταιρείες, όμως, επρόκειτο για έναν εφιάλτη.

Μια τεράστια υπεραφθονία πετρελαίου κατέκλυσε την αγορά και οι τιμές του αργού στις Η.Π.Α. κατακλύησαν σε λίγα σεντς ανά βαρέλι το καλοκαίρι του 1931, από περίπου 3 δολάρια το 1920 και 2 δολάρια το 1925. Αναρχία άρχισε να επικρατεί στις πετρελαιοφόρες περιοχές του Τέξας. Μετά από δεκαετίες όπου προασπίζονταν την δική τους παραγωγή πετρελαίου οι πολιτείες της Αμερικής έπρεπε να αντικρίσουν την αλήθεια. Η κρίση ήταν πολύ μεγάλη για να μπορέσουν να την διαχειριστούν, και έτσι έπρεπε να παραχωρήσουν τον έλεγχο στην Ουάσιγκτον.

Μέχρι τότε, η ομοσπονδιακή παρέμβαση στην οικονομία ήταν το πιστεύω του νέου δημοκρατικού προέδρου, Franklin Delano Roosevelt, που εκλέχτηκε το 1932. Παραδόξως, οι άνθρωποι που ασχολούνταν με το πετρέλαιο βρήκαν έναν σύμμαχο στην κυβέρνηση του Roosevelt, τον υπουργό εσωτερικών Harold Ickes. Αν και

εχθρός των πετρελαϊκών συμφερόντων, ο Ickes ήταν παρ' όλα αυτά πεπεισμένος ότι ο αμερικανικός πολιτισμός δεν θα υπήρχε χωρίς το πετρέλαιο.

Η αντίδρασή του ήταν να εφαρμόσει ένα ομοσπονδιακό σύστημα αναλογιών για κάθε πολιτεία το οποίο θα εφάρμοζε το υπουργείο του. Μέρος του Νόμου της Εθνικής Βιομηχανικής Ανασυγκρότησης της κυβέρνησης του Roosevelt, το σύστημα αναλογιών κατέρρευσε όταν το Ανώτατο Δικαστήριο απέρριψε το σύνολο του νόμου το 1935. Την ίδια χρονιά, το Κογκρέσο ψήφισε έναν νόμο που απαγόρευε το εμπόριο του «ζεστού πετρελαίου». Ταυτόχρονα, η Υπηρεσία Μεταλλείων που ανήκε στο υπουργείο εσωτερικών ξεκίνησε να προτείνει εθελοντικές αναλογίες σε κάθε πολιτεία με παραγωγή πετρελαίου με βάση τις δικές τους προβλέψεις για τη μελλοντική ζήτηση. Τέλος, οι πολιτείες συμφώνησαν μεταξύ τους να συνεργαστούν όσον αφορούσε την ανταλλαγή πληροφοριών και την εναρμόνιση των σχετικών τους σχεδίων. Μαζί με έναν δασμό που επιβλήθηκε το 1932 στο εισαγόμενο πετρέλαιο και στα προϊόντα του διυλισμένου πετρελαίου –προκειμένου να μην πλημμυρίσει την αμερικανική αγορά το φθινό ξένο πετρέλαιο– το περίπλοκο αυτό ρυθμιστικό σχέδιο δούλεψε. Μέχρι το 1935 υπήρξε μια σχετική ανάκαμψη των τιμών, περίπου 1 δολάριο μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η Επιτροπή Σιδηροδρόμων του Τέξας θα γινόταν η ραχοκοκαλιά του ελέγχου του πετρελαίου στις Η.Π.Α. , αν και χωρίς καμία επίσημη εξουσία ή γραπτή εντολή. Η οργάνωση που γεννήθηκε από το χάος και τις ανεπίσημες συμφωνίες αποδείχτηκε η πιο επιτυχημένη και με διάρκεια κολόνα του πετρελαϊκού κόσμου. Μέχρι το 1971, θα επιτελούσε το καθήκον της ως ο de facto διαιτητής του αμερικανικού αργού πετρελαίου αποφασίζοντας για το πότε θα ανοίξει και θα κλείσει τις κάνουλές του. Κατά ειρωνικό τρόπο, το ρυθμιστικό σύστημα που συνέλαβαν οι αμερικανικές αρχές στις αρχές της δεκαετίας του 1930 θα αποτελούσε ερέθισμα και μοντέλο για τους μελλοντικούς ιδρυτές του ΟΠΕΚ, ενός καρτέλ που οι Δυτικές χώρες σήμερα αποδοκιμάζουν. Η πιο άμεση συνέπεια της νέας κατάστασης της αγοράς συνέβη στο Μεξικό.

Μετά την πτώση του Diaz, η νέα επαναστατική κυβέρνηση και οι ξένες εταιρείες ενεπλάκησαν σε αμοιβαίες αντικατηγορίες και άλυτες αξιώσεις. Η κατάσταση χειροτέρευσε καθώς οι εταιρείες πήραν τις επενδύσεις τους από το Μεξικό και τις πήγαν στην πολλά υποσχόμενη και με χαμηλό κόστος Βενεζουέλα. Η ξαφνική κατάρρευση της παγκόσμιας αγοράς πετρελαίου βάρυνε την κρίση κάνοντας τις ξένες εταιρείες πετρελαίου ακόμα πιο σκληρές στις συμφωνίες τους με την μεξικανική κυβέρνηση και απρόθυμες να αγοράσουν δικαιώματα εκμετάλλευσης. Η τελική πράξη του έργου συντελέστηκε με την εκλογή του Lorenzo Cardenas στο αξίωμα του προέδρου το 1934. Ο Cardenas ξεκίνησε μια εθνική εκστρατεία με στόχο την αναμόρφωση ολόκληρου του τομέα και την απελευθέρωσή του από τη διαφθορά και την ξένη κυριαρχία. Τα τοπικά στελέχη των εταιρειών κατάλαβαν ότι δεν μπορούσαν πια να καθυστερήσουν άλλο τις διαπραγματεύσεις, αλλά τα απομακρυσμένα αρχηγεία των εταιρειών αρνήθηκαν κάθε συμβιβασμό. Το 1938, ο Cardenas ανακοίνωσε στο ραδιόφωνο την υπογραφή διατάγματος για την κρατικοποίηση της πετρελαϊκής βιομηχανίας του Μεξικού. Οι προσπάθειες των εταιρειών να πείσουν τις κυβερνήσεις τους να αλλάξουν τα σχέδια του Cardenas απέτυχαν. Ιδιαίτερα, οι Η.Π.Α. ανησυχούσαν περισσότερο μήπως η χιτλερική Γερμανία προσεγγίσει τους ηγέτες της Βενεζουέλας και αποκτήσει μια πλεονεκτούσα συμφωνία για το πετρέλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

2.1 Το πετρέλαιο στον πόλεμο

Παραμονές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, το πετρέλαιο είχε έναν πολύ σημαντικό ρόλο στις σύγχρονες οικονομίες όπως επίσης και στην στρατιωτική στρατηγική. Παρ' όλα αυτά, ως πηγή ενέργειας το πετρέλαιο παρέμενε πολύ πίσω από το κάρβουνο (άνθρακα) το οποίο κάλυπτε περίπου το 80% των πρωτογενών ενεργειακών αναγκών παγκοσμίως. Οι Ην. Πολιτείες ήταν το κέντρο βάρους της παραγωγής αργού πετρελαίου, δίνοντας 3,6 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα ή πάνω από 60% της παγκόσμιας παραγωγής (5,7 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα). Η Μέση Ανατολή βρισκόταν ακόμα σε νηπιακή φάση παράγοντας περίπου 330.000 βαρέλια την ημέρα, λιγότερο από τη Σ. Ένωση και τη Βενεζουέλα που ήταν η δεύτερη και η τρίτη αντίστοιχα παραγωγός δύναμη στον κόσμο. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Ψυχρός Πόλεμος διατάραζαν αυτό το σκηνικό και άνοιξαν τον δρόμο για να γίνει το πετρέλαιο η πιο σημαντική πηγή ενέργειας στη σύγχρονη ιστορία.

Ως μέρος της στρατηγικής τους, οι πολεμικές δυνάμεις είχαν αφιερωθεί στην κατάληψη των περιοχών πλούσιων σε πετρέλαιο ή στην απάρνηση πρόσβασης των εχθρών τους σε αυτές. Για παράδειγμα, η στρατηγική του Χίτλερ να εισβάλλει στον Καύκασο και να αποκτήσει τον έλεγχο της πετρελαιοφόρου περιοχής του Baku. Έτσι, δημιουργήθηκε η αντίληψη ότι κανείς νέος πόλεμος δεν θα μπορούσε να κερδηθεί χωρίς την άφθονη και ασφαλή παροχή αργού πετρελαίου.

Οι επενδύσεις στους τομείς της εξερεύνησης και της παραγωγής είχαν δεχτεί σφοδρό χτύπημα από την Μεγάλη Ύφεση και την κατάρρευση των τιμών στις αρχές της δεκαετίας του 1930, και μόνο το 1937 άρχισε η ανάκαμψή τους. Επιπλέον, η υπεραφθονία του πετρελαίου και οι νωθρές τιμές εξάλειψαν κάθε κίνητρο επένδυσης στην ανάπτυξη νέων πετρελαιοφόρων περιοχών και στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών. Συνεπώς, παραμονές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, πολλοί ειδικοί και αναλυτές είχαν αρχίσει να υποστηρίζουν ότι η αύξηση των αποθεμάτων πετρελαίου στο μέλλον θα ήταν «πιο δύσκολη, πιο περιορισμένη και πιο δαπανηρή».

Οι Ην. Πολιτείες μπήκαν στον πόλεμο μάλλον απροετοίμαστες να διαχειριστούν τον εφοδιασμό σε πετρέλαιο που ήταν απαραίτητος για την κάλυψη των αναπάντεχων απαιτήσεών του. Ελλείψεις σε σημαντικά υλικά, όπως στο χάλυβα (ατσάλι), περιόρισαν τις πιθανότητες αύξησης των νέων γεωτρήσεων και της κατασκευής των αναγκαίων πετρελαιοαγωγών. Επιπλέον, οι τιμές πετρελαίου στην καλύτερη περίπτωση είχαν παγώσει από την κυβέρνηση το 1942 στο πλαίσιο μιας προσπάθειας περιορισμού του κόστους του πολέμου. Αυτό το μέτρο, όμως, είχε και την παρενέργεια της αποθάρρυνσης νέων επενδύσεων, οι οποίες ήδη κινδύνευαν από τις υψηλές τιμές του χάλυβα. Επίσης, το γεγονός ότι οι συμμαχικές δυνάμεις βασίζονταν σχεδόν αποκλειστικά στις αμερικανικές πηγές πετρελαίου προκάλεσε μια άνευ προηγουμένου εξάντλησή τους (μεταξύ του 1941 και του 1945, οι Η.Π.Α. προμήθευαν τα 6 από τα 7 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου που καταναλώναν οι συμμαχικές δυνάμεις).

Ο Ickes τόνισε την ανάγκη κρατικοποίησης των συμβολαίων εκμετάλλευσης που είχαν οι εταιρείες Chevron και Texaco στη Σ. Αραβία προκειμένου να υπάρξει άμεσος κυβερνητικός έλεγχος σε αυτά. Επίσης, απαίτησε την ομοσπονδιακή χρηματοδότηση της κατασκευής ενός πετρελαιοαγωγού που θα συνέδεε τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Σ. Αραβίας με την Μεσόγειο, κύριος σκοπός του οποίου θα ήταν η επιτάχυνση της αξιοποίησης του αραβικού πετρελαίου.

Παρά την υποστήριξη που έλαβαν οι προτάσεις του από τους στρατιωτικούς, τα δραστικά αυτά βήματα απορρίφθηκαν από τους πολιτικούς και τους επιχειρηματίες, όπως επίσης και από τις πετρελαϊκές εταιρείες, οι οποίες τα θεώρησαν ως μια επικίνδυνη μετατόπιση προς μια μορφή σοσιαλιστικού ελέγχου της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας. Παρ' όλα αυτά, η εκστρατεία του Ickes έπαιξε σημαντικότερο ρόλο στο να πειστεί ο πρόεδρος Ρούσβελτ να ξεκινήσει μια συμμαχία με την Σαουδική Αραβία όσον αφορούσε το πετρέλαιο που θα διαρκούσε πολύ. Επρόκειτο για μια στροφή 180 μοιρών στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. οι συνέπειες της οποίας ακόμα και σήμερα αποτελούν θέμα έντονης δημόσιας συζήτησης.

Το 1943, ο πρόεδρος ενημέρωσε τον υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α. Edward Stettinius ότι η Σαουδική Αραβία είχε αποκτήσει έναν ζωτικής σημασίας ρόλο για την άμυνα των Η.Π.Α. και ενέκρινε την παροχή οικονομικής υποστήριξης στο βασίλειο της Σ. Αραβίας μέσω του νόμου Εκμισθώσεως και Δανεισμού (Lend-Lease).

Ένα ακόμα στοιχείο που συνέβαλε στην ευλογία αυτής της συμμαχίας ήταν η τεχνική έκθεση που έκανε ο γεωλόγος Everett DeGolyer. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του, τα διαθέσιμα αποθέματα πετρελαίου έφταναν περίπου στα 25 δισεκ. βαρέλια, με πιθανότητα να φτάνουν τα 100δισ και ότι η πλειοψηφία αυτών των αποθεμάτων βρίσκονταν στη Σ. Αραβία. (Σήμερα, γνωρίζουμε ότι αυτά τα στοιχεία ήταν ιδιαίτερα χαμηλά. Οι σημερινές εκτιμήσεις αναφέρουν ότι τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου στον Περσικό Κόλπο είναι παραπάνω από 650 δισ βαρέλια χωρίς να περιλαμβάνουν τα πιθανά και δυνατά αποθέματα.)

Ο DeGolyer δεν συνέβαλε μόνο στην αναγνώριση από την πλευρά της Ουάσιγκτον της σπουδαιότητας της Μέσης Ανατολής αναφορικά με το πετρέλαιο. Πρότεινε και δύο μακροπρόθεσμους πολιτικούς στόχους προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια του πετρελαίου των Η.Π.Α.: πρώτον, αυτάρκεια σε πετρέλαιο στο δυτικό ημισφαίριο (Αμερική) προκειμένου να διατηρηθεί η πολιτική ασφάλεια των φυσικών πόρων σε περίπτωση μιας διεθνούς κρίσεως. Και δεύτερον, επιτάχυνση της αξιοποίησης του πετρελαίου στον Κόλπο έτσι ώστε να μπορέσει να πάρει τη θέση του αμερικανικού αργού πετρελαίου στις ευρωπαϊκές και στις άλλες αγορές. Το 1945, ο Ρούσβελτ συναντήθηκε για πρώτη φορά με τον ιδρυτή και βασιλιά της Σ. Αραβίας, Αμπντούλ Αζίζ μπν-Σαούδ. Η συνάντηση αυτή ενδυνάμωσε τη νέα σχέση που γεννήθηκε από την επιδίωξη της Αμερικής για έλεγχο των ξένων πηγών πετρελαίου – μια επιδίωξη που μετά το τέλος του πολέμου φαινόταν δικαιολογημένη.

Το 1948, η χώρα ανακάλυψε ότι, για πρώτη φορά στην ιστορία της, είχε γίνει καθαρά μια χώρα εισαγωγής πετρελαίου, δηλαδή ότι η δικές της καταναλωτικές ανάγκες δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν μόνο από την εγχώρια παραγωγή. Για εκείνους που χάραζαν την στρατηγική της χώρας αυτό σήμαινε ότι η χώρα είχε χάσει για πάντα την ενεργειακή της ανεξαρτησία και ότι δεν μπορούσε πλέον να διατηρήσει τον

παραδοσιακό της ρόλο ως προμηθευτής του 80% περίπου των αναγκών της Ευρώπης σε πετρέλαιο. Η Ουάσιγκτον αναγνώριζε ότι αν η Ευρώπη έπρεπε να αποφύγει να γίνει εύκολο θύμα στα σχέδια των σοβιετικών, έπρεπε να ανακάμψει γρήγορα και μαζικά και να κάνει ένα άλμα μπροστά όσον αφορούσε το βιοτικό επίπεδο. Αλλά μόνο το πετρέλαιο μπορούσε να εξασφαλίσει τον βιομηχανικό και οικονομικό ανασχεδιασμό της Ευρώπης, όπως είχε υποστηρίξει έντονα η Μ. Βρετανία το 1947 στις συναντήσεις της με τους αμερικανούς αξιωματούχους για τη συζήτηση του σχεδίου Μάρσαλ. Στην αρχή, οι τελευταίοι προσπάθησαν να αντισταθούν στις πιέσεις των Βρετανών για τη θέσπιση του στόχου διπλασιασμού της πετρελαϊκής κατανάλωσης στην Ευρώπη ως συνόλου μέχρι το 1951 αναφορικά με το επίπεδο του 1939, πιστεύοντας ότι ήταν αδύνατο κάτι τέτοιο δεδομένης της προφανούς έλλειψης πετρελαίου. Αλλά, τελικά, ο κίνδυνος να μείνει η Ευρώπη οικονομικά αδύναμη έπεισε τους αμερικανούς αξιωματούχους να εγκαταλείψουν την αντίστασή τους και να εγκρίνουν το βρετανικό σχέδιο. Σε αυτό το πλαίσιο, οι προτάσεις του DeGolyer υιοθετήθηκαν ως καθοδηγητικές οδηγίες στη διαμόρφωση της νέας πολιτικής των Η.Π.Α. για το παγκόσμιο πετρέλαιο. Επειδή τα αποθέματα πετρελαίου στη Μέση Ανατολή ήταν τα μόνα που θα μπορούσαν να εγγυηθούν την κάλυψη των μελλοντικών ενεργειακών αναγκών της Ευρώπης και των έσχατων αναγκών των Η.Π.Α., η περιοχή και κυρίως η Σαουδική Αραβία αποτέλεσαν το σημείο εστίασης της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α.

Το 1948, υπό την πίεση του Υπουργείου Εξωτερικών των Η.Π.Α., οι εταιρείες Exxon και Mobil προσχώρησαν στην επιχείρηση της Chevron και της Texaco για το αραβικό πετρέλαιο – που το 1944 ονομάστηκε εκ νέου Arabian American Oil Company ή Aramco . Ενώ η Mobil διατήρησε μόνο το 10% της εταιρείας, η Exxon πήρε το 30%, όπως είχαν και οι Chevron και Texaco. Η τελευταία διαμόρφωση της πιο επιτυχημένης επιχείρησης στην ιστορία του πετρελαίου είχε επιτευχθεί, χωρίς οι εταίροι να έχουν πλήρη επίγνωση του θησαυρού πάνω στον οποίο καθόντουσαν. Σίγουρα, δεν είχαν συνειδητοποιήσει ότι η νέα ανακάλυψη πετρελαίου εκείνη τη χρονιά στη Σαουδική Αραβία –η πετρελαιοφόρος περιοχή Ghawar– θα αποδεικνυόταν με διαφορά το μεγαλύτερο κοιτάσμα πετρελαίου στη γη. Η Mobil θα μετάνιωνε για καιρό την ατομία της όσον αφορούσε τη συμμετοχή της στην Aramco ενώ η BP θα καταριόταν για πάντα εκείνα τα χρόνια στη δεκαετία του 1920 όταν αρνιόταν να εισέλθει στην αραβική χερσόνησο επειδή πίστευε ότι ήταν εξαιρετικά απίθανο να βρεθεί εκεί πετρέλαιο.

Σύντομα, η νέα Αμερικανό-Σαουδική συνεργασία προχώρησε παραπέρα με την κατασκευή του πρώτου πετρελαιοαγωγού που συνέδεε την Σ. Αραβία με την Μεσόγειο Θάλασσα και μέχρι το φθινόπωρο του 1949 ο Πετρελαιοαγωγός Trans-Arabian ή Tapline ξεκίνησε να μεταφέρει αργό πετρέλαιο από τη Σ. Αραβία στη Σιδών, λιμάνι του Λιβάνου. Αυτό το σημαντικό επίτευγμα δεν μετρίασε τις προσδοκίες του μπν-Σαούδ ο οποίος είχε γνώση της επαναστατικής συμβατικής φόρμουλας που οι πολυεθνικές εταιρείες είχαν παραχωρήσει στη Βενεζουέλα το 1948. Γνωστή ως «συμβόλαιο 50-50 των κερδών» ή απλώς «50-50» η φόρμουλα αυτή αποτελούσε μια τεράστια επανάσταση στις σχέσεις ανάμεσα στις πετρελαϊκές εταιρείες και στις χώρες παραγωγούς πετρελαίου που θα διαρκούσε για σχεδόν 25 χρόνια.

Μετά την πανωλεθρία στο Μεξικό το 1938, η Βενεζουέλα είχε και αυτή γίνει μέτωπο πολέμου για τις δυτικές πετρελαϊκές εταιρείες. Οι εθνικιστικές δυνάμεις άρχισαν να απαιτούν μια πιο δίκαιη διανομή των τεράστιων κερδών από τις πετρελαϊκές

επιχειρήσεις. Ηγέτες τους ήταν δύο επιφανείς διανοούμενοι: ο Romulo Betancourt, μετέπειτα πρόεδρος της Βενεζουέλας, και ο Juan Perez Alfonzo, ο μελλοντικός «εφευρέτης» του ΟΠΕΚ.

Το 1945, ο Betancourt έγινε πρόεδρος της χώρας και ο Alfonzo διορίστηκε υπουργός πετρελαίου. Σύντομα, η εκστρατεία τους για την αναθεώρηση των ήδη υπαρχόντων συμβολαίων πετρελαίου εντατικοποιήθηκε, αλλά η Exxon, η Shell και η Gulf αντιστέκονταν σθεναρά στις απαιτήσεις της νέας κυβέρνησης. Ελέγχοντας όλες μαζί περίπου το 90% της παραγωγής πετρελαίου της Βενεζουέλας, ήταν απρόθυμες να παραδώσουν τη μεγάλη ποσότητα χρήματος που η συμφωνία «50-50» θα τους κόστιζε. Επιπλέον, φοβόντουσαν ότι οποιοσδήποτε συμβιβασμός θα λειτουργούσε ως ντόμινο σε όλες τις άλλες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες όπου δραστηριοποιούνταν. Οι εταιρείες στράφηκαν για βοήθεια στη δική τους κυβέρνηση αλλά ο Τρούμαν αρνήθηκε να τις υποστηρίξει επικαλούμενος τις αμερικάνικες αρχές της δικαιοσύνης, της ισότητας και της αντι-αποικιοκρατίας. Οι πετρελαϊκές εταιρείες δεν είχαν άλλη επιλογή από το να υποκύψουν στις πιέσεις και έτσι, το 1948 μια νέα εποχή για ολόκληρη την πετρελαϊκή βιομηχανία επρόκειτο να ξεκινήσει, η οποία διαμορφώθηκε από την εισαγωγή της φόρμουλας «50-50» στα συμβόλαια πετρελαίου στη Βενεζουέλα.

Όταν ο βασιλιάς μπν-Σαούδ έμαθε για τη νέα αυτή φόρμουλα, ζήτησε από τους συνεταιίρους της Aramco να την εφαρμόσουν και στη Σ. Αραβία. Και πάλι, οι πολυεθνικές προσπάθησαν να αντισταθούν. Όμως, αυτή τη φορά βρέθηκαν παγιδευμένες εξαιτίας δύο διαφορετικών αλλά συγκλινόντων παραγόντων. Από τη μια, η κυβέρνηση των Η.Π.Α. ήθελε να ευχαριστήσει τον σαουδάραβα βασιλιά προκειμένου να ενδυναμώσουν την φιλο-αμερικάνικη στάση του. Από την άλλη, στις αρχές του 1950, ένας ακόμα άγνωστος, ανεξάρτητος πετρελαιοπαραγωγός κέρδισε τα δικαιώματα εκμετάλλευσης πετρελαίου στη Ουδέτερη Ζώνη της Σ. Αραβίας (ανάμεσα στη Σ. Αραβία και στο Κουβέιτ) παραχωρώντας στο βασίλειο περισσότερο από το διπλάσιο μερίδιο ανά βαρέλι που πλήρωνε η Aramco. Το όνομά του ήταν Paul Getty και γρήγορα έγινε ένας από τους πιο πλούσιους ανθρώπους του κόσμου. Εκείνη την περίοδο, όμως, απλώς κατάφερε να φέρει σε δύσκολη θέση τις τεράστιες πετρελαϊκές εταιρείες.

Τελικά, η λύση που ικανοποιούσε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη δόθηκε από τον αμερικανό George McGhee, αρμόδιο για τα θέματα της Μέσης Ανατολής, επιτυχημένος πετρελαιοπαραγωγός και ο ίδιος, που κατάφερε να εναρμονίσει τις προτεραιότητες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής με τις επιθυμίες των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών. Έφτιαξε ένα νομοσχέδιο, που αργότερα ψηφίστηκε από το Κογκρέσο, σύμφωνα με το οποίο τα μερίδια πετρελαίου που οι εταιρείες πλήρωναν στις χώρες οικοδεσπότες δεν θα φορολογούνταν. Έτσι, κάθε δολάριο που πλήρωναν στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες θα ήταν ένα δολάριο λιγότερο στα χρηματοκιβώτια του Αμερικανικού Θησαυροφυλακίου. Έτσι, στα τέλη του 1950 παραχωρήθηκε στη Σ. Αραβία το σύστημα «50-50» το οποίο σύντομα απαίτησαν και τελικά εφαρμόστηκε σε όλες τις αραβικές πετρελαιοπαραγωγικές χώρες.

Εκτός από το «50-50» μια ακόμα σημαντική καινοτομία σημειώθηκε όσον αφορά τις τιμές του πετρελαίου, η οποία θα παρέμενε σε ισχύ πάνω από 20 χρόνια: η επονομαζόμενη ενδεικνύομη τιμή (posted price).

Εκμεταλλεούμενες τη συνήθεια των εταιρειών να καταχωρούν την τιμή του πετρελαίου τους, οι πετρελαιοπαραγωγικές χώρες ζήτησαν και τελικά τους παραχωρήθηκε μια σταθερή «ενδεικνυόμενη τιμή» ως σημείο αναφοράς για το μερίδιο του κέρδους.

Ενώ η Αμερική ενίσχυε τον μακρόχρονο δεσμό της με την Αραβία, ενεπλάκη και σε ένα άλλο σημαντικό θέμα που έμελλε να σημαδέψει τις εξωτερικές της υποθέσεις για τις επόμενες δεκαετίες: την στήριξη του νεοϊδρυθέντος κράτους του Ισραήλ.

Οι επικεφαλής της εξωτερικής μεταπολεμική πολιτικής των Η.Π.Α. ήταν αντίθετοι στη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους μέσα στα σύνορα της Παλαιστίνης που βρισκόταν υπό τον βρετανικό έλεγχο. Οι περισσότεροι, ακόμα και η ΣΙΑ –που μόλις είχε δημιουργηθεί– πίστευαν ότι κυρίαρχο μέλημα των Η.Π.Α. στη Μέση Ανατολή θα έπρεπε να είναι η ιδιαίτερη σχέση τους με τη Σ. Αραβία και τις άλλες αραβικές πετρελαιοπαραγωγικές χώρες.

Ο ιμπν-Σαούδ είχε επίσης ενημερώσει επανειλημμένως την Chevron και την Texaco για την αντίθεσή του στην δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους στην αραβική γη, και τους ζήτησε να παροτρύνουν την αμερικανική κυβέρνηση ώστε να μην εμπλακεί σε αυτό το ζήτημα. Έτσι, μέχρι το 1947 δεν υπήρχε κανείς στις ανώτερες τάξεις της κυβέρνησης του Τρούμαν που να εκφράζει διαφορετική άποψη από εκείνη σύμφωνα με την οποία η διασφάλιση του πετρελαίου της Σ. Αραβίας ήταν το πρώτο μέλημα της αμερικανικής πολιτικής στη Μ. Ανατολή. Με μια εξαίρεση: τον ίδιο τον Τρούμαν.

Ο Τρούμαν αντιστάθηκε στους συμβούλους του και έδωσε μόνος του τη μάχη για να επιβάλλει τη γραμμή του τόσο για την έγκριση του σχεδίου των Ην. Εθνών για το μοίρασμα της Παλαιστίνης ανάμεσα στους Εβραίους και στους Άραβες (Νοέμβριος 1947) όσο και για την αναγνώριση του νεοϊδρυθέντος κράτους του Ισραήλ (Μάιος 1948). Μόλις γεννήθηκε το κράτος του Ισραήλ, η Αίγυπτος, η Συρία και η Ιορδανία επιτέθηκαν στη νέα χώρα στον πρώτο από τους τέσσερις πολέμους που κηρύχτηκαν κατά τη διάρκεια της επόμενης εικοσιπενταετίας. Ο πόλεμος επίσης σηματοδότησε την εξέλιξη του αραβικού εθνικισμού σε μαχητικό κίνημα μετά από χρόνια ήσυχης επώασης και πυροδότησε βαθιές αλλαγές στο περιβάλλον που είχε επιτρέψει σε επτά δυτικές πετρελαϊκές εταιρείες να γίνουν οι απόλυτοι κυρίαρχοι του αραβικού πετρελαίου. Παρ' όλα αυτά, δεν ήταν μια αραβική χώρα αλλά το Ιράν εκείνο που πρώτα υπέβαλε σε δοκιμασία την μεταπολεμική τάξη αναφορικά με το πετρέλαιο στη Μέση Ανατολή.

2.2 Η δύναμη των «Επτά Αδελφών»

Η BP αρνήθηκε να υιοθετήσει το σύστημα «50-50» υποστηρίζοντας ότι τα έσοδα της χώρας από το πετρέλαιο ισούταν ήδη με το 50% των καθαρών κερδών της εταιρείας. Όμως, οι υπολογισμοί της εταιρείας ήταν παραπλανητικοί. Μεταξύ του 1947 και του 1950, η βρετανική επιχείρηση πλήρωνε περίπου το 40% των ακαθάριστων εσόδων της στη βρετανική κυβέρνηση ως φόρο, ενώ ένα περίπου 20% πήγαιναν στο θησαυροφυλάκιο του Ιράν. Ακόμα χειρότερα, η BP συνέχισε και να κρύβει τα πραγματικά καθαρά της κέρδη (μη συμπεριλαμβάνοντας πολλές από τις εταιρείες της

στον ισολογισμό της επιχείρησης) και να απαγορεύει στους Ιρανούς να κάνουν λογιστικό έλεγχο στα βιβλία της, ένα αίτημα που είχαν κάνει οι Ιρανοί από τη δεκαετία του 1920.

Το 1949 η φύση των διεκδικήσεων των Ιρανών άλλαξε. Θέμα δεν ήταν πια η αναθεώρηση των συμβολαίων εκμετάλλευσης του πετρελαίου αλλά η απαλλαγή από την αρπακτική παρουσία μιας ξένης χώρας που για 50 χρόνια ήλεγχε και υπέβαλε τα συμφέροντά της σε κάθε πλευρά της ιρανικής ζωής. Έτσι, το 1949 μια ομάδα από μέλη του ιρανικό κοινοβούλιο υπό την αρχηγία του Mossadegh πρότεινε την κρατικοποίηση των περιουσιακών στοιχείων και των επιχειρήσεων της BP στη χώρα. Ο πρόεδρος της εταιρείας εκεί, William Fraser, πήγε στην Τεχεράνη για να διαπραγματευτεί μια «Συμπληρωματική Συμφωνία» σε αυτή που είχαν υπογράψει το 1933, η οποία ουσιαστικά ήταν απλώς δημοσιοσχετίστικη. Ακόμα και ο διορισμένος υπουργός του σάχη θεώρησε τη συμφωνία αυτή απαράδεκτη, αλλά υποχρεώθηκε να την υπογράψει τον Ιούλιο του 1949 έπειτα από τις πιέσεις του Mohammed Reza. Η νέα συμφωνία απλώς αύξησε ελάχιστα τα έσοδα του Ιράν από την εκμετάλλευση του πετρελαίου, μείωσε την περιοχή εκμετάλλευσης και δέσμευε ξανά την BP να βελτιώσει τις συνθήκες των εργαζομένων και να διασφαλίσει την εκπαίδευση των Ιρανών στην πετρελαϊκή βιομηχανία. Από την άλλη, η BP δεν αποδέχτηκε το σύστημα «50-50» και αρνήθηκε για μια ακόμα φορά στους Ιρανούς τον έλεγχο των βιβλίων της.

Τον Αύγουστο του 1951 ενώ είχαν υπογράψει το νόμο για την κρατικοποίηση της βιομηχανίας του πετρελαίου της χώρας, η κυβέρνηση της Βρετανίας επέβαλε σκληρές οικονομικές κυρώσεις στο Ιράν, υποστηρίζοντας ότι η κρατικοποίηση του πετρελαίου της χώρας ήταν κλοπή. Συνεπώς, όλοι όσοι βοηθούσαν το Ιράν στην παραγωγή και εξαγωγή του πετρελαίου, όπως επίσης και οι αγοραστές του ιρανικού πετρελαίου, θα θεωρούνταν συνεργάτες σε ένα έγκλημα που τιμωρούνταν από το διεθνές δίκαιο. Οι δυτικές πετρελαϊκές εταιρείες τάχθηκαν υπέρ της BP και συμμετείχαν στον «αποκλεισμό του πετρελαίου» ο οποίος είχε αποτέλεσμα. Η παραγωγή του Ιράν έπεσε από τα 650.000 βαρέλια την ημέρα το 1950 στα 20.000 βαρέλια το 1953, ενώ τα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου έπεσαν από τα 400 εκατομμύρια δολάρια το 1951 σε λιγότερο από 2 εκατομμύρια από τον Ιούλιο του 1951 έως τον Αύγουστο του 1953. Η χώρα όδευε προς την οικονομική κατάρρευση. Η Βρετανία συνέχισε τη σκληρή της στάση απέναντι στο Ιράν και τα πράγματα χειροτέρευαν ακόμα περισσότερο όταν πρωθυπουργός της χώρας έγινε ξανά ο Τσόρτσιλ το 1951. Για τον Τσόρτσιλ το ζήτημα του Ιράν ήταν προσωπικό καθώς εκείνος ήταν ο πρωτεργάτης της ανάληψης της BP από την βρετανική κυβέρνηση το 1914 προκειμένου να διασφαλίσει τα αποθέματα πετρελαίου στην Περσία. Το Ιράν έκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με τη Μ. Βρετανία το Νοέμβριο του 1952.

Η στάση των Ην. Πολιτειών και του προέδρου Τρούμαν ήταν η απέχθεια προς τις απαράδεκτες αποικιοκρατικές αξιώσεις της Μ. Βρετανίας (και της Γαλλίας), ενώ ταυτόχρονα και ο Τρούμαν και ο νέος του υπουργός εξωτερικών Dean Acheson αντιμετώπιζαν με συμπάθεια την εμφάνιση των εθνικών κινημάτων στις αναπτυσσόμενες χώρες και έτσι απέρριψαν την πρόταση των Βρετανών να ανατρέψουν τον Mossadegh μέσω μιας κρυφής επιχείρησης. Για τους Αμερικανούς η κρατικοποίηση του πετρελαίου δεν αποτελούσε πρόβλημα αρκεί το πετρέλαιο να συνέχιζε να είναι διαθέσιμο για τον «ελεύθερο κόσμο» και δεν χρησιμοποιούνταν ως όπλο εναντίον του. Ο Acheson έκανε σαφή αυτή τη θέση δηλώνοντας επίσημα το

1951 ότι οι Η.Π.Α. αναγνωρίζουν το δικαίωμα της κρατικοποίησης στις κυρίαρχες χώρες. Πολλοί ιρανοί εθνικιστές κοιτούσαν με ελπίδα προς τις Ην. Πολιτείες. Επιπλέον, ο Mossadegh είχε κερδίσει τη συμπάθεια του αμερικανικού λαού. Η πραγματική ανησυχία του Τρούμαν και των συνεργατών του ήταν μήπως η Σοβιετική Ένωση εκμεταλλευτεί την υποστήριξη του Ιρανικού Κομμουνιστικού Κόμματος στο πρόσωπο του Mossadegh και τη δύσκολη κατάσταση και βρει πρόσφορο έδαφος για να παρέμβει στο Ιράν. Γι' αυτό, οι διπλωμάτες του Τρούμαν έκαναν ότι καλύτερο μπορούσαν για να πείσουν τον ιρανό ηγέτη να καταλήξει σε έναν συμβιβασμό ενώ παράλληλα συγκρατούσαν την επιθυμία των Βρετανών να τον εκδιώξει. Όμως, η βρετανική εμμονή στην μη αναγνώριση της αρχής της κρατικοποίησης οδήγησε σε αδιέξοδο.

Η Μ. Βρετανία είχε ανάψει φωτιά εις το όνομα του πετρελαίου με την σταθερή της άρνηση να δεχτεί τις απαιτήσεις, ή έστω κάποιες από αυτές, του Mossadegh. Όμως, παρά το ευνοϊκό αποτέλεσμα, το Λονδίνο δεν πήρε αυτό που ήθελε. Πράγματι, οι Ην. Πολιτείες δεν μπορούσαν πλέον να εμπιστευονται τον σύμμαχό τους, αποδοκιμάζανε τον αποικιοκρατικό του τρόπο με τον οποίο προσέγγιζε τις εξωτερικές του υποθέσεις και φοβόντουσαν ότι ο απόλυτος έλεγχος του ιρανικού πετρελαίου θα μπορούσε να είναι μια μόνιμη απειλή για τη σταθερότητα της χώρας. Συνεπώς, το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. προώθησε την ίδρυση μιας «Διεθνούς Συνεργασίας» για την παραγωγή, διύλιση και εμπορία του ιρανικού πετρελαίου το 1954. Η BP, που αρχικά ήλεγχε όλο το πετρέλαιο της χώρας, απέκτησε μόνο το 40% αυτής της νέας οντότητας. Το υπόλοιπο μοιράστηκε στις αμερικανικές εταιρείες Exxon, Mobil, Texaco, Gulf και Chevron (που μαζί απέκτησαν ένα 40% σε ίσα μερίδια), στη Shell (14%) και στην Total-CEP (6%). Η κρατική εταιρεία που ίδρυσε ο Mossadegh για τη διαχείριση του ιρανικού πετρελαίου, η National Iranian Oil Company (NIOC), επέζησε και διατήρησε την ιδιοκτησία των πετρελαϊκών αποθεμάτων της χώρας. Πέρα από όλα τα άλλα, το γεγονός ότι η εικόνα της BP χάλασε μετά τα γεγονότα στο Ιράν ανάγκασε την εταιρεία να αλλάξει την ονομασία της από Anglo-Iranian Oil Company (Anglo-Persian έως το 1935) σε British Petroleum ή BP.

Οι ιστορικοί έχουν αποδείξει ότι η κομμουνιστική απειλή στη Μέση Ανατολή στις αρχές της δεκαετίας του 1950 ήταν μια ανοησία. Κάτι τέτοιο δεν ήταν συμβατό με τα εθνικιστικά κινήματα που διαμορφώθηκαν στην περιοχή με σκοπό την απόρριψη της αποικιοκρατίας. Παρ' όλα αυτά, υποκινούμενος από αυτόν τον φόβο, ο Τρούμαν και η κυβέρνησή του καθιέρωσαν μια σειρά οδηγιών για την μεταπολεμική πετρελαϊκή πολιτική των Η.Π.Α. που αποτέλεσαν το πλαίσιο για τη μελλοντική πολιτική στην Μέση Ανατολή. Το έγγραφο αναγνώριζε το πετρέλαιο ως σημαντική πηγή εξουσίας και την ελεύθερη προμήθειά του ως προϋπόθεση για την επιβίωση των δυτικών οικονομιών. Με βάση αυτόν το συλλογισμό, κύρια πεδία δράσης ήταν τα εξής:

Από τη στιγμή που η Βενεζουέλα και η Μέση Ανατολή είναι οι μόνες πηγές από τις οποίες ο ελεύθερος κόσμος μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του σε πετρέλαιο, οι πηγές αυτές είναι απαραίτητες για τη διατήρηση των τρεχουσών οικονομικών και στρατιωτικών προσπαθειών του ελεύθερου κόσμου. Τίποτα, λοιπόν, δεν πρέπει να επιτραπεί που να θέτει σε κίνδυνο την διαθεσιμότητα πετρελαίου από αυτές τις πηγές προς τον ελεύθερο κόσμο.

Σημαντικό ρόλο είχαν οι δυτικές πολυεθνικές εταιρείες, οι οποίες θεωρήθηκαν ως οι μόνες που μπορούσαν να διατηρήσουν και να επεκτείνουν την παραγωγή τους

προκειμένου να ικανοποιηθεί η αύξηση της ζήτησης πετρελαίου στον ελεύθερο κόσμο. Συνεπώς, το έγγραφο δήλωνε ότι:

Οι αμερικανικές και βρετανικές πετρελαϊκές εταιρείες παίζουν συνεπώς έναν ρόλο ζωτικής σημασίας στην προμήθεια ενός από τα σημαντικότερα εμπορεύματα του ελεύθερου κόσμου. Η διατήρηση, και η αποφυγή οποιονδήποτε επιζήμιων συνθηκών, μιας δραστηριότητας τόσο σημαντικής για την ευημερία και την ασφάλεια των Η.Π.Α. και του υπόλοιπου ελεύθερου κόσμου πρέπει να αποτελεί έναν εξαιρετικά σημαντικό αντικειμενικό στόχο της αμερικανικής κυβερνητικής πολιτικής. Δυστυχώς, το πρώτο θύμα της συσχέτισης της νέας αναζήτησης για πετρέλαιο και του πολέμου ενάντια στην Σοβιετική Ένωση ήταν η πρώτη προσπάθεια μιας χώρας της Μέσης Ανατολής να εγκαθιδρύσει τη δημοκρατία.

Μολονότι η κατάληξη στην περίπτωση του Ιράν φαινόταν να ευνοεί τις αμερικανικές πολυεθνικές πετρελαϊκές εταιρείες, οι τελευταίες δίσταζαν να συμμορφωθούν με την λύση που προώθησε το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. λόγω μιας δαμόκλειος σπάθης που κρεμόταν πάνω από τα κεφάλια τους: μιας νέας αντιμονοπωλιακής έρευνας που είχε ξεκινήσει για αυτές λόγω υποψιών για καταστολής του ανταγωνισμού και καθορισμού των τιμών. Οι ισχυρισμοί αυτοί θα μπορούσαν να είναι τόσο καταστροφικοί όσο και εκείνοι που τελικά κατέστρεψαν την εταιρεία Standard Oil το 1911. Και η είσοδός τους στο Ιράν θα μπορούσε απλώς να χειροτερέψει τα πράγματα για αυτές.

Το πρόβλημα ξεκίνησε με τις έρευνες που διάφοροι φορείς των Η.Π.Α. είχαν ξεκινήσει για τις δραστηριότητες των εταιρειών. Οι τιμές πετρελαίου των μεγαλύτερων εταιρειών ήταν υπερβολικά υψηλές σε κάποιες αγορές και ανεξήγητα χαμηλές σε κάποιες άλλες. Επιπλέον, ορισμένοι αγοραστές υπερχρεωνόντουσαν ενώ άλλοι λάμβαναν σημαντικές εκπτώσεις. Όλα αυτά προσέλκυαν την προσοχή στους αδιαφανείς μηχανισμούς τιμολόγησης των μεγάλων πετρελαϊκών εταιρειών.

Η δημόσια κατακραυγή ξέσπασε το 1947 όταν έγινε γνωστό ότι η Chevron και η Texaco είχαν πουλήσει πετρέλαιο στο αμερικανικό ναυτικό με 1,23 δολάρια το βαρέλι, ενώ πάνω από 0,95 δολάρια το βαρέλι χρέωσαν τους Γάλλους αγοραστές και 1 δολάριο τους Ούγγρους. Ακόμα χειρότερα, η αμερικανική επιτροπή ανακάλυψε ότι η υπερχρέωση του ναυτικού γινόταν και κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, μια συγκλονιστική προδοσία των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων. Σύντομα ο οργανισμός που επέβλεπε την διαχείριση του σχεδίου Μάρσαλ ξεκίνησε τις δικές του έρευνες και ανακάλυψε ότι κι αυτός είχε πέσει θύμα παρόμοιων πρακτικών από την μεριά των πολυεθνικών που δραστηριοποιούνταν στη Μέση Ανατολή. Η ανακάλυψη αυτή οδήγησε στη ματαίωση του συστήματος «Gulf-Plus» που είχε συμφωνηθεί στο Achnacarry στη Σκωτία το 1928.

Εξαιτίας όλων αυτών των στοιχείων και της δημόσιας κατακραυγής η Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου των Η.Π.Α. ξεκίνησε τη δική της έρευνα το 1949 και εξέδωσε το πόρισμά της κατά τη διάρκεια της ιρανικής κρίσης τον Νοέμβριο του 1951. Έχοντας ως τίτλο «Το Διεθνές Πετρελαϊκό Καρτέλ» αποτέλεσε μια από τις πιο καταδικαστέες περιγραφές που έγιναν ποτέ για τις μυστικές εσωτερικές εργασίες των μεγαλύτερων πετρελαϊκών επιχειρήσεων.

Αφού εξέτασε τις πετρελαϊκές συμφωνίες που είχαν συναφθεί από το 1928 και μετά, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι μεγάλες πολυεθνικές είχαν επιδέξια διαχειριστεί και περιορίσει το εγχώριο και διεθνές εμπόριο πετρελαίου, όπως επίσης και την αμερικανική και παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου στην προσπάθειά τους να καθορίσουν τις τιμές πετρελαίου. Επιπλέον, οι γιγαντιαίες εταιρείες πετρελαίου είχαν μοιράσει μεταξύ τους τις πιο σημαντικές αγορές του κόσμου και τις πετρελαιοπαραγωγικές περιοχές με σκοπό την καταστολή του ανταγωνισμού. Το πόρισμα τόνιζε επίσης ότι το 1949 επτά μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες ήλεγχαν το 82% των παγκόσμιων αποθεμάτων αργού πετρελαίου, το 80% της παγκόσμιας παραγωγής και το 76% των διυλιστηρίων του κόσμου, εξαιρουμένων των Η.Π.Α. και των χωρών του κομμουνιστικού μπλοκ. Τα ονόματα των εταιρειών ήταν ήδη γνωστά στο κοινό: Exxon (Standard Oil New Jersey), Texaco (Texas Oil Company), Chevron (Standard Oil California), Mobil (Standard Oil New York-Vacuum Oil), Gulf Oil, Royal Dutch Shell και BP (Anglo-Iranian Oil Company).

Για πρώτη φορά, η τεράστια και αθόρυβη δύναμη των Επτά Αδελφών αποκαλύφθηκε, απειλώντας να γκρεμίσει ολόκληρο το οικοδόμημα της αμερικανικής μεταπολεμικής πετρελαϊκής πολιτικής. Η δικαιοσύνη αποφάσισε να ξεκινήσει ποινικές διαδικασίες εναντίον των πετρελαϊκών εταιρειών. Όσο πιο έντονη γινόταν η δημόσια κατακραυγή. Τόσο περισσότερο οι Επτά Αδελφές αγωνίζονταν να ξανακερδίσουν την αγνότητά τους. Ήταν εύκολο, υποστήριζαν, να κατακρίνει κανείς τα τρέχοντα απροσδόκητα κέρδη τους χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τους τεράστιους κινδύνους, τις επενδύσεις και την περιβαλλοντολογική εχθρότητα που αντιμετώπισαν στην αρχή των επιχειρήσεών τους σε πολλές πετρελαιοπαραγωγικές χώρες. Υψηλό ρίσκο, υψηλό κέρδος ήταν η απάντησή τους.

Παρ' όλα αυτά, η υπεράσπιση αυτή ήταν αδύναμη όσον αφορούσε τις κατηγορίες για υπερχρέωση του αμερικανικού ναυτικού και δεδομένου του γενικότερου κλίματος δεν υπήρχε τρόπος οι κατηγορούμενοι να αποφύγουν την ετυμηγορία του ενόχου που θα κατέστρεφε τον έλεγχό τους πάνω στο πετρέλαιο της Μ. Ανατολής. Γι' αυτό, στις 12 Ιανουαρίου του 1953 ο Τρούμαν αποφάσισε τελικά να επιλύσει το θέμα μέσω αστικών και όχι ποινικών διαδικασιών.

Ο Eisenhower που διαδέχτηκε τον Τρούμαν επικύρωσε την απόφασή του σχετικά με τις Επτά Αδελφές. Αυτό συνετέλεσε στο να τους επιτρέψει να εισέλθουν στην Ιρανική Συνεργασία χωρίς να προκληθούν νέοι ισχυρισμοί για ολιγοπώλιο στις παγκόσμιες αγορές. Έτσι, τη σύντομη περίοδο που μεσολάβησε ανάμεσα στο τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και της ανατροπής του Mossadegh, μια νέα τάξη όσον αφορά το πετρέλαιο σφυρηλατήθηκε. Όμως, τα γεγονότα απέδειξαν ότι οι ντιρεκτίβες που έθεσε η αμερικανική κυβέρνηση απείχαν πολύ από το να είναι σαφείς. Αντίθετα, δημιούργησαν ένα παραπλανητικό πλαίσιο που πολλές φορές δημιούργησε συγκρούσεις ανάμεσα στα συμφέροντα των Η.Π.Α. και των πολυεθνικών. Πολλές φορές η αμερικανική κυβέρνηση υποστήριξε, ή τουλάχιστον δεν αντιτάχθηκε σε, επιθέσεις ενάντια στις μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες από τις αρχές ενάντια στα τρασυ, ανεξάρτητες πετρελαϊκές εταιρείες και άλλους εγχώριους παίκτες. Από την άλλη, ενώ οι πολυεθνικές είχαν την τάση να έχουν μια φιλο-αραβική στάση, η μεταπολεμική εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. παρέμενε απορροφημένη από την πιθανότητα της σοβιετικής διείσδυσης στον αραβικό κόσμο και πάντα υποστήριζε το Ισραήλ ως το μόνο οχυρό για τη δημοκρατία και τον αντικομμουνισμό στη Μέση Ανατολή. Αυτή η στάση αντιπροσώπευε σαφώς τη

μεγαλύτερη αιτία αποσταθεροποίησης για τα δυτικά συμφέροντα πετρελαίου στην περιοχή. Επιπλέον, οι φόβοι για εξάντληση των αποθεμάτων πετρελαίου που είχαν διαμορφώσει την εξωτερική πολιτική των Αμερικανών μετά τον πόλεμο αποδείχτηκαν και πάλι εντελώς αβάσιμοι και μια νέα εποχή υπεραφθονίας αποτέλεσε το επόμενο τεράστιο πρόβλημα των Επτά Αδελφών.

Υπό την αιγίδα των Επτά Αδελφών, η συνδυασμένη παραγωγή της Σ. Αραβίας, του Ιράν, του Κουβέιτ, του Ιράκ και των Αραβικών Εμιράτων εκτινάχθηκε από τα 1,7 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα το 1950 στα 13,3 εκατομμύρια το 1970 και στα 20,5 το 1973. Παράλληλα, το μέσο κόστος παραγωγής στη Μ. Ανατολή μειώθηκε από περίπου 20 σέντς το βαρέλι το 1948 σε περίπου 11 σέντς το 1970, ενώ στη Βενεζουέλα ξεπερνούσε το 1 δολάριο και στο Τέξας το 1,30 δολ. το 1970.

Τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου από 70 δις βαρέλια το 1948 εκτοξεύτηκαν στα 667 δις βαρέλια το 1973, επεκτείνοντας το δείκτη ζωής τους από 20,5 χρόνια στα 32,7 χρόνια. Περισσότερο από τα μισά (355 δις βαρέλια) βρίσκονταν στη Μ. Ανατολή, που σύμφωνα με τις εκτιμήσεις το 1948 υπολογιζόταν να έχει 28,5 δις βαρέλια.

Οι Επτά Αδελφές κράτησαν σκόπιμα αυτά τα στοιχεία σε χαμηλότερα επίπεδα στο πλαίσιο της μυστικής τους πολιτικής υποτίμησης της πραγματικής παραγωγής και των πραγματικών αποθεμάτων της Μ. Ανατολής. Πράγματι, οι πολυεθνικές εταιρείες συνωμότησαν ώστε να μειώσουν τις επενδύσεις για εξερεύνηση και παραγωγή στην περιοχή προκειμένου να μην ρίξουν περισσότερο πετρέλαιο σε μια ήδη πλημμυρισμένη αγορά. Επίσης, και για να περιορίσουν την δίψα των χωρών της Μ. Ανατολής για περισσότερη παραγωγή και έσοδα. Αυτή η απάτη ήταν δυνατή μόνο λόγω της απόλυτης κυριαρχίας των Αδελφών στα δικαιώματα εκμετάλλευσης του πετρελαίου του Περσικού Κόλπου μέσω ενός συστήματος διασταυρούμενων ή αμοιβαίων συμμετοχών (cross-holdings). Από τις δεκαετίες του 1920 και του 1930, όπως έχουμε δει, αυτές οι συμβάσεις κάλυπταν ουσιαστικά ολόκληρη την περιοχή, για περιόδους από 60 έως 99 χρόνια, παρέχοντας στις δυτικές εταιρείες εξωεδαφικά κατά κάποιον τρόπο δικαιώματα χωρίς να προσφέρουν στις χώρες που τις φιλοξενούσαν δυνατότητα συμμετοχής στις αποφάσεις σχετικά με το πετρέλαιο. Έτσι, οι γιγαντιαίες εταιρείες έδιναν σε κάθε παραγωγό χώρα ένα ποσοστό επί της παραγωγής πετρελαίου που μπορούσε να αλλάξει μόνο εάν η κατανάλωση αυξανόταν ή τα γεγονότα δημιουργούσαν μια ανάγκη για αναθεώρηση των συμβάσεων. Το επονομαζόμενο σύστημα «Συγκεντρωτική Προγραμματισμένη Ποσότητα» (Aggregate Programmed Quantity-APQ) αποτελούσε μια συνηθισμένη αντίδραση στον χωρίς τέλος αγώνα ανάμεσα στην πετρελαϊκή βιομηχανία και στην υπερπαραγωγή. Το σύστημα αυτό ήταν σε εφαρμογή για περίπου 20 χρόνια έως ότου οι έρευνες της αμερικανικής γεωργίας αποκαλύψουν την ύπαρξη του στον κόσμο. Εκτός από τις πετρελαϊκές εταιρείες, μόνο τα υπουργεία εξωτερικών και δικαιοσύνης των Η.Π.Α. γνώριζαν την ύπαρξή του.

Ενώ γινόταν ο έλεγχος της παραγωγής πετρελαίου και των αποθεμάτων στη Μέση Ανατολή, στις Η.Π.Α. η Επιτροπή Σιδηροδρόμων του Τέξας ήταν υπεύθυνη μιας γενικότερης προσπάθειας των πετρελαιοπαραγωγικών αμερικανικών πολιτειών για τη συντήρηση των πρώτων υλών του υπεδάφους και τη διατήρηση ενός επαρκούς περιθωρίου αχρησιμοποίητης παραγωγικής ικανότητας. Αποστολή της ήταν τόσο η αποτροπή μιας επανάληψης του καταστρεπτικού και επιζήμιου ανταγωνισμού που

είχε συντρίψει την βιομηχανία τη δεκαετία του 1930 όσο και η εγγύηση ότι η χώρα θα είχε την ικανότητα να αυξήσει την παραγωγή σε περίπτωση μιας ξαφνικής κρίσης. Αυτό το τελευταίο ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τις Η.Π.Α. μετά την κρίση του Σουέζ το 1956 όταν η αμερικανική κυβέρνηση απαίτησε κρυφά από την επιτροπή να διασφαλίσει ότι υπήρχε επαρκής προστασία ικανή να αντισταθμίσει τις συνέπειες μιας προσωρινής διακοπής της διεθνούς προμήθειας πετρελαίου. Ως αποτέλεσμα του τεχνητού περιορισμού της παραγωγής στη Μέση Ανατολή και στις Η.Π.Α. από τις αρχές της δεκαετίας του '50 έως το τέλος της δεκαετίας του '60 η παγκόσμια αχρησιμοποίητη πετρελαϊκή παραγωγική ικανότητα –ή αλλιώς «εφεδρική παραγωγική ικανότητα»– παρέμενε εξαιρετικά σημαντική. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Αμερικανικής Υπηρεσίας για το Πετρέλαιο και το Αέριο το 1960 ισούταν ή ξεπερνούσε το 42% της πραγματικής παγκόσμιας παραγωγικής ικανότητας, με εξαίρεση τις χώρες του κομμουνιστικού μπλοκ. Όποιο και αν ήταν το πραγματικό νούμερο, ακόμα και η αναγκαστική παρακράτηση από την αγορά μιας τέτοιας μαζικής ποσότητας αργού πετρελαίου δεν μπόρεσε να εμποδίσει την ολοένα και μεγαλύτερη πτώση των τιμών.

Το φθηνό πετρέλαιο ήταν ο κανόνας έως την παραμονή της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης το 1973. Ένα βαρέλι πετρελαίου από τη Σ. Αραβία, που θα γινόταν το σημείο αναφοράς για το αργό πετρέλαιο στις διεθνείς αγορές, τιμολογούταν επίσημα στα 2 δολάρια περίπου το 1950, πέφτοντας στα 1,80 δολ. τη δεκαετία του '60 και φτάνοντας περίπου στα 1,21 το 1970.

Η περίοδος αυτή ήταν η μακρύτερη και πιο σταθερή περίοδος φθηνού πετρελαίου από τη γέννηση της αγοράς. Η αφθονία μιας τόσο φθηνής, αποδοτικής και ευέλικτης πηγής ενέργειας ήταν σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στο πιο εντυπωσιακό οικονομικό άλμα που βίωσε ποτέ η ανθρωπότητα.

Η εποχή της γρήγορης εισόδου του πετρελαίου στην καθημερινή ζωή συνέπεσε με το απόγειο των Επτά Αδελφών, οι οποίες έως τότε είχαν καταφέρει να ελέγχουν σχεδόν το 80% των παγκόσμιων αποθεμάτων, της παραγωγής και της διύλισης του πετρελαίου έξω από τις Η.Π.Α., τον Καναδά και τις χώρες του κομμουνιστικού μπλοκ. Παρ' όλα αυτά, ακόμα και η δύναμη των τεράστιων πολυεθνικών πετρελαϊκών εταιρειών είχε τα όριά της. Νέοι παίκτες και νέες δυνάμεις αμφισβήτησαν την ανωτερότητά τους, κατακερματίζοντάς την σιγά σιγά έως ότου τελικά τις επισκίασαν.

Ο πρώτος νέος παίκτης που εμφανίστηκε ήταν η Σοβιετική Ένωση, της οποίας η πετρελαϊκή βιομηχανία είχε ανακάμψει γρήγορα από τις δυσκολίες που είχε αντιμετωπίσει καθ' όλη τη διάρκεια της ταραχώδους ιστορίας της. Αφού ουσιαστικά είχε κλείσει από το ρωσικό εμφύλιο, ανάκαμψε κατά τη δεκαετία του '20 αλλά τότε ακινητοποιήθηκε από το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. Ήταν η ανακάλυψη και η ταχεία αξιοποίηση των τεράστιων πετρελαϊκών κοιτασμάτων της περιοχής Volga-Urals στις αρχές της δεκαετίας του '50 που αποτέλεσε την απαρχή της νέας εποχής του σοβιετικού πετρελαίου. Μεταξύ του 1948 και του 1973, η καθημερινή παραγωγή του σοβιετικού πετρελαίου αυξήθηκε σχεδόν 14 φορές πάνω, από 616.000 σε 8,5 εκατομμύρια βαρέλια. Η Μόσχα για να μπορέσει να μπει στις ευρωπαϊκές αγορές προσέφερε 20 έως 30% εκπτώσεις σχετικά με τις τιμές των Επτά Αδελφών και αντάλλαξε αργό πετρέλαιο για βιομηχανικά μηχανήματα, χαλύβδινους σωλήνες, συνθετικά ελαστικά και πολλά άλλα αγαθά. Η Ουάσιγκτον προειδοποίησε

τους συμμάχους της να προσέξουν αυτή τη μακιαβελική στρατηγική πίσω από αυτή τη γενναιοδωρία των Σοβιετικών, ιδιαιτέρως τη σοβιετική επιθυμία να παρασύρει τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις σε μια σχέση ολοένα και μεγαλύτερης ενεργειακής εξάρτησης. Αλλά η προειδοποίηση δεν εισακούστηκε. Χώρες όπως η Ιταλία, η Αυστρία, η Γερμανία, η Γαλλία και η Σουηδία δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στις σειρήνες του ρωσικού πετρελαίου και έγιναν οι κύριοι αγοραστές του.

Αυτός ο «μήγας του μέλιτος» με την Ευρώπη έπεισε τους Σοβιετικούς να ξεκινήσουν ένα φιλόδοξο και μεγαλεπήβολο σχέδιο: να κατασκευάσουν ένα τεράστιο δίκτυο μεταφοράς του πετρελαίου για τον εφοδιασμό των νέων αγορών. Το προσχέδιο περιελάμβανε δύο μεγάλα συστήματα: τον «Πετρελαιοαγωγό της Φιλίας» που θα συνέδεε την περιοχή Volga-Urals με την Πολωνία, την Ανατολική Γερμανία, την Τσεχοσλοβακία και την Ουγγαρία και έναν δεύτερο πετρελαιοαγωγό που θα συνέδεε την ίδια περιοχή με το Στάλινγκραντ και τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας Novorossiysk και Tupsa. Άλλοι αγωγοί θα κατασκευαζόντουσαν για να συνδέουν τις πιο σημαντικές πόλεις και τα βιομηχανικά συγκροτήματα. Έτσι, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60, η κατασκευή του σύγχρονου ρωσικού δικτύου για τη μεταφορά του πετρελαίου είχε προετοιμαστεί.

Μαζί με την ολοένα και μεγαλύτερη εισροή πετρελαίου από την Μέση Ανατολή, οι εξαγωγές της Σ. Ένωσης έριξαν τις διεθνείς τιμές, μαστίζοντας την κερδοφορία όχι μόνο των Επτά Αδελφών αλλά ιδίως των ανεξάρτητων αμερικανών πετρελαιοπαραγωγών. Αν και σε παγκόσμια κλίμακα, οι ανεξάρτητοι πετρελαιοπαραγωγοί είχαν επισκιαστεί από τις Επτά Αδελφές, ήταν οι πρωταγωνιστές της εξερεύνησης και παραγωγής πετρελαίου στις Η.Π.Α. Ο ρόλος τους ήταν σημαντικός καθώς εμπόδισαν την χώρα από το να εξαρτάται από τις ξένες πετρελαϊκές πηγές. Πολιτικά, η επιρροή τους ήταν πολύ πιο σημαντική από εκείνη των πολυεθνικών που θεωρούνταν περισσότερο ως υπερ-κρατικές παρά ως αμερικανικές εταιρείες, ενώ η παρουσία των ανεξάρτητων στα τοπικά και εθνικά πολιτικά πράγματα ήταν ορατή και ενεργή. Έδιναν δουλειά σε ντόπιους, επηρέαζαν άμεσα την κοινότητά τους και η οικονομική τους συμβολή στις προεκλογικές εκστρατείες ήταν τεράστια. Υπερασπιζόντουσαν τα συμφέροντά τους μόνοι τους ή μέσω του συλλογικού τους οργάνου, της Ανεξάρτητης Ένωσης Πετρελαϊκών Εταιρειών της Αμερικής (Independent Petroleum Association of America –IPAA).

Έως τα μέσα της δεκαετίας του '50, η υπερπαραγωγή πετρελαίου και η πτώση των τιμών είχε φέρει τους ανεξάρτητους και τις Επτά Αδελφές σε έντονη σύγκρουση. Οι μεγάλες πολυεθνικές εισήγαγαν φθηνό πετρέλαιο από τη Μέση Ανατολή και τη Λ. Αμερική στις Η.Π.Α., εκτοπίζοντας το ακριβότερο εγχώριο πετρέλαιο των μικρότερων ανταγωνιστών τους. Οι όποιες προσπάθειες για περιορισμό των εισαγωγών απέτυχαν. Μια άμεση συνέπεια αυτού του ανταγωνισμού ήταν ο εντυπωσιακός προσανατολισμός των επενδύσεων των αμερικανικών εταιρειών σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος παραγωγής που θα τους επέφερε περισσότερα κέρδη. Για πρώτη φορά, το 1956 η αμερικανική πετρελαϊκή βιομηχανία ως σύνολο επένδυσε περισσότερο στο εξωτερικό παρά στο εσωτερικό της χώρας.

Οι περισσότεροι ανεξάρτητοι δεν ενδιαφέρονταν για την επέκτασή τους στις διεθνείς αγορές. Έχοντας ουσιαστικά στερηθεί την πρόσβαση στους θησαυρούς των Επτά Αδελφών στο εξωτερικό, οι ανεξάρτητοι πετρελαιοπαραγωγοί ξεκίνησαν μια εκστρατεία παρασκηνακά για να σταματήσουν το εισαγόμενο πετρέλαιο από το να

πλημμυρίσει τη χώρα και τελικά το κατάφεραν. Το 1959, ο πρόεδρος Eisenhower ενέκρινε το Πρόγραμμα Υποχρεωτικής Εισαγωγής Πετρελαίου σύμφωνα με το οποίο οι εισαγωγές σε πετρέλαιο περιορίζονταν στο 13% της εγχώριας κατανάλωσης.

Νίκη για τους ανεξάρτητους πετρελαιοπαραγωγούς, προδοσία για τις πολυεθνικές. Οι Η.Π.Α., οι οποίες κατανάλωναν σχεδόν το 40% του παγκόσμιου πετρελαίου, ήταν η μόνη μεγάλη αγορά που θα μπορούσε να απορροφήσει την ολοένα και μεγαλύτερη πληθώρα παραγωγής της Μέσης Ανατολής. Η περιοχή είχε ήδη μοιραστεί από τις Επτά Αδελφές και έτσι περαιτέρω κατακερματισμός της ενείχε τον κίνδυνο να προκαλέσει τη βίαιη αντίδραση των παραγωγών χωρών. Επιπλέον, οι πολυεθνικές πωλούσαν ήδη το πετρέλαιο με έκπτωση στις διεθνείς αγορές, ενώ οι προσυμφωνημένες τιμές με τις παραγωγούς χώρες δεν είχαν αλλάξει θέτοντας έτσι όλο το βάρος των απωλειών από τις χαμηλές τιμές στις Αδελφές. Σε αυτό το πλαίσιο, η απόφαση του Eisenhower τις ώθησε να προβούν σε μια βαρυσήμαντη επίλυση.

Τον Σεπτέμβριο του 1959, η Εχxon μείωσε τις προσυμφωνημένες τιμές της κατά 5% περίπου, φέρνοντας την τιμή του Σ. Αραβικού πετρελαίου (που αποτελούσε σημείο αναφοράς) στα 1,91 δολ. το βαρέλι. Ακολούθησαν και οι άλλες πολυεθνικές και τον Αύγουστο του 1961 οι προσυμφωνημένες τιμές μειώθηκαν κατά 10% επιπλέον. Η κίνηση αυτή μείωσε κατά εκατομμύρια δολάρια τα έσοδα των πετρελαιοπαραγωγικών χωρών και προκάλεσε κύμα οργής. Κύρια μορφή της επανάστασής τους ήταν ο Juan Pablo Perez Alfonso, εμπνευστής του συστήματος «50-50» για το μοίρασμα των κερδών στη Βενεζουέλα λίγο πριν ανατραπεί από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα.

Επανεμφανίστηκε στην πολιτική σκηνή τη δεκαετία του '50 με την αποχώρηση των στρατηγών, και έγινε Υπουργός Μεταλλείων και Υδρογονανθράκων και για μια ακόμα φορά θανάσιμος εχθρός των πολυεθνικών. Ο Alfonzo είχε ένα πολύπλοκο σχέδιο. Ήθελε ένα είδος γενικής συμφωνίας ανάμεσα στους παραγωγούς προκειμένου να επέλθει σταθεροποίηση των τιμών και της παραγωγής μακροπρόθεσμα, μια συμφωνία που θα επέτρεπε στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες να σχεδιάσουν με ακρίβεια το μελλοντικό τους εισόδημα και όχι να αποτελούν θύμα του μεγάλου ανταγωνισμού. Ήθελε επίσης και έναν μεγάλο και ενεργό ρόλο για όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες στη λήψη αποφάσεων όπως επίσης και στη διαχείριση των πετρελαϊκών δραστηριοτήτων στην επικράτειά τους και έλπιζε να εδραιώσει ένα κοινό μέτωπο των μεγάλων παραγωγών ώστε να μπορούν συλλογικά να διαπραγματευτούν τις τιμές, την παραγωγή, τη φορολόγηση και την συνολική πετρελαϊκή πολιτική με τις Επτά Αδελφές.

Όμως, ως ένας εθνικιστής αφιερωμένος στην οικονομική και κοινωνική ευημερία της χώρας του, ο Alfonzo ανησυχούσε για την άνοδο του πετρελαίου της Μέσης Ανατολής, το οποίο ήταν πολύ πιο φθηνό από εκείνο της Βενεζουέλας και μπορούσε έτσι να το αντικαταστήσει στις διεθνείς αγορές. Το 1959, η χώρα αγωνιζόταν να κρατηθεί στη δεύτερη θέση παγκοσμίως παραγωγής πετρελαίου μετά τις Η.Π.Α. Παρήγαγε παραπάνω από 2,8 εκατομμύρια βαρέλια και η Σοβιετική Ένωση πλησίαζε να την ξεπεράσει (το οποίο συνέβη το 1960). Όμως, ενώ η Μόσχα απέβλεπε στις ευρωπαϊκές αγορές, η μεγάλη αύξηση της παραγωγής πετρελαίου στη Μέση Ανατολή απειλούσε τη μεγαλύτερη αγορά της Βενεζουέλας, τις Η.Π.Α.

Ο Alfonzo βρήκε σύμμαχο στα σχέδιά του τον νεαρό διευθυντή του νεοϊδρυθέντος Σαουδικού Διευθυντηρίου για το Πετρέλαιο και τα Μεταλλεύματα Abdullah Tariki. Παρά την αμερικανική του εκπαίδευση, ο Tariki ήταν θαυμαστής του Νάσερ και ένας θερμός εθνικιστής Άραβας. Οι πρώτες συναντήσεις ανάμεσά τους έγιναν πριν την απόφαση του Eisenhower να μειώσει τις εισαγωγές πετρελαίου και την μετέπειτα μείωση των προσυμφωνημένων τιμών από τις Επτά Αδελφές. Παρ' όλα αυτά, τα δύο αυτά γεγονότα λειτούργησαν καταλυτικά στα σχέδια των δύο αντρών, οδηγώντας σε μια απροσδόκητη συμφωνία ανάμεσα στους παραγωγούς.

Τον Σεπτέμβριο του 1960, αντιπρόσωποι από τη Βενεζουέλα, τη Σ. Αραβία, το Ιράκ, το Ιράν και το Κουβέιτ συναντήθηκαν στην Βαγδάτη και ίδρυσαν τον Οργανισμό Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (ΟΠΕΚ) με στόχο την συλλογική διαπραγμάτευση και την αυτοάμυνα. Στην αρχή, ο ΟΠΕΚ δεν είχε ιδιαίτερη δύναμη καθώς οι χώρες που τον απάρτιζαν ενδιαφέρονταν για την αύξηση της δικής τους παραγωγής και καμία δεν ήταν προδιατεθειμένη να μειώσει την παραγωγή της πηγής του πλούτου της προς όφελος των άλλων. Ο αγώνας για την ολοένα και περισσότερη παραγωγή ήταν το πραγματικό πρόβλημα του ΟΠΕΚ, το οποίο γινόταν ακόμα μεγαλύτερο από τον βαθύ πολιτικό ανταγωνισμό μεταξύ των μελών του που έδινε με τη σειρά του τροφή στην βασική απειθαρχία που θα γινόταν τελικά ο κανόνας του. Πάνω από όλα, σε έναν κόσμο όπου ο καταναλωτής είχε το πάνω χέρι, οι παραγωγοί –χώρες και εταιρείες– έπρεπε να παραδοθούν στην σκληρή πραγματικότητα ότι ήταν βορά στους σκληρούς νόμους της αγοράς.

Η πληθωριστική τάση της αγοράς πετρελαίου επιδεινώθηκε περαιτέρω κατά τη δεκαετία του '60 λόγω των μεγάλων ανακαλύψεων αργού πετρελαίου στην Αφρική, ιδίως στη Νιγηρία, στην Αλγερία, στην Αίγυπτο και στη Λιβύη. Η άνοδος των αποδεδειγμένων αποθεμάτων αφρικανικού πετρελαίου ήταν εντυπωσιακή, από σχεδόν τίποτα το 1948 στα περίπου 110 δις βαρέλια παραμονές της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης το 1972, με παραγωγή περίπου 5 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα εκείνη τη χρονιά. Ένα ακόμα μεγάλο πλήγμα στις τιμές του πετρελαίου ήταν το «ξεκοίλιασμα» των ανεξάρτητων αμερικανικών εταιρειών που επιτυχημένα έσπευσαν να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες εκτός αμερικανικών συνόρων – ένα φαινόμενο του οποίου επίκεντρο ήταν η Λιβύη. Εξαιτίας ενός νόμου που εμπόδιζε τη συγκέντρωση των πόρων του πετρελαίου στα χέρια λίγων επιχειρήσεων, όπως επίσης και λόγω της εξαιρετικής ποιότητας αργού πετρελαίου (με τη λιγότερη περιεκτικότητα σε θειάφι οπουδήποτε αλλού) και της εγγύτητάς της στις ευρωπαϊκές αγορές, η Λιβύη έγινε ένα είδος νέας γης της επαγγελίας για πολλές εταιρείες των οποίων τα έσοδα ήταν εκπληκτικά. Το 1955, η χώρα δεν παρήγαγε καθόλου πετρέλαιο και δεν υπήρχαν πουθενά πηγάδια. Το 1970, η παραγωγή της έφτασε τα 3,3 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα και έγινε η έκτη μεγαλύτερη παραγωγός στον κόσμο.

Περισσότερο από τον ΟΠΕΚ και την Αφρική, όμως, ήταν το Ιράκ που έφερε την πιο εντυπωσιακή εξέλιξη στην πολιτική των παραγωγών τη δεκαετία του '60. Τον Σεπτέμβριο του 1958, η χώρα που δημιουργήθηκε από την κυνική διπλωματία της Βρετανίας στο ξεκίνημα του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου συγκλονίστηκε από ένα πραξικόπημα. Η μοναρχία που είχε εγκαθιδρύσει η Βρετανία εξαλείφθηκε. Για τις Επτά Αδελφές και τα συνολικά συμβόλαια εκμετάλλευσης πετρελαίου, η επανάσταση ήταν κάτι περισσότερο από μια προειδοποίηση. Για πολλά χρόνια, ακόμα και το φιλο-βρετανικό Ιράκ είχε αμφισβητήσει την πολιτική της Iraq Petroleum Co., η οποία,

όπως υποστήριζε, κρατούσε στο ελάχιστο τις επενδύσεις για την αξιοποίηση των ιρακινών πετρελαϊκών πόρων. Και χωρίς να γνωρίζει τη μυστική συμφωνία των Επτά Αδελφών για το μοίρασμα της πετρελαϊκής παραγωγής των χωρών του Περσικού Κόλπου ούτε και ότι η πολιτική δεν εφαρμοζόταν ισότιμα σε όλες τις χώρες, καθώς χώρες πιο δυνατές πολιτικά ή πιο ελκυστικές όπως το Ιράν, το Κουβέιτ και η Σ. Αραβία τιμωρούνταν λιγότερο από το Ιράκ, η κυβέρνηση του οποίου θεωρούταν ως μικρός παίκτης σε αυτό το παιχνίδι. Συνεπώς, έως το 1960 η Iraq Petroleum Co. είχε αξιοποιήσει οχτώ μόνο από τις 35 πετρελαιοφόρες περιοχές που είχαν ανακαλυφθεί, ενώ το 70% της παραγωγής του Ιράκ προερχόταν μόνο από την περιοχή του Kirkuk. Επίσης, μια επίσημη έρευνα της πρώην κυβέρνησης είχε αποκαλύψει ότι η εταιρεία χρησιμοποιούσε λογιστικά τερτίπια για να μειώνει τις πληρωμές της στην κυβέρνηση.

Μετά από τρία χρόνια ανώφελων διαπραγματεύσεων, η ημέρα της κρίσης έφτασε το 1961. Με νόμο το Ιράκ πήρε πίσω από την δυτική εταιρεία όλες τις περιοχές που δεν είχαν ακόμα αξιοποιηθεί, ένα ποσοστό της τάξεως του 99,5% του αρχικού της συμβολαίου εκμετάλλευσης του πετρελαίου.

Η κρατικοποίηση του ιρακινού πετρελαίου, μετά τη γέννηση του ΟΠΕΚ, ήταν ένα ακόμα σημάδι πως κάτι έσπαγε στο οικοδόμημα της Μέσης Ανατολής υπό την ώθηση του παναραβικού οράματος του αιγύπτιου ηγέτη Gamal Abdel Nasser. Πριν, όμως, αυτό φθάσει σε ανησυχητικά επίπεδα, ένα ακόμα ρήγμα στην μεταπολεμική πετρελαϊκή τάξη δημιουργήθηκε από μια χώρα που κανείς δεν φανταζόταν, την Ιταλία και έναν άνδρα που, στις αρχές του '50, δεν θα μπορούσε κανείς να ονομάζει πετρελαιοπαραγωγό, τον Enrico Mattei.

Το 1946, ο Mattei διορίστηκε αντιπρόεδρος της εταιρείας Agip με εντολή την εκκαθάριση της κρατικής πετρελαϊκής εταιρείας που είχε δημιουργήσει το φασιστικό καθεστώς το 1926. Ενώ ένας θερμός διάλογος είχε ξεκινήσει στην Ιταλία για το μέλλον της πετρελαϊκής της βιομηχανίας και τη νομοθεσία σχετικά με την εξόρυξη υδρογονάνθρακα, από το 1947 έως το 1949 η Agip είχε κάνει μια σειρά σημαντικών ανακαλύψεων φυσικού αερίου στο νότο της χώρας στην περιοχή Po Valley. Ο Mattei αμέσως εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση για να αντικρούσει την εκκαθάριση της εταιρείας και, αντίθετα, πρότεινε την ίδρυση μιας κρατικής μονάδας υπεύθυνης για τον πλήρη κύκλο της παραγωγής, διύλισης και διαχείρισης των υδρογονανθράκων. Η εταιρεία θα είχε την ασφάλεια της εθνικής πετρελαϊκής πολιτικής και τον απόλυτο έλεγχο της περιοχής Po Valley, ως μονοπώλιο. Τον Φεβρουάριο του 1953, το ιταλικό κοινοβούλιο ψήφισε νόμο για την ίδρυση της εταιρείας που ο Mattei είχε στο μυαλό του και η οποία ονομάστηκε Ente Nazionale Idrocarburi (National Hydrocarbon Entity) ή Eni.

Η γέννηση της νέας αυτής κρατικής εταιρείας αποτέλεσε την πρώτη σύγκρουση ανάμεσα στον Mattei και στις Επτά Αδελφές, ιδίως τις αμερικάνικες εταιρείες. Αντίθετες στην κρατικοποίηση του πετρελαϊκού τομέα στην Ιταλία, οι τελευταίες ξεκίνησαν μια αιχμηρή εκστρατεία ενάντια σε αυτό το σχέδιο που περιελάμβανε επιθέσεις στον Τύπο, πίεση στην κυβέρνηση και στους πολιτικούς όπως επίσης και αιτήματα από το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών. Παρ' όλα αυτά, χάρη στην Eni, στο τέλος της δεκαετίας του '50, η Ιταλία είχε το πιο εκτεταμένο δίκτυο διανομής φυσικού αερίου στον κόσμο μετά τις Η.Π.Α. και τη Σ. ένωση, και η Eni ήταν ένας από τους πιο μεγάλους παίκτες στο οικονομικό θαύμα της Ιταλίας. Όμως η επέκτασή της και σε άλλες χώρες του κόσμου ήταν μια εντελώς διαφορετική υπόθεση.

Μετά από μια σύντομη επιδρομή στη Σομαλία το 1953, η Eni πήγε στην Αίγυπτο όπου υπέγραψε την πρώτη της σημαντική πετρελαϊκή συμφωνία, αποκτώντας το 1955 ένα μειοψηφικό πακέτο μετοχών στην International Egyptian Oil Company (IEOC) την κρατική εταιρεία πετρελαίου που είχε δημιουργήσει ο Νάσερ. Όμως, κατά παράδοξο τρόπο, ήταν το Ιράν υπό τον Reza Pahlavi εκείνο που έδωσε στον Mattei την ευκαιρία να τεστάρει αποφασιστικά την ισχύ του διεθνούς πετρελαϊκού συστήματος.

Τον Μάρτιο του 1957, η Eni και η National Iranian Oil Company υπέγραψαν ένα συμβόλαιο δημιουργώντας μια κοινή εταιρεία (SIRIP) που θα εισήγαγε μια νέα πετρελαϊκή φόρμουλα. Η ιρανική κυβέρνηση θα έπαιρνε το 50% των ακαθάριστων κερδών της εταιρείας με μορφή φόρου και στη συνέχεια μερίδιο 50% των καθαρών κερδών: συνεπώς, το 75% των κερδών θα πήγαιναν στους Ιρανούς. Επιπλέον, το συμβόλαιο όριζε σαφώς ότι η Eni θα κάλυπτε το αρχικό κόστος της εξερεύνησης. Μόνο αφού θα ανακαλυπτόταν το πετρέλαιο η NIOC θα πλήρωνε το μισό από αυτό το κόστος αναλαμβάνοντας την κοινή διοίκηση και διαχείριση της SIRIP. Έτσι, το συμβόλαιο της Eni με τους Ιρανούς περιελάμβανε δύο ενδεχομένως επαναστατικά χαρακτηριστικά: πρώτον, εκτόπισε την φόρμουλα «50-50» που οι πολυεθνικές είχαν αποδεχτεί απρόθυμα μόνο λίγα χρόνια πριν και, δεύτερον, ήταν η παρουσία των τοπικών αντιπροσώπων στο συμβούλιο της εταιρείας με ίση εξουσία και αριθμητική παρουσία με τους δυτικούς, μια κίνηση που ήταν πολύ μπροστά από την εποχή της.

Η ενέργεια του Mattei φάνηκε να υπονομεύει τα θεμέλια του συστήματος στο οποίο στηρίζονταν οι Επτά Αδελφές. Επιπλέον, ήταν προϊόν μιας οργανικής στρατηγικής διείσδυσης σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή. Τον Μάρτιο του 1957, ο Mattei υπέγραψε ανάλογο συμβόλαιο και με τη Λιβύη. Η αντίδραση ήταν άμεση. Το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών, οι αμερικανικές πρεσβείες στην Ρώμη και στην Τεχεράνη και τα ανώτερα στελέχη των πολυεθνικών κινήθηκαν ομόφωνα ώστε να εμποδίσουν την έγκριση της συμφωνίας από το ιρανικό και το ιταλικό κοινοβούλιο, φοβούμενοι ότι ο απόηχός της θα επηρέαζε ολόκληρη την περιοχή, και θα αποτελούσε την αφορμή για αιτήματα αναθεώρησης των υπαρχόντων συμβάσεων.

Τον Σεπτέμβριο του 1957, η υπηρεσία που συντόνιζε τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες υπέβαλε στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας μια αναφορά σχετικά με τον Mattei τονίζοντας ότι ο Ιταλός πετρελαιοπαραγωγός αποτελούσε παγκόσμια απειλή για την αμερικανική πολιτική. Παρά την προειδοποίηση, ο Υπουργός Εξωτερικών Dulles δήλωσε ότι δεν ανησυχούσε από τις ενέργειες του Mattei και ότι η φόρμουλα «50-50» δεν ήταν ιερή. Ομοίως, ο Eisenhower απέρριψε κάθε αίτημα για παρέμβαση εις βάρος του Mattei, υποστηρίζοντας ότι κινούνταν στα πλαίσια του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Η περίπτωση του Mattei απασχόλησε και τη βρετανική κυβέρνηση, φοβούμενη τις συνέπειες αποσταθεροποίησης που η Eni θα επέφερε στη Μέση Ανατολή. Όμως, αφού ζήτησε την γνώμη της Shell και της BP για την ιταλική εταιρεία και τον επικεφαλής της, εξέδωσε μια περιεκτική έκθεση που συμφωνούσε με την άποψη του Eisenhower. Σύμφωνα με την έκθεση, η Eni ήταν πολύ μικρή και οικονομικά επισφαλής για να αποτελεί απειλή για τα συμφέροντα των μεγάλων πολυεθνικών στη Μέση Ανατολή.

Πραγματικά, η λογική του μεταπολεμικού συστήματος για το πετρέλαιο δεν πρόσφερε πολύ χώρο σε μια νέα εταιρεία που δεν είχε ούτε τα μέσα αλλά ούτε και διεξόδους στις διεθνείς αγορές. Παρ' όλα αυτά, ο Mattei επέφερε ένα σοβαρό πλήγμα στο μεταπολεμικό πετρελαϊκό σύστημα. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50, ήταν η Eni που υπέγραψε τα πιο σημαντικά συμβόλαια (με εξαίρεση τη Γερμανία και την Αυστρία) για αγορά πετρελαίου από τη Σοβιετική Ένωση, τραβώντας και πάλι την προσοχή των αμερικανικών αρχών. Επιπλέον, πέρα από την προφανή υποστήριξη του στον Νάσερ, ο Mattei χρηματοδότησε διάφορα εθνικιστικά κινήματα στις αραβικές χώρες και στη Νότιο Αφρική που μάχονταν τις αποικιακές δυνάμεις, με πιο σημαντικό από αυτά το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο της Αλγερίας. Όταν τον Οκτώβριο του 1962, ο Mattei σκοτώθηκε σε ένα περίεργο αεροπορικό δυστύχημα (που μόνο τα 2004 αποδείχτηκε ότι ήταν αποτέλεσμα βόμβας) ήταν φυσικό για τους Ιταλούς να υποψιαστούν τον ρόλο των Η.Π.Α. ή άλλης εχθρικής χώρας στο θάνατό του.

Στην πραγματικότητα, η νέα κυβέρνηση του Κένεντι είχε αποφασίσει να φτάσουν σε έναν διακανονισμό με την Eni. Κάτι τέτοιο υπαγόρευαν οι πολιτικές εξελίξεις στην Ιταλία και όχι τόσο τα θέματα του πετρελαίου: έχοντας ήδη συμφωνήσει να υποστηρίξει την είσοδο του Σοσιαλιστικού Κόμματος στην ιταλική κυβέρνηση συμμαχίας, η κυβέρνηση του Κένεντι ήθελε να διασφαλίσει ότι παρόμοια εξέλιξη θα συνέβαινε μόνο υπό τον απόλυτο έλεγχο των δικών της παικτών και οργάνων. Έτσι, ο Mattei έπρεπε να γίνει «σύμμαχος» καθώς η Αμερική τον θεωρούσε ως την πιο ισχυρή φυσιογνωμία στην Ιταλία. Μερικούς μήνες πριν το θάνατό του, ο Mattei δέχτηκε αυτή την πιθανότητα ως μια πράξη ρεαλισμού. Κυρίως εξαιτίας των τεράστιων δαπανών της Eni για τις άκαρπες προσπάθειες εξερεύνησης πετρελαίου, η εταιρεία περνούσε μια πολύ δύσκολη οικονομικά περίοδο και η Ιταλική Κεντρική Τράπεζα αρνιόταν να της χορηγήσει νέα δάνεια (1960). Έτσι, από το 1961 ο Mattei άρχισε να έχει συναντήσεις με κορυφαία στελέχη της αμερικανικής κυβέρνησης. Οι συναντήσεις πήγαν καλά και ο Υπουργός Εξωτερικών Dean Rusk προσκάλεσε τον υπ' αριθμό 2 της Εχχορ, Howard Page, να ξεκινήσει τις διαπραγματεύσεις με την ιταλική εταιρεία, προτείνοντας ότι η εταιρεία του προσφέρει στην Eni πετρέλαιο σε πολύ καλή τιμή. Τελικά, ήταν οι διάδοχοι του Mattei εκείνοι που υπέγραψαν τη συμφωνία με την Εχχορ σύμφωνα με την οποία η εταιρεία θα προμήθευε την Eni με πετρέλαιο σε εκπτώτικη τιμή για πέντε χρόνια.

2.3 Οι σημαντικότερες πετρελαϊκές κρίσεις

- **Πρώτη πετρελαϊκή κρίση : 1973**

Ανήμερα της μεγαλύτερης εβραϊκής γιορτής, του Γιομ Κιπούρ (Ημέρα της Εξιλέωσης), το Ισραήλ δέχεται ταυτόχρονη επίθεση από δυνάμεις της Αιγύπτου που περνούν το Κανάλι του Σουέζ και της Συρίας που εισχωρεί στα υψίπεδα του Γκολάν.

Στην επίθεση συνδράμουν τουλάχιστον άλλες δέκα αραβικές χώρες. Στόχος, η ανάκτηση εδαφών που χάθηκαν στον Πόλεμο των Έξι Ημερών, το 1967. Το Ισραήλ αιφνιδιάζεται και στις εχθροπραξίες που ακολουθούν γνωρίζει αλλεπάλληλες ήττες.

Η τροπή του πολέμου αλλάζει στις 10 Οκτωβρίου, όταν οι Ισραηλινοί οργανώνονται και ολοκληρώνουν την επιστράτευσή τους. Περνούν στην αντεπίθεση και αναγκάζουν τους Σύρους να υποχωρήσουν βαθιά μέσα στο έδαφός τους.

Στις 22 Οκτωβρίου 1973, κατόπιν αμερικανοσοβιετικού γηφίσματος, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, η Συρία αποδέχεται κατάπαυση του πυρός και επανέρχεται στα προ του πολέμου σύνορά της με το Ισραήλ. Ανάλογη συνθήκη υπογράφει στις 24 Οκτωβρίου και η Αίγυπτος, η οποία όμως βγαίνει ωφελημένη, καθώς ανακτά τον πλήρη έλεγχο και στις δύο όχθες του Καναλιού του Σουέζ. Η συμφωνία θεωρήθηκε ήττα στο Ισραήλ και οι Εργατικοί που κυριαρχούσαν στην πολιτική σκηνή της χώρας από το 1948 άρχισαν να υποχωρούν προς όφελος των Συντηρητικών του "Λικούντ". Ο πόλεμος είχε σοβαρές αρνητικές συνέπειες καθώς οι Άραβες πραγματοποίησαν εμπάργκο κατά τη διάρκεια του πολέμου που διατάραξε τη ροή του αργού πετρελαίου, προκαλώντας πλήγμα στην αγορά. Η τιμή του αργού πετρελαίου φτάνει στα 12 δολάρια το βαρέλι από τα 2,5 δολάρια, μία αύξηση περίπου 300%.

Η πραγματοποίηση αυτού του εμπάργκο θα έχει μεγαλύτερες επιπτώσεις στην Ευρώπη και στην Ιαπωνία, οι οποίες εξαρτώνται κατά 75% και 80% αντίστοιχα από το Αραβικό πετρέλαιο.

- **Δεύτερη πετρελαϊκή κρίση : 1979- Η ιρανική επανάσταση**

Έξι χρόνια μετά, το 1979, ακολούθησε η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση, ως αποτέλεσμα και των ανακατατάξεων και ταραχών της επανάστασης στο Ιράν.

Μετά την πολιτική κρίση και τον Ayatollah Khomeini να ανακτά τον έλεγχο του Ιράν, οι διαμαρτυρίες γκρέμισαν τον πετρελαϊκό τομέα του Ιράν με αποτέλεσμα να πυροδοτηθεί το δεύτερο στη σειρά πετρελαϊκό επεισόδιο μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία.

Η τιμή του αργού πετρελαίου έφθασε στα 35-40 δολάρια το βαρέλι. Οι κρίσεις αυτές οδήγησαν στην απότομη αύξηση της τιμής του πετρελαίου και προκάλεσαν ύφεση στην οικονομική δραστηριότητα σε όλο τον κόσμο και επηρέασαν και την Ευρώπη. Η πρώτη Σύνοδος Κορυφής του ΟΠΕΚ με ηγεμόνες και αρχηγούς κρατών διοργανώθηκε στην Αλγερία το Μάρτιο του 1975.

Παρόλο που το νέο καθεστώς επανέλαβε τις εξαγωγές πετρελαίου, ήταν ασυνεπείς και λιγότερες οδηγώντας τις τιμές να εκτοξευθούν στα ύψη. Η Ιρανική επανάσταση, ή αλλιώς γνωστή ως Ισλαμική επανάσταση, ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1978, με τις πρώτες μεγάλες διαδηλώσεις ενάντια στην εξουσία του σάχη. Μετά από συνεχόμενες απεργίες και διαμαρτυρίες που παρέλυαν την οικονομία της χώρας, ο σάχης εγκατέλειψε το Ιράν τον Ιανουάριο του 1979, και ο Ayatollah Khomeini επέστρεψε στην Τεχεράνη από την εξορία.

Η δυναστεία των Παχλαβί κατέρρευσε δέκα ημέρες αργότερα, στις 11 Φεβρουαρίου, όταν ο στρατός του Ιράν παρέμεινε ουδέτερος στην πολιτική διαμάχη, μετά από συρράξεις ανταρτών και στρατιωτών πιστών στο σάχη. Την 1η Απριλίου του 1979, το Ιράν έγινε και επίσημα ισλαμική δημοκρατία με τη διεξαγωγή εθνικού δημοψηφίσματος. Το Δεκέμβριο του 1979, η χώρα ενέκρινε ένα θεοκρατικό

σύνταγμα, με το οποίο ο Khomeini έγινε ανώτατος αρχηγός της χώρας. Η ταχύτητα και η επιτυχία της επανάστασης προκάλεσε εντύπωση σε όλο τον κόσμο, καθώς δεν συνοδεύτηκε από πολεμικές αποτυχίες, οικονομική κρίση ή αγροτική επανάσταση.

Αν και τόσο οι εθνικιστές όσο και οι μαρξιστές συμμετείχαν με παραδοσιακούς ισλαμιστές στην εκθρόνιση του σάχη, αρκετές χιλιάδες σκοτώθηκαν ή εκτελέστηκαν από το ισλαμικό καθεστώς στη συνέχεια, καθώς η ισλαμική δημοκρατία εξελίχθηκε σε μία άτυπη μονοκρατορία του Khomeini. Οι σχέσεις του Ιράν με τις ΗΠΑ διαβρώθηκαν ταχύτατα κατά την επανάσταση, καθώς στις 4 Νοεμβρίου του 1979 μία ομάδα Ιρανών φοιτητών κατέλαβαν την αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη.

Με την κατηγορία ότι υπηρετούσαν στην CIA με στόχο την ανατροπή του καθεστώτος στο Ιράν, το προσωπικό της πρεσβείας κρατήθηκαν όμηροι, ενώ ο Khomeini, αν και δεν είχε εμπλακεί στην υλοποίηση της κατάληψης, υποστήριξε τους φοιτητές μετά την επιτυχία τους. Αν και οι περισσότεροι από τους ομήρους -κυρίως γυναίκες και αфроαμερικανοί- απελευθερώθηκαν τους πρώτους μήνες της κατάληψης, οι υπόλοιποι 52 όμηροι κρατήθηκαν για συνολικά 444 ημέρες.

Η κυβέρνηση του Τζίμι Κάρτερ προσπάθησε χωρίς επιτυχία να διαπραγματευτεί την απελευθέρωση των Αμερικανών πολιτών, αλλά τελικά η ομηρία έληξε τον Ιανουαρίου του 1981 με τη διακήρυξη του Αλγερίου. Μετά το 1980 οι τιμές του πετρελαίου έπεφταν για έξι συνεχόμενα έτη και κορυφώθηκαν το 1986 με μία πτώση 46%. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της μειωμένης ζήτησης και της υπερβολικής παραγωγής, οδηγώντας τον OPEC στο να χάσει την ενότητα του. Εξαγωγείς πετρελαίου, όπως το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα επεκτάθηκαν σημαντικά, ενώ οι ΗΠΑ και η Ευρώπη πήραν περισσότερο πετρέλαιο από το Prudhoe Bay και τη Βόρειο Θάλασσα. Η περίοδος αυτή τερματίστηκε στις αρχές του 1986, όταν η Σαουδική Αραβία εγκατέλειψε την πολιτική περιορισμού της παραγωγής της. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και κατά συνέπεια η παγκόσμια ζήτηση για πετρέλαιο και ενέργεια γενικότερα κορυφώνονταν.

- **To Exxon Valdez- 1989**

Για πολλούς θεωρητικούς των πετρελαϊκών κρίσεων η 24η Μαΐου του 1989 είναι μια σημαδιακή μέρα, όχι μόνο για το οικοσύστημα της Αλάσκα αλλά και για την οικονομία καθώς η πρόσκρουση σε ύφαλο του βυτιοφόρου Exxon Valdez ταρακούνησε την οικολογική συνείδηση παγκοσμίως. Το τάνκερ προσέκρουσε στον ύφαλο Bligh στο Prince William Sound της Αλάσκα. Διέρρευσαν περίπου 11 εκατομμύρια γαλόνια ακατέργαστου πετρελαίου σε μια περιοχή με έντονη παραγωγικότητα και βιοποικιλότητα. Το πετρέλαιο επεκτάθηκε σε μια ευρεία περιοχή καλύπτοντας εν τέλει πάνω από 1,100 μίλια της ακτογραμμής στην Αλάσκα. Η διαρροή πετρελαίου από το εν λόγω τάνκερ, ήταν από τις χειρότερες περιβαλλοντικές καταστροφές που έχουν καταγραφεί στην ιστορία του πλανήτη, αφού διέρρευσαν **38,000** τόνοι αργού πετρελαίου στη θάλασσα. Τεράστια ήταν η ρύπανση που προκλήθηκε, αφού πέθαναν πολλά θαλασσοπούλια και είχε σοβαρές επιπτώσεις στην αλιεία. Οι περισσότερες διαδικασίες καθαρισμού των υδάτων της εν λόγω περιοχής τελείωσαν το **1992**.

- **Πόλεμος του Κόλπου-1990**

Την αυγή της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα ένας καινούργιος κόσμος ανατέλλει. Οι οικονομικές κρίσεις, οι διαμάχες για την εξουσία, οι πόλεμοι, όλα εξακολουθούν να υπάρχουν. Το πετρέλαιο παίζει πάντα το ρόλο του. Αλλά στο χάρτη, στη γεωπολιτική πραγματικότητα, ο κόσμος είναι διαφορετικός.

Το τρίτο, και πιο σύντομο, πετρελαϊκό σοκ εκδηλώθηκε στο δεύτερο μισό του 1990 ως αποτέλεσμα της κρίσης στον Περσικό Κόλπο, καθώς εκδηλώθηκαν φόβοι για προβλήματα στην προμήθεια και διανομή του πετρελαίου. Φόβοι όμως, οι οποίοι δεν ευδοκίμησαν τελικά, με αποτέλεσμα πολύ σύντομα οι τιμές να επανέλθουν στα προ της κρίσης επίπεδα.

Ο υπαρκτός σοσιαλισμός καταρρέει, η ίδια η Σοβιετική Ένωση δεν αργεί να διαλυθεί και οι Δημοκρατίες της να γίνουν ανεξάρτητα κράτη. Οι ΗΠΑ μένουν η μόνη υπερδύναμη και ο πρόεδρος τους στο ρόλο του πλανητάρχη. Η Ευρώπη αποκτά νέα πολιτική φυσιογνωμία. Την 1^η Ιουλίου του 1990, αρχίζει στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες η πρώτη φάση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης τα κράτη μέλη πρέπει να εφαρμόσουν προγράμματα για την προσέγγιση των οικονομιών και την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς. Στις 3 Οκτωβρίου ενώνονται οι δύο Γερμανίες. Το σοκ θα είναι ισχυρό για την δυτικογερμανική οικονομία που θα σηκώσει το βάρος της ενοποίησης.

Ήδη, στη μόνιμη πυριτιδαποθήκη της Μέσης Ανατολής έχει ανάψει νέος σπινθήρας. Τον Ιούλιο του 1988 έχει λήξει ο οκταετής πόλεμος Ιράκ-Ιράν. Με εξαντλημένη την οικονομία του Ιράκ, ο πρόεδρος του Σαντάμ Χουσεΐν αναζητεί λύση στις πλούσιες πετρελαιοπηγές του Κουβέιτ. Στις 2 Αυγούστου του 1990 διατάσσει εισβολή στη μικρή γειτονική χώρα. Η κατάληψη του Κουβέιτ αναστατώνει εκ νέου τη Μέση Ανατολή, αναταράσσει την πετρελαιοαγορά και θέτει σε συναγερμό τη Δύση, που ετοιμάζει εκστρατεία υπό τη σκεπή του ΟΗΕ με επικεφαλής τις ΗΠΑ. Ο Σαντάμ Χουσεΐν είναι πλέον εχθρός.

Το τρίτο επεισόδιο (1990 – 1991) κράτησε μόλις 6 μήνες και ακόμη και στην έξαρσή του είχε ως αποτέλεσμα μόλις τον διπλασιασμό της τιμής του, ενώ το τέταρτο επεισόδιο (1999-2000) κορυφώθηκε με την άνοδο της τιμής του πετρελαίου περισσότερο από δύο φορές.

Ο Πόλεμος ξεκίνησε με την εισβολή του Ιράκ στις 2 Αυγούστου 1990, με την δικαιολογία ότι το Κουβέιτ κάνει γεωτρήσεις για πετρέλαιο υπό κλίση και έτσι "κλέβει" ιρακινό πετρέλαιο. Αμέσως μετά την εισβολή υποβλήθηκαν οικονομικές κυρώσεις από τον Ο.Η.Ε. και τελικώς οι εχθροπραξίες άρχισαν τον Ιανουάριο του 1991. Ο πόλεμος λοιπόν αρχίζει στις 17 Ιανουαρίου του 1991. Η έναρξη των επιχειρήσεων με τον πρώτο νυχτερινό βομβαρδισμό της Βαγδάτης εξελίσσεται σε φαντασμαγορικό τηλεοπτικό θέαμα, καθώς μεταδίδεται σε απευθείας σύνδεση από το αμερικανικό κανάλι CNN. Το Ιράκ βομβαρδίζεται. Την πρώτη εβδομάδα των αεροπορικών επιχειρήσεων, το μεγαλύτερο μέρος της στρατιωτικής υποδομής του Ιράκ είχε καταστραφεί. Σχεδόν ανέπαφη έμεινε μόνο η πολεμική αεροπορία και αυτό γιατί μετακόμισε στο γειτονικό Ιράν. Μετά την επιτυχία των εναέριων επιθέσεων ήλθε η σειρά των χερσαίων επιχειρήσεων για την ανακατάληψη του Κουβέιτ. Διήρκεσαν μόλις 100 ώρες (24 - 27 Φεβρουαρίου 1991), προς μεγάλη έκπληξη των

αμερικανών στρατιωτικών, δείγμα της ανυπαρξίας της πολυδιαφημισμένης στρατιωτικής μηχανής του Σαντάμ.

Η Σαουδική Αραβία γίνεται ορμητήριο των συμμαχικών δυνάμεων, στις οποίες μετέχουν και αραβικές χώρες, για την καταγίδα της ερήμου, όπως ονομάζεται η επιχείρηση για την απελευθέρωση του Κουβέιτ, και δέχεται πλήγματα από ιρακινούς πυραύλους. Ο Σαντάμ Χουσεΐν πλήττει και το Ισραήλ, αλλά τα σχέδια του να προκαλέσει ευρύτερη ανάφλεξη αποτυγχάνουν.

Με το ξέσπασμα του πολέμου η πετρελαϊκή κρίση κορυφώνεται. Η άνοδος, όμως, είναι παροδική. Η Σαουδική Αραβία πρωταγωνιστεί και πάλι στην προσπάθεια να κρατηθούν οι τιμές σε λογικά επίπεδα και το καταφέρνει αυξάνοντας για μια ακόμη φορά την παραγωγή της. Στο διάστημα αυτό οι χερσαίες δυνάμεις των Συμμάχων απελευθέρωσαν το Κουβέιτ και έφθασαν 240 χιλιόμετρα από τη Βαγδάτη.

Το Κουβέιτ απελευθερώνεται στο τέλος Φεβρουαρίου, το Ιράκ ηττάται και υποχρεώνεται σε υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις, τουλάχιστον 250.000 Ιρακινοί χάνουν την ζωή τους, αλλά ο Σαντάμ Χουσεΐν παραμένει στη θέση του. Το Ιρακινό πετρέλαιο αποκλείεται από την από τη διεθνή αγορά. Παρά το εμπάργκο, που καταδικάζει τον Ιρακινό λαό σε σιωπηλή γενοκτονία, η αγορά ομαλοποιείται σχετικά γρήγορα. Το Κουβέιτ, άλλωστε, αποκαθιστά ταχύτητα την ομαλή ροή του πετρελαίου του.

Ο αδιάλλακτος μέχρι τότε Παλαιστίνιος ηγέτης Γιάσερ Αραφάτ γίνεται διαλλακτικός απέναντι στο Ισραήλ μόλις η Σαουδική Αραβία σταματάει τη χρηματοδότηση της Οργάνωσης για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης, επειδή είχε ταχθεί με δηλώσεις του υπέρ του καθεστώτος του Ιράκ. Η ίδια η Σαουδική Αραβία γίνεται η «περιστέρα» του ΟΠΕΚ, υπέρμαχος των χαμηλών τιμών, αυξάνοντας σε δύσκολες στιγμές την παραγωγή της, προφανώς ανταποδίδοντας την αμερικανική υποστήριξη. Αρχίζει μια μακρά περίοδος φθηνού πετρελαίου, ενώ ο ΟΠΕΚ αποδυναμώνεται. Δεν είναι, όμως, η μόνη συνέπεια. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Πόλεμος στον Περσικό Κόλπο θεμελιώνει στην περιοχή την αμερικανική κυριαρχία που με τη σειρά της γεννά τις αιτίες για τις ισλαμικές αντιδράσεις που θα φέρουν τα τρομοκρατικά χτυπήματα δέκα χρόνια αργότερα. Η αμερικανική στρατιωτική παρουσία για πρώτη φορά στη Σαουδική Αραβία, τη γη των δύο ιερών τόπων των Μουσουλμάνων, της Μέκκας και της Μεδίνας, βρίσκει αντίθετους τους πιστούς του ισλαμικού νόμου. Θα έχει ως αποτέλεσμα τρομοκρατικά χτυπήματα και μέσα στη χώρα οδηγώντας σε αστάθεια τη σαουδαραβική μοναρχία των Σαούντ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

3.1 Η λειτουργία της αγοράς πετρελαίου

Η εξασφάλιση και η οικονομικά προσιτή προμήθεια αγαθών όπως είναι τα τρόφιμα και η ενέργεια είναι απαραίτητα στοιχεία για την υγεία και την ευημερία της παγκόσμιας οικονομίας. Οι τιμές των αγαθών επηρεάζουν σχεδόν όλες τις πτυχές της οικονομικής δραστηριότητας από την ικανότητα των ανθρώπων να ζεσταίνουν τα σπίτια τους έως το κόστος της παραγωγής των επιχειρήσεων και οι υψηλές ή ασταθείς τιμές των αγαθών μπορούν να έχουν καταστρεπτικές συνέπειες για την συνολική οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

Η πρόσφατη ραγδαία αύξηση και η επακόλουθη πτώση των τιμών των αγαθών έστρεψε την προσοχή στους βασικούς λόγους που οδήγησαν σε αυτές τις εναλλαγές των τιμών και τις πολιτικές επιπτώσεις που οφείλονταν στις ασταθείς τιμές των αγαθών. Το έργο «Παγκόσμια αγαθά: ένα μακροχρόνιο όραμα για σταθερές, ασφαλείς και διαρκείς παγκόσμιες αγορές» μας δίνει μία πιο λεπτομερή ανάλυση σχετικά με τις τάσεις που επικρατούν στις παγκόσμιες αγορές των αγαθών, όπως είναι η αγορά του πετρελαίου, και περιγράφει τις αρχές εκείνες που θα πρέπει να διαφεντεύουν την πολιτική της παγκόσμιας κοινότητας.

Οι τιμές των αγαθών καθορίζονται από την ισορροπία της προσφοράς και της ζήτησης στο πλαίσιο των αγορών. Για κάποια αγαθά, όμως, όπως είναι το πετρέλαιο, υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις αγορές τους από τις αγορές άλλων αγαθών και υπηρεσιών. Στις αγορές του πετρελαίου, οι περιορισμένες επιλογές αντικατάστασης στο άμεσο μέλλον, ιδίως όσον αφορά τον τομέα μεταφοράς, καθιστούν την ζήτηση σχετικά ανελαστική σε αλλαγές των τιμών του πετρελαίου. Ομοίως, όσο περισσότερος χρόνος χρειάζεται για την ανάπτυξη περαιτέρω πηγών παραγωγής τόσο πιο περιορισμένη είναι η προσφορά του πετρελαίου στο άμεσο μέλλον.

Η περιορισμένη ικανότητα αντίδρασης της προσφοράς και ζήτησης στο άμεσο μέλλον μπορεί να οδηγήσει στην αστάθεια των τιμών και στην αύξηση του κινδύνου εμφάνισης μιας κυκλικής συμπεριφοράς. Μια αναπάντεχη αλλαγή των συνθηκών αγοράς (τρεχουσών και των μελλοντικών) μπορεί να προκαλέσει τεράστιες μεταβολές στις τιμές και να αυξήσει την αστάθεια των τιμών στο άμεσο μέλλον. Η γεωγραφική συγκέντρωση της πετρελαϊκής παραγωγής σε περιοχές μεγάλης γεωπολιτικής αναταραχής εντείνει αυτή την αστάθεια.

Η αλλαγή των συνθηκών της αγοράς επηρεάζει τις τιμές σε μια σχετικά ανελαστική αγορά σε σχέση με μια πιο ελαστική αγορά. Όσον αφορά τις αγορές πετρελαίου υπάρχει και η επίδραση των αποφάσεων του ΟΠΕΚ σχετικά με τις επενδύσεις και την παραγωγή στην προσφορά, και κατά συνέπεια στις τιμές, που πρέπει να ληφθεί υπόψη.

Τιμή
Ποσότητα
Προσφορά
Ζήτηση
Ανελαστική αγορά
Ελαστική αγορά

Πέρα από την ανελαστικότητα της προσφοράς και της ζήτησης, υπάρχουν και άλλα χαρακτηριστικά της αγοράς πετρελαίου που συμβάλλουν στην κυκλική της φύση και στην αστάθεια των τιμών του πετρελαίου. Αυτά είναι:

1. υψηλά κεφαλαιουχικά και σταθερά κόστη στη βιομηχανία του πετρελαίου που συμβάλλουν στην καθυστέρηση των επενδύσεων στην συμπληρωματική ικανότητα
2. «ανισότητα»² των επενδύσεων στη βιομηχανία του πετρελαίου που θα μπορούσε να οδηγήσει τους επενδυτές σε μεγαλύτερη αναμονή πριν δεσμευτούν σε καινούργιες επενδύσεις
3. η ιδιαιτερότητα των πόρων που απασχολούνται στον τομέα του πετρελαίου αφού δεν μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν σε άλλες δραστηριότητες, και
4. η αβεβαιότητα σχετικά με τη ζήτηση στο μέλλον, και ως εκ τούτου με τις τιμές, που δεν μπορούμε εύκολα να τη διαχειριστούμε η οποία οδηγεί σε υψηλότερο κόστος του κεφαλαίου και σε μεγαλύτερα εμπόδια για τις επενδύσεις.

Τα θεμελιώδη αυτά χαρακτηριστικά της αγοράς του πετρελαίου είναι σημαντικά στο πλαίσιο της ανάλυσης των παραγόντων που οδηγούν στην αστάθεια των τιμών. Με τη σειρά της, η αστάθεια μπορεί να επιφέρει πραγματικές ζημιές και να επηρεάσει σημαντικά την ευημερία της ευρύτερης οικονομίας. Συνεπώς, η κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν τις τιμές των αγαθών είναι θεμελιώδης προκειμένου να οδηγηθούμε σε μια πολιτική με στόχο την σταθερότητα και τη διασφάλιση της προσφοράς των αγαθών.

3.2 Αγορά spot και προθεσμιακή αγορά

Οι τιμές του πετρελαίου καθορίζονται σε δύο αγορές. Στην αγορά spot και στην προθεσμιακή αγορά.

Η αγορά spot είναι η αγορά άμεσης παράδοσης. Πρόκειται στην πράξη για ένα άτυπο δίκτυο αγοραστών και προμηθευτών, που συναλλάσσονται και συμφωνούν για την πώληση ενός φορτίου πετρελαίου σε διαπραγματεύσιμη τιμή την εποχή της παράδοσης. Οι τιμές spot του μπρεντ και του αμερικανικού αργού χρησιμεύουν ως δείκτες για όλους τους τύπους πετρελαίου που αγοράζονται και πωλούνται στην αγορά spot, που κατέχει περίπου το 33% του πετρελαίου που διακινείται διεθνώς.

Η αγορά spot υποτίθεται ότι αντικατοπτρίζει τι ισοζύγιο προσφοράς και ζήτησης. Με δεδομένο όμως ότι οι μεγαλύτερες εταιρίες πετρελαίου είναι παραγωγοί και πωλητές και μπορούν να ελέγχουν το ισοζύγιο, οι τιμές spot αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις τιμές στις οποίες οι πανίσχυρες αυτές εταιρίες επιδιώκουν να πωλήσουν τα προϊόντα τους. Η διεθνής τιμή, άλλωστε στην οποία αναφέρονται καθημερινά τα δελτία ειδήσεων και οι εφημερίδες, δεν αφορά την άμεση παράδοση αλλά την προθεσμιακή αγορά.

Στην προθεσμιακή αγορά ένα συμβόλαιο πετρελαίου θεωρητικά αφορά 1.000 βαρέλια τα οποία όμως δεν παραδίδονται σχεδόν ποτέ. Σ' αυτή την αγορά

διαμορφώνονται δηλαδή οι τιμές ενός χάρτινου πετρελαίου, ενός χρηματιστηριακού προϊόντος. Αλλά αυτές οι τιμές επηρεάζουν άμεσα τις τιμές του φυσικού πετρελαίου, που πωλείτε από μια παραγωγό χώρα ή μια πετρελαϊκή εταιρία είναι δηλαδή καθοριστικές τουλάχιστον για το 67% του πετρελαίου που διακινείται στη διεθνή αγορά.

Ο ΟΠΕΚ έχει δημιουργήσει ένα καλάθι με τύπους πετρελαίου, η τιμή του οποίου διαμορφώνεται κάθε εβδομάδα ανάλογα με την τιμή στις προθεσμιακές αγορές που χρησιμοποιούν ως δείκτες το μπρεντ και το αμερικανικό αργό. Το καλάθι αποτελείται από έξι τύπους πετρελαίου που παράγονται από κράτη μέλη του ΟΠΕΚ, τη Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, την Αλγερία, την Ινδονησία και την Βενεζουέλα και έναν τύπο πετρελαίου από το Μεξικό που δεν είναι μέλος του καρτέλ.

Από το 2005, που αρχίζουν να διαφαίνονται τα προβλήματα της αμερικανικής αγοράς ακινήτων, όλο και περισσότεροι επενδυτές στρέφονται στις αγορές πετρελαίου εκμεταλλευόμενοι καταστάσεις, όπως η αυξανόμενη ζήτηση από την Κίνα και την Ινδία ή η γεωπολιτική ανασφάλεια που προκαλούν τα παιχνίδια πολέμου με το Ιράν. Αποτέλεσμα οι τιμές να φτάσουν στο ρεκόρ των 147 δολαρίων το βαρέλι τον Ιούλιο του 2008 πριν αρχίσουν να ξεφουσκώνουν απότομα λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της διεθνούς οικονομικής ύφεσης προς τα τέλη του 2008.

Το κύριο χαρακτηριστικό της νέας χρηματιστηριακής εποχής του πετρελαίου είναι η αστάθεια στις τιμές που παρουσιάζουν πλέον πολύ μεγάλες διακυμάνσεις με κάθε παρακινδυνευμένη πρόβλεψη, καθώς οι μεγάλες επενδυτικές εταιρίες δημιουργούν μάλιστα και δείκτες που βασίζονται σε καλάθια με τιμές διαφόρων εμπορευμάτων για να προσελκύσουν ακόμη περισσότερους επενδυτές. Από 13 δισεκατομμύρια δολάρια το 2003 οι επενδύσεις στις προθεσμιακές αγορές εμπορευμάτων φτάνουν στα 290 δισεκατομμύρια το 2008. Ακόμη και η γερουσία των ΗΠΑ ασχολείται, σε δύο αλληπάλλληλες εκθέσεις της 2007 και το 2008 με το φαινόμενο της χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας στο πετρέλαιο. Η αναφορά στον τρόπο λειτουργίας των εν λόγω χρηματιστηρίων είναι λεπτομερής. Αλλά μέχρι εκεί. Τα περί ρυθμίσεων και αυστηρότερων ελέγχων λησμονούνται με την κατάρρευση των τιμών για να επανέλθουν ίσως σε κάποιο νεώτερο κερδοσκοπικό επεισόδιο.

3.3 Ανάλυση των τιμών στις αγορές του πετρελαίου

Οι τιμές στις αγορές πετρελαίου διαμορφώνονται με βάση τις τρέχουσες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά του πετρελαίου και τις προσδοκίες όσον αφορά την μελλοντική ζήτηση και προσφορά. Η τρέχουσα τιμή ή τιμή άμεσης παράδοσης (spot price) είναι η τιμή του πετρελαίου ανά βαρέλι που προορίζεται για διανομή, συνήθως σε χρονικό διάστημα 2-3 εβδομάδων. Η προθεσμιακή ή μελλοντική τιμή (forward or future price) είναι η τιμή του πετρελαίου ανά βαρέλι (ή το συμβόλαιο για την τιμή ενός βαρελιού πετρελαίου) που προορίζεται για διανομή σε μια δεδομένη στιγμή στο μέλλον. Και οι δύο τιμές αντανακλούν τη βούληση του πωλητή να πουλήσει και του αγοραστή να αγοράσει και στηρίζονται στη θεμελιώδη οικονομική κατάσταση της επιχείρησής τους όπως επίσης και στη γνώση τους αναφορικά με τις τρέχουσες συνθήκες και τις προσδοκίες τους για τις συνθήκες που θα επικρατήσουν στις αγορές στο μέλλον.

Η διαμόρφωση των τιμών στις τρέχουσες αγορές εξαρτάται τόσο από τις τρέχουσες όσο και από τις συνθήκες που αναμένεται να επικρατήσουν στο μέλλον στις αγορές, με τις δραστηριότητες στις προθεσμιακές αγορές να σηματοδοτούν τις προσδοκίες για τις συνθήκες στις προθεσμιακές αγορές. Με τη σειρά τους, η διαμόρφωση των τιμών στις προθεσμιακές αγορές επηρεάζεται από τις τρέχουσες συνθήκες και τις τιμές που επικρατούν στην τρέχουσα αγορά.

Η προθεσμιακή τιμή και οι υπαινισσόμενες προσδοκίες για τις συνθήκες στις αγορές μελλοντικά, επηρεάζουν τις τρέχουσες τιμές μέσω της συνθήκης της διαιτησίας εναποθήκευσης – οι προσδοκίες για υψηλότερες τιμές (ή για πιο σφιχτές αγορές) στο μέλλον δίνουν κίνητρο σε οποιονδήποτε που έχει δυνατότητα αποθήκευσης να αγοράσει πετρέλαιο σήμερα, να το αποθηκεύσει, και να το πουλήσει αργότερα όταν η τιμή του έχει ανέβει.

Η συνθήκη της διαιτησίας είναι η εξής:

Προσδοκώμενη προθεσμιακή τιμή = τρέχουσα τιμή + κόστος εναποθήκευσης + κόστος ευκαιρίας (opportunity cost) συγκράτησης αποθεμάτων πετρελαίου

Η εκ των προτέρων προθυμία και ικανότητα συγκράτησης (μείωσης) των αποθεμάτων, αντί της πραγματικής αύξησης (μείωσης) των αποθεμάτων, μπορεί να αρκεί ώστε οι τρέχουσες τιμές να αυξηθούν (ή να μειωθούν), ιδίως στις ήδη σφιχτές αγορές. Οι πωλητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν την επιλογή της παρακράτησης των προμηθειών προκειμένου να διαπραγματευτούν υψηλότερη τρέχουσα τιμή. Ο αγοραστής ή ο πωλητής που διαπραγματεύεται την συναλλαγή πετρελαίου είναι πιθανόν να γνωρίζει και να επηρεάζεται από την τιμή των μελλοντικών συμβολαίων παράδοσης λίγες εβδομάδες αργότερα. Έτσι, στις σφιχτές αγορές, η εκ των προτέρων ικανότητα κάποιου συγκράτησης αποθεμάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να διαπραγματευτεί υψηλότερη τιμή χωρίς αυτό να οδηγήσει απαραίτητα σε μια εκ των υστέρων αύξηση των αποθεμάτων.

Την περίοδο του πρώτου Πολέμου του Κόλπου οι τιμές του πετρελαίου παρέμειναν σχετικά σταθερές από το 1986 έως το 1999, με μέσο όρο λίγο πιο κάτω από \$18 το βαρέλι (ονομαστική). Από το 2000, όμως, και μετά παρατηρείται μια αυξητική τάση, με τις τιμές να αυξάνονται ταχύτατα από το 2004.

Η αστάθεια της τρέχουσας τιμής πετρελαίου έχει σημειώσει αύξηση από τα τέλη του 2007 και μετά, ιδίως αφότου η αγορά πετρελαίου έγινε πιο σφιχτή και οι τιμές διακυμάνθηκαν με μικρές αλλαγές όσον αφορά την πραγματική ή αναμενόμενη προσφορά και ζήτηση.

Επίσης, από τα τέλη του 2007 έχει αυξηθεί και η αστάθεια της μελλοντικής τιμής. Ιστορικά, οι μελλοντικές τιμές τείνουν να είναι λιγότερο ασταθείς από τις τρέχουσες. Παρόλα αυτά, η πρόσφατη αύξηση της αστάθειας είναι πιο έντονη στις μελλοντικές από ότι στις τρέχουσες τιμές, και η αστάθειά τους είναι πιο ανάλογη με εκείνη των τρεχουσών τιμών.

Η συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβολές της τρέχουσας και μελλοντικής τιμής έχει αυξηθεί από τα τέλη του 2007. Πριν, η συσχέτιση των καθημερινών μεταβολών παρουσίαζε ύφεση. Αυτό θα αναμένουμε καθώς:

- οι τρέχουσες τιμές αυξάνουν και γίνονται πιο ασταθείς ως απάντηση στις πιο σφιχτές τρέχουσες συνθήκες, και
- οι μελλοντικές τιμές παραμένουν σχετικά σταθερές και λιγότερο ασταθείς αντανακλώντας την μακροχρόνια προσδοκία (και την μεγαλύτερη ελαστικότητα αναφορικά με την προσφορά και τη ζήτηση μεσοπρόθεσμα)

Παρόλα αυτά, η τάση αντιστράφηκε από τα τέλη του 2007 και οι μεταβολές στις τρέχουσες και μελλοντικές τιμές παρουσιάζουν από τότε αυξημένη θετική συσχέτιση.

Σύμφωνα με μια αναδρομική ανάλυση των καθημερινών μεταβολών των τρεχουσών και μελλοντικών τιμών έχουμε:

- οι καθημερινές μεταβολές της τρέχουσας τιμής αποτελούν καλύτερο δείκτη πρόβλεψης των αλλαγών της μελλοντικής τιμής το 2008 σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια για τα οποία έχουμε στοιχεία
- παρατηρείται μια στατιστικά σημαντική αλλαγή στη σχέση ανάμεσα στις αλλαγές της τρέχουσας και της μελλοντικής τιμής το 2008, και
- τα αποτελέσματα ισχύουν για τα μελλοντικά συμβόλαια με διάφορες περιόδους λήξης.

Αν και η εμπειρική ανάλυση που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα δείχνει ότι υπάρχει ένας μεγαλύτερος βαθμός συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβολές των τρεχουσών και των μελλοντικών τιμών, τα στοιχεία που έχουν δημοσιευτεί δεν δείχνουν ότι υπάρχει αύξηση ή μείωση των αποθεμάτων, τουλάχιστον στον βαθμό που συνεπάγεται η συνθήκη της διατιησίας εναποθήκευσης. Για παράδειγμα:

- τα αποθέματα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) έχουν μεν αυξηθεί, ιδίως από τα μέσα της χρονιάς και μετά, αλλά μέσα στα όρια της 5ετούς διακύμανσης.
- το περιθώριο αύξησης της παραγωγής (spare capacity) των χωρών του ΟΠΕΚ αυξήθηκε από τις αρχές του χρόνου, αλλά παραμένει χαμηλότερο από το μέσο όρο της προηγούμενης χρονιάς.

Παρόλα αυτά, μπορεί οι μελλοντικές τιμές, και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση των προσδοκιών, να επηρεάσουν τις τρέχουσες τιμές ακόμα και χωρίς να υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις αύξησης των αποθεμάτων.

Όπως προαναφέραμε, η εκ των προτέρων προθυμία και ικανότητα συγκράτησης των αποθεμάτων παρά η πραγματική τους αύξηση ίσως επαρκεί για την αύξηση της τρέχουσας τιμής σε αγορές που ήδη επικρατούν σφιχτές συνθήκες.

Επιπλέον, τα ήδη υπάρχοντα στοιχεία για τα αποθέματα δεν είναι πλήρη, καθώς αφορούν τις χώρες που ανήκουν στον ΟΟΣΑ και όχι χώρες που δεν ανήκουν σε αυτόν, όπως η Κίνα και η Ινδία.

Τέλος, στις σφιχτές αγορές, ακόμα και μικρές αλλαγές στα αποθεματικά μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τις τιμές λόγω της ανελαστικότητας της προσφοράς και της ζήτησης στο άμεσο μέλλον.

3.4 Ανάλυση των παραγόντων (drivers) που επηρεάζουν τις τιμές

Σε αυτήν την ενότητα θα εξετάσουμε πιθανούς παράγοντες που επηρεάζουν τις τάσεις των τιμών του πετρελαίου από το 2000 και μετά.

Μεγάλο μέρος της αύξησης των τιμών του πετρελαίου την τελευταία δεκαετία οφείλεται στις σφιχτές θεμελιώδεις συνθήκες που επικράτησαν στις αγορές πετρελαίου.

Ζήτηση: Η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου έχει αυξηθεί από τα τέλη της δεκαετίας του '90, αλλά επιταχύνθηκε το 2004, και, μέχρι το 2008, παρέμεινε σχετικά σθεναρή ενόψει των αυξημένων τιμών και της αργής παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης (ιδίως στις αναπτυσσόμενες οικονομίες).

Οι κύριοι παράγοντες της αύξησης της ζήτησης πετρελαίου ήταν οι εμφανιζόμενες οικονομίες όπως της Κίνας και της Ινδίας, όπου η ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια ήταν διπλάσια από την αντίστοιχη των αναπτυσσόμενων οικονομιών. Η ισχυρή οικονομική απόδοση, σε συνδυασμό με την μεγαλύτερη ένταση πετρελαίου (oil intensity) του ΑΕΠ σε αυτές τις οικονομίες, ευθύνονται για ένα πολύ μεγάλο μέρος της αύξησης της ζήτησης πετρελαίου (βλέπε σχεδιάγραμμα 11). Περίπου το 60% της αύξησης της ζήτησης πετρελαίου από το 1980 έως το 2006 οφείλεται σε χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία και σε χώρες της Μέσης Ανατολής, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις χώρες που ανήκουν στον ΟΟΣΑ είναι 30%.

Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλε στην έντονη αύξηση της ζήτησης είναι η ζήτηση για καύσιμα μεταφοράς – από χώρες του ΟΟΣΑ και χώρες που δεν ανήκουν σε αυτόν. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA), το μερίδιο μεταφοράς της συνολικής πρωτογενούς ζήτησης πετρελαίου έχει αυξηθεί από το 35% το 1980 στο 47% το 2005, και αναμένεται να φτάσει στο 52% μέχρι το 2030. Το τεράστιο και αυξανόμενο μερίδιο των καυσίμων μεταφοράς φαίνεται να είναι ένας παράγοντας για την αργή αντίδραση της ζήτησης πετρελαίου στις αυξήσεις της τιμής του αργού πετρελαίου.

Προσφορά: Την ίδια στιγμή που η ζήτηση του πετρελαίου αυξάνεται, οι επενδύσεις σε νέες μορφές εφοδιασμού (προσφοράς) και διύλισης ήταν νωθρές. Η αβεβαιότητα σχετικά με τις μελλοντικές τιμές σημαίνει ότι ακόμα και σε ένα περιβάλλον όπου οι τιμές αυξάνονται, οι νέες επενδύσεις δεν αποφέρουν τον επιπλέον όγκο και παραγωγή στην αλυσίδα εφοδιασμού που θα περίμενε κανείς διαφορετικά. Άλλοι παράγοντες, όπως τα στενά περάσματα και ο πληθωρισμός του κόστους σε όλη την αλυσίδα εφοδιασμού και η περιορισμένη πρόσβαση του ιδιωτικού τομέα στα αποθέματα συνέβαλαν επίσης στις λιγιστές επενδύσεις συνολικά σε αυτόν τον τομέα. Σε συνδυασμό με την μειωμένη παραγωγή από τις ήδη υπάρχουσες πηγές πετρελαίου και την μακροχρόνια διαδικασία εύρεσης επιπλέον αποθεμάτων, η ικανότητα παραγωγής πετρελαίου δεν μπορούσε να συμβαδίσει με την αυξημένη ζήτηση – ιδίως από το 2004 και μετά.

Συνέπειες: Η περιορισμένη ικανότητα εφοδιασμού και η αυξημένη ζήτηση σε συγκεκριμένες περιοχές και τομείς ευθύνονται για την ανοδική τάση των τιμών του πετρελαίου από το 2000 και μετά. Καθώς η ανισορροπία ανάμεσα στην αύξηση της ζήτησης πετρελαίου και στην αύξηση της ικανότητας εφοδιασμού έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια, και τα αποθέματα έχουν μειωθεί, οι τρέχουσες τιμές αυξήθηκαν πέρα από το μακροχρόνιο όριο του κόστους του (εκτιμώμενου) οριακού πετρελαίου.

Επιπλέον, η ανελαστικότητα της προσφοράς και της ζήτησης βραχυπρόθεσμα σημαίνει ότι ακόμα και σχετικά μικρές αλλαγές στην πραγματική ή αναμενόμενη ζήτηση και προσφορά (εξαιτίας για παράδειγμα διαταραχών σχετικά με την προσφορά ή γεωπολιτικών παραγόντων) απαιτούν μεγαλύτερες διακυμάνσεις στις τιμές προκειμένου να επανέρθει η ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση.

Τέλος, οι σφιχτές θεμελιώδεις συνθήκες στις αγορές πετρελαίου σε συνδυασμό με την πιο αργή από το αναμενόμενο αντίδραση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης και της προσφοράς και της ζήτησης στις υψηλές τιμές πετρελαίου, δημιούργησαν τις συνθήκες για μια απροσδόκητη αιχμή των τιμών και παρείχαν τις βάσεις για την παρατεταμένη αύξηση και την επακόλουθη απότομη πτώση των τιμών του πετρελαίου αυτή τη χρονιά. Η έντονη ανελαστικότητα που παρατηρείται τόσο στην προσφορά όσο και στη ζήτηση παρείχε τη βάση για τους συμμετέχοντες στην αγορά να αναπτύξουν προσδοκίες για μια συνεχιζόμενη σφιχτή αγορά και ως εκ τούτου για πολύ υψηλές τιμές στο μέλλον.

Θα εξετάσουμε πιθανούς παράγοντες που επηρεάζουν τις κινήσεις των τιμών του πετρελαίου το 2008 και συνέβαλαν ίσως στην έντονη αύξηση και πτώση των τιμών από την αρχή του έτους.

Ο ρόλος της τρέχουσας ισορροπίας προσφοράς-ζήτησης

Είναι δύσκολο να εξηγήσουμε τις κινήσεις των τρεχουσών τιμών το προηγούμενο έτος αναφερόμενοι μόνο στην ταυτόχρονη ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση.

Οι τρέχουσες τιμές ανέβηκαν κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του χρόνου μολονότι η ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση του πετρελαίου αμβλύθηκε. Η ικανότητα προσφοράς εκτιμάται ότι ανέβηκε κατά 0,6 εκατομμύρια βαρέλια ανά μέρα από τα τέλη του 2007 έως τις αρχές του 2008 και η ζήτηση πετρελαίου εκτιμάται ότι μειώθηκε κατά 0,3 εκατομμύρια βαρέλια ανά μέρα κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, από τον Ιούλιο και μετά, οι τρέχουσες τιμές σημείωσαν πτώση περισσότερο από 70%, μολονότι δεν υπάρχει αισθητή διαφορά όσον αφορά την ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση.

Σύμφωνα με το Global Macro Model του Oxford Economics, αν η τιμή του πετρελαίου συμπεριφερόταν σύμφωνα με τις προβλέψεις του θα κυμαινόταν το 2008 κατά μέσο όρο στα \$80 ανά βαρέλι, αντί στα \$100 ανά βαρέλι.

Μια συνέπεια αυτής της υπερτιμολόγησης στην τιμή του πετρελαίου ήταν η επιδείνωση της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης. Εάν οι τιμές του πετρελαίου ακολουθούσαν το μοντέλο του Economics, η αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2008 θα ήταν περίπου 0,3% (150 δις) υψηλότερο εάν οι τιμές ήταν στα \$80 ανά βαρέλι. Ως

αποτέλεσμα, οι τιμές το 2009 προβλέπεται να είναι χαμηλότερες από ότι θα ήταν αν οι τιμές του πετρελαίου ήταν λιγότερο ευμετάβλητες.

Ο ρόλος του πληθωρισμού κόστους (cost inflation). Επίσης, είναι δύσκολο να εξηγήσουμε την διακύμανση των τρεχουσών τιμών πετρελαίου κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους με βάση τον πληθωρισμό κόστους. Μολονότι κάποιοι δείκτες κόστους αυξήθηκαν αυτή τη χρονιά, το μέγεθος αυτών των αυξήσεων ήταν σχετικά μέτριο σε σύγκριση με προηγούμενα χρόνια .

Ο ρόλος των προσδοκιών σχετικά με τις μελλοντικές τιμές. Οι προσδοκίες για τιμές κατά το πρώτο μισό του έτους αντανάκλυσαν τις αντιλήψεις της αγοράς ότι οι συνθήκες προσφοράς και ζήτησης θα παρέμεναν σφιχτές και στο μέλλον, ιδίως εξαιτίας της αβεβαιότητας σχετικά με το κατά πόσο οι προμήθειες θα ήταν επαρκείς για την πλήρωση της μελλοντικής ζήτησης. Οι προσδοκίες επηρεάστηκαν από τις συζητήσεις για στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ, για την πετρελαιοπαραγωγική κορύφωση και για την ικανότητα μεγαλύτερης παραγωγής στην αγορά και άλλα γεωπολιτικά γεγονότα που θέτουν σε κίνδυνο την προσφορά. Σε αυτό το πλαίσιο, η αυξητική τάση των τρεχουσών-μελλοντικών τιμών από τις αρχές του έτους αντανάκλυσαν τις ανησυχίες για την προσφορά. Ακόμα και αν οι τρέχουσες τιμές αυξάνονταν ως αποτέλεσμα των τρεχουσών συνθηκών αγοράς, οι μελλοντικές τιμές επιταχύνονταν ακόμα γρηγορότερα με βάση την προσδοκία ότι οι κίνδυνοι σχετικά με την μελλοντική προσφορά θα επιδείνωναν μια συνεχή ανισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση και θα οδηγούσαν σε ακόμα πιο σφιχτές συνθήκες στην αγορά στο μέλλον.

Ενώ η αγορά κατά το πρώτο μισό του έτους ανησυχούσε κυρίως για την προσφορά, η πρόβλεψη για τη ζήτηση ήταν άσχημη ως αποτέλεσμα της πρωτοφανούς υψηλής τιμής πετρελαίου και μιας βραδυκίνητης παγκόσμιας οικονομίας.

Υπήρχε μια προσδοκία στην αγορά ότι η ζήτηση του πετρελαίου, και ως εκ τούτου οι τιμές, θα παρέμενε εύρωστη λόγω της μεγάλης ανάπτυξης των εμφανιζόμενων οικονομιών. Οι αγορές υπέθεταν ότι το μέγεθος των εγχώριων οικονομιών τους θα επέτρεπε στις εμφανιζόμενες οικονομίες να αποσυνδέσουν έως ένα βαθμό την ανάπτυξή τους από εκείνη των αναπτυσσόμενων οικονομιών και έτσι να τις προστατεύσουν από τα χειρότερα της οικονομικής επιβράδυνσης.

Όμως, το μέγεθος των παγκόσμιων οικονομικών και χρηματοοικονομικών προβλημάτων έγινε περισσότερο αντιληπτό κατά το δεύτερο μισό του 2008, ιδίως με την κατάρρευση της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο. Καθώς οι προσδοκίες των αγορών άλλαξαν από τις ανησυχίες για τους κινδύνους της μελλοντικής προσφοράς στις ανησυχίες για τη βιωσιμότητα της ζήτησης, οι τιμές πετρελαίου έπεσαν παραπάνω από 70% από το κορύφωμά τους τον Ιούλιο – με την πτώση των τιμών να είναι πιο ορμητική από τον Οκτώβριο.

3.5 Οι χρηματοοικονομικές αγορές στις μελλοντικές τιμές

Το ενδιαφέρον για τα αγαθά ως χρηματοοικονομικό περιουσιακό στοιχείο έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Μαζί με την ανάπτυξη των αγορών παραγώγων (derivatives markets), η συμμετοχή στις μελλοντικές αγορές πετρελαίου παρουσιάζει

διακυμάνσεις τα τελευταία χρόνια – όσον αφορά τον αριθμό των εκκρεμών συμβάσεων, την εμπορική δραστηριότητα και τον αριθμό των εμπορευόμενων. Για παράδειγμα, το ανοικτό ενδιαφέρον (open interest) σε όλα τα διαθέσιμα συμβόλαια μελλοντικής χρονικής στιγμής (contract maturity) των προθεσμιακών αργού πετρελαίου που συναλλάχθηκαν στο New York Mercantile Exchange (NYMEX), το μεγαλύτερο Χρηματιστήριο Ενέργειας, σχεδόν διπλασιάστηκε από 0,7 εκατομμύρια στο τέλος του 2004 σε σχεδόν 1,4 εκατομμύρια συμβόλαια στο τέλος του 2007. Το ανοικτό ενδιαφέρον έπεσε το 2008, ιδίως κατά το δεύτερο μισό του χρόνου, καθώς οι χρηματοοικονομικοί επενδυτές αναγκάστηκαν να προβούν σε ρευστοποίηση λόγω των όλο και βαθύτερων παγκόσμιων οικονομικών και χρηματοοικονομικών προβλημάτων.

Οι καινοτομίες στις αγορές παραγώγων τα τελευταία χρόνια επέτρεψαν στους χρηματοοικονομικούς επενδυτές να αποκτήσουν ευκολότερα πρόσβαση στις αγορές αγαθών:

- Ως πληθωρισμικό αντιστάθμισμα (inflationary hedge) ενάντια στην παγκόσμια αύξηση των τιμών και την υποτίμηση του αμερικανικού δολαρίου.
- Ως έρευνα απόδοσης σε ένα δυσμενές παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον
- Ως μηχανισμός διαφοροποίησης χαρτοφυλακίου (portfolio diversification) για τη μείωση του κινδύνου, καθώς τα αγαθά ιστορικά συσχετίζονται αντίθετα με τα έντοκα γραμμάτια και τις μετοχές.

Συνεπώς, οι μελλοντικές αγορές έχουν αναφέρει μια απότομη αύξηση της δραστηριότητας των μη-εμπορικών εμπορευόμενων, όπως είναι εκείνοι που εμπορεύονται κερδοσκοπικά αμοιβαία κεφάλαια (hedge funds), και των εμπορικών εμπορευόμενων, όπως είναι οι έμποροι ανταλλαγής χρηματοοικονομικών παραγώγων (commodity swap), που συχνά δρουν σαν μεσάζοντες για τους χρηματοοικονομικούς επενδυτές που αναζητούν μεγαλύτερη έκθεση στις τιμές των αγαθών (διάγραμμα 20). Αυτό άλλαξε τα χαρακτηριστικά των εμπορευόμενων στις μελλοντικές αγορές πετρελαίου. Δεν πρόκειται πια για παραδοσιακούς επενδυτές που αντασφαλίζονται κατά των αλλαγών των μελλοντικών τιμών, αλλά για χρηματοοικονομικούς επενδυτές με περιορισμένες γνώσεις για τις αγορές πετρελαίου που αναζητούν μια μεγάλης διάρκειας έκθεση στα αγαθά.

Μολονότι οι χρηματοοικονομικοί επενδυτές μπορεί να μην χειραγωγούν ή ηθελημένα να οδηγούν σε αύξηση των τιμών, είναι πιθανόν οι επενδυτές που αναζητούν μια μακράς διάρκειας έκθεση σε ένα αγαθό ή σε μια ομάδα αγαθών να ασκούν ανοδική πίεση στις μελλοντικές τιμές. Αυτοί διαφέρουν από τους παραδοσιακούς επενδυτές σε αρκετά σημεία:

- Αντί να μετακινούνται ανάμεσα στη θέση του αγοραστή και στη θέση του πωλητή (long and short position) όπως οι παραδοσιακοί επενδυτές, τείνουν να έχουν επιμόνως τη θέση του αγοραστή και εξέρχονται από την αγορά παρά παίρνουν τη θέση του πωλητή. Συνεπώς, τείνουν να δρουν με περισσότερη συνοχή ως ομάδα από ότι οι παραδοσιακοί κερδοσκόποι.
- Σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς επενδυτές, είναι λιγότερο ευαίσθητοι στις διακυμάνσεις των τιμών. Οι επενδυτικές τους αποφάσεις βασίζονται σε ένα εύρος παραγόντων (επανακατανομή χαρτοφυλακίου, για παράδειγμα) και όχι στο κατά πόσο η τιμή ενός προϊόντος παρουσιάζει καλή χρηματική αξία.

- Τέλος, έχουν την τάση να μένουν στην αγορά περισσότερο από τους παραδοσιακούς επενδυτές καθώς η προθυμία τους να πληρώσουν/να αντέξουν τον κίνδυνο βασίζεται σε ευρύτερους μακροοικονομικούς παράγοντες από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της προσφοράς και ζήτησης του πετρελαίου.

3.6 Διεθνές χρηματιστήριο πετρελαίου

Πρέπει να θυμηθούμε ότι από τα παλιά μέχρι την πρώτη πετρελαϊκή κρίση το 1973, οι τιμές του πετρελαίου διατηρούνται σχεδόν σταθερές χάρη στον έλεγχο της αγοράς από την αρχή της λειτουργίας της από τις επτά μεγάλες πολυεθνικές πετρελαϊκές εταιρείες αν και προς το τέλος αυτής της περιόδου αρχίζει να ισχυροποιείται ο Οργανισμός Πετρελαιοεξαγωγικών Κρατών που είχε ιδρυθεί το 1960. Το 1973 ο ΟΠΕΚ παίρνει στα χέρια του την προσφορά και τον έλεγχο των τιμών. Ανεβάζοντας τις τιμές δημιουργεί την πρώτη πετρελαϊκή κρίση που ανατρέπει τα καθιερωμένα της παγκόσμιας οικονομίας, πριν ο κόσμος συνέλθει από την πρώτη ακολουθεί η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση με την ισλαμική επανάσταση και την ανατροπή του σάχη στο Ιράν το 1979 και την έκρηξη του ιρακινόιρακικού πολέμου το 1980. Είναι η εποχή που εντείνεται η προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η κυριαρχία του ΟΠΕΚ. Από τη μια με την αύξηση της εκτός ΟΠΕΚ παραγωγής, από την άλλη με τη διαμόρφωση των τιμών σε Χρηματιστήρια Εμπορευμάτων σύμφωνα με τον κλασικό κανόνα της προσφοράς και της ζήτησης.

Υπάρχουν στο εξής περίοδοι με χαμηλές ως πολύ χαμηλές τιμές, αλλά και οι περίοδοι με υψηλές ως πολύ υψηλές ή πάρα πολύ υψηλές την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα. Αλλάζει όμως η λειτουργία της αγοράς. Ο ΟΠΕΚ εξακολουθεί να την επηρεάζει με ποσοστώσεις με αυξομειώσεις δηλαδή στην παραγωγή των μελών του αλλά αυτό είναι πλέον ένα από τα στοιχεία που λαμβάνουν υπόψη τους οι συναλλασσόμενοι στα χρηματιστήρια. Και δεν είναι πάντα σημαντικότερο. Σημασία έχει κάθε γεγονός που επηρεάζει ή μπορεί να επηρεάσει ή μπορεί να εκτιμηθεί ότι μπορεί να επηρεάσει την προσφορά και τη ζήτηση. Πολιτικό και οικονομικό όπως για παράδειγμα κυβερνητικές αλλαγές, πόλεμος, επανάσταση, σαμποτάζ, οικονομική κρίση άρα μείωση της ζήτησης, οικονομική ανάπτυξη άρα αύξηση της ζήτησης, καταιγίδα που απειλεί πετρελαϊκές εγκαταστάσεις και πάει λέγοντας.

Καθοριστικό ρόλο στην αλλαγή της λειτουργίας της αγοράς παίζει το Διεθνές Χρηματιστήριο Πετρελαίου που ιδρύεται το 1980 στο Χρηματιστήριο Εμπορευμάτων του Λονδίνου από ομάδα εταιριών ενέργειας. Στο παιχνίδι μπαίνει και το Χρηματιστήριο Εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης. Τα δύο χρηματιστήρια εξελίσσονται σταδιακά σε βασικά κέντρα διαμόρφωσης των τιμών. Το πετρέλαιο γίνεται χρηματιστηριακό αγαθό. Η επίσημη τιμή του ΟΠΕΚ παύει από το 1985 να έχει σημασία και καταργείται. Σε μερικά χρόνια η επίσημη τιμή, με την έννοια μιας τιμής που καθορίζεται από τον παραγωγό εξαφανίζεται ολοκληρωτικά. Το 1998 στο Λονδίνο εισάγονται αγοραπωλησίες και μακροπρόθεσμων συμβολαίων κάτι που γίνεται στη Νέα Υόρκη από το 1983.

Η τιμή του αργού πετρελαίου που διακινείται σε όλο τον κόσμο καθορίζεται πλέον σύμφωνα με τρεις τύπους πετρελαίου: το Μπρεντ της Βόρειας Θάλασσας, το Αμερικανικό αργό και το Ντουμπάι. Η τιμή αυτών χρησιμεύει ως δείκτης για τον καθορισμό της τιμής του πετρελαίου που πωλούν οι χώρες εντός και εκτός ΟΠΕΚ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ

4.1 Η πετρελαϊκή κρίση του 21ου αιώνα

Όλες οι απαισιόδοξες προβλέψεις για το επικείμενο τέλος της ένδοξης εποχής του πετρελαίου διαψεύστηκαν τα πρώτα χρόνια της νέας χιλιετίας από μια νέα πετρελαϊκή κρίση. Όπως και στις αρχές της δεκαετίας του '70, έτσι και τώρα υπήρχαν πολλοί οικονομικοί λόγοι που έδωσαν τροφή στην κρίση, η έκρηξη της οποίας ήταν αποτέλεσμα κυρίως των πολλών χρόνων ανεπαρκών επενδύσεων στον τομέα της παραγωγής και των υποδομών. Όπως και τότε έτσι και τώρα ένα νέο πολιτικό δράμα επιτάχυνε την κρίση και διαμόρφωσε το ψυχολογικό της υπόβαθρο. Και πάλι η πολιτική αυτή κατάσταση ξέσπασε λόγω των άλυτων προβλημάτων στην πιο πλούσια σε πετρέλαιο περιοχή του κόσμου, τη Μέση Ανατολή. Αυτή τη φορά, όμως, πήρε μια άνευ προηγουμένη και φοβερή μορφή λόγω των τρομοκρατικών επιθέσεων στις Ην. Πολιτείες την 11η Σεπτεμβρίου 2001.

Εντελώς ξαφνικά, η απειλή της παγκόσμιας ασφάλειας φαινόταν να μην έχει ούτε σύνορα, ούτε αρχηγεία, ούτε παραδοσιακό στρατό, ούτε τυπικούς κανόνες. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η κήρυξη ενός «Ιερού Πολέμου» ενάντια σε όλους τους φερόμενους καταπιεστές των ισλαμικών αξιών και της ισλαμικής κουλτούρας με κύριο εκπρόσωπό του την οργάνωση Αλ-Κάιντα και τον ηγέτη της Οσάμα Μπιν Λάντεν. Η απειλή αυτή είχε ένα πολύπλοκο υπόβαθρο το οποίο επισκίαζε κάθε δυνατότητα ειρηνικής συνύπαρξης των διαφορετικών πολιτισμών όπως επίσης και την ασφάλεια και ελεύθερη διαθεσιμότητα του πετρελαίου ολόκληρης της Μ. Ανατολής.

Το ξερίζωμα της ισλαμικής τρομοκρατίας παραλληλίστηκε με την ενίσχυση και την διάψευση των προσδοκιών για μια ειρηνική επίλυση του παλαιστινιακού ζητήματος στα μέσα της δεκαετίας του '90, και εν μέρει καλλιεργήθηκε από αυτό.

Για τους περισσότερους αναλυτές το κομβικό σημείο που προκάλεσε μια ακόμα εποχή βίας ήταν η προκλητική επίσκεψη του μελλοντικού πρωθυπουργού του Ισραήλ Άριελ Σαρόν στον μουσουλμανικό ναό al-Aqsa στην Ιερουσαλήμ στις 28 Σεπτεμβρίου του 2000. Με αυτή την κίνηση ο Σαρόν ήθελε να επαναβεβαιώσει την ιστορική αξίωση των Εβραίων για την Ιερουσαλήμ και έτσι έγινε το πρώτο βήμα μιας σχεδιασμένης στρατηγικής για την υπονόμευση της ειρήνης που είχε εγκαθιδρυθεί το 1993 με τη συμφωνία στο Όσλο. Η σύγκρουση ανάμεσα στο Ισραήλ και την Παλαιστίνη ήταν μια από τις πολλές δικαιολογίες που επικαλέστηκε ο Ομπάμα για την τρομοκρατική του δράση. Ένας ακόμα βασικός παράγοντας ήταν η παρουσία των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην ιερή γη της Σ. Αραβίας κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου στο Περσικό Κόλπο. Κάτι τέτοιο, σύμφωνα με τον Ομπάμα, δεν θα μπορούσε να γίνει αν δεν υπήρχε συνεργασία ανάμεσα στις Η.Π.Α. και στις «διεφθαρμένες» και «ανίερες» μοναρχίες του Κόλπου. Για τον Ομπάμα, αυτός ο απαράδεκτος γάμος ανάμεσα στις Η.Π.Α. και στους Άραβες βασιζόταν στο εμπόριο

φτηνού πετρελαίου στη Δύση ως αντάλλαγμα της αμερικανικής προστασίας στην μοναρχία της Σ. Αραβίας και άλλων μοναρχιών του Κόλπου. Τον Μάρτιο του 2003 ξεκίνησε ο Δεύτερος Πόλεμος του Κόλπου.

Μετά την τρομοκρατική επίθεση στις Η.Π.Α. η αμερικανική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Bush κατηγόρησε το Ιράκ και το καθεστώς του Σαντάμ ότι υποστηρίζει την Αλ Κάιντα και ότι κατέχει όπλα μαζικής καταστροφής. Αργότερα, βέβαια, καμία από αυτές τις κατηγορίες δεν αποδείχτηκε. Πάντως, τα αλυσιδωτά γεγονότα που ακολούθησαν την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου και ονομάστηκαν «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας» από την κυβέρνηση του Bush οδήγησαν στην εισβολή αμερικανικών στρατευμάτων και συμμαχικών δυνάμεων στο Ιράκ και στην πτώση του καθεστώτος του Σαντάμ τον Μάιο του 2003. Ο ίδιος ο Σαντάμ συνελήφθηκε και φυλακίστηκε τον Δεκέμβριο του 2003. Όμως, αντί να επέλθει ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή, το τέλος του πολέμου ήταν η αρχή ενός καινούργιου εφιάλτη για την αραβική χώρα και τον τομέα του πετρελαίου της.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε όλη την περιοχή του Ιράκ άρχισαν να αποτελούν ένα καθημερινό φαινόμενο και πολλές από αυτές είχαν ως στόχο τους τις πετρελαϊκές υποδομές της χώρας. Η ήδη μειωμένη παραγωγή πετρελαίου εξαιτίας του πολέμου και της κακοδιαχείρισης από το καθεστώς του Σαντάμ μειώθηκε ακόμα περισσότερο στερώντας από τον κόσμο μια σημαντική πηγή προμήθειας αργού πετρελαίου.

Ο πόλεμος κατά του Ιράκ ήταν ουσιαστικά εις βάρος των μεγάλων διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών. Το καθεστώς του Σαντάμ είχε καλλιεργήσει καλές σχέσεις με σχεδόν όλες τις πετρελαϊκές εταιρείες του κόσμου επιτρέποντας την κοινή εκμετάλλευση των πλούσιων αποθεμάτων πετρελαίου της χώρας από τις εγχώριες και διεθνείς εταιρείες. Το καθεστώς είχε υπογράψει πολλά συμβόλαια και μνημόνια με τις ξένες εταιρείες τα οποία επρόκειτο να υλοποιηθούν μετά την άρση των κυρώσεων των Ην. Εθνών. Ο πόλεμος και η απομάκρυνση του Σαντάμ τα μετέτρεψε όλα σε άχρηστα χαρτιά. Με άλλα λόγια, ο Σαντάμ και το καθεστώς του για τις περισσότερες πετρελαϊκές εταιρείες ήταν ένα θεόσταλτο δώρο.

Η παγκόσμια προσφορά πετρελαίου χαρακτηριζόταν από ανασφάλεια λόγω της τρομοκρατίας και του πολέμου, αλλά πέρα από αυτό υπήρχαν και άλλα χειροπιαστά στοιχεία που δικαιολογούσαν τα απαισιόδοξα σενάρια: η παγκόσμια εφεδρική παραγωγή πετρελαίου έπεσε στα χαμηλότερα επίπεδά της, φτάνοντας στα 2 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα ή σε λιγότερο από το 3% της παγκόσμιας κατανάλωσης. Η παραγωγή στις παραδοσιακές δυτικές περιοχές που βρισκόντουσαν έξω από την σφαίρα επιρροής του ΟΠΕΚ (όπως οι Η.Π.Α. και η Βόρεια Θάλασσα) μειωνόταν ενώ η τάση της ελάττωσης νέων ανακαλύψεων που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960 συνεχίστηκε, με τα ετήσια ευρήματα εντελώς νέου πετρελαίου να αντιπροσωπεύουν μόνο το ένα τέταρτο της ετήσιας κατανάλωσης πετρελαίου ή περίπου 7 δισεκατομμύρια βαρέλια την ημέρα το 2000 ενώ η κατανάλωση έφτανε τα 27 δισεκατομμύρια βαρέλια (ακόμα και αν μετά το 2001, οι νέες ανακαλύψεις σημείωσαν ξανά αύξηση). Οι ανακαλύψεις νέων τεράστιων πετρελαιοπηγών ήταν σπάνιες ενισχύοντας την άποψη των απαισιόδοξων ότι λίγα αποθέματα πετρελαίου έχουν απομείνει. Εν συντομία, όλα τα στοιχεία ενίσχυαν την άποψη ότι ο κόσμος ζεμένει από πετρέλαιο.

4.2 Τα αποθέματα πετρελαίου

Οι εκτιμήσεις διαφέρουν με το δεδομένο μάλιστα ότι και να εκλείψει το πετρέλαιο από το υπέδαφος υπάρχει σε τεράστιες ποσότητες σε αμμόπισσες και σχιστόλιθους. Γεγονός είναι πάντως ότι από το 1985 και μετά η κατανάλωση είναι σταθερά μεγαλύτερη από τον όγκο του πετρελαίου που ανακαλύπτεται σε νέα πεδία. Η μεγαλύτερη ποσότητα πετρελαίου σε ετήσια βάση μέχρι σήμερα έχει ανακαλυφθεί το 1965. Έχει όμως σταματήσει η παραγωγή πετρελαίου από τη φύση; Πολλοί ειδικοί λένε ναι.

Πέρα από την μελλοντολογία σημασία έχει αυτό που δείχνουν τα στοιχεία. Η μεγαλύτερη παραγωγή συνολικά στο κόσμο σημειώνεται τον Ιούλιο του 2006 με 86,13 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα κατά μέσο όρο. Ένα χρόνο μετά, τον Ιούλιο του 2007, αντλούνται αντίστοιχα 84,28 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα, 130.000 λιγότερα από το 2006, ενώ η ζήτηση αυξάνεται κατά 1 εκατομμύριο με αποτέλεσμα τη ραγδαία άνοδο στις τιμές. Η μείωση της παραγωγής θα συνεχιστεί, λένε οι άνθρωποι του πετρελαίου. Κάθε χρόνο θα αντλείται και λιγότερο.

Ανάλογη τάση φαίνεται και στα βεβαιωμένα αποθέματα. Από 1,2395 τρισεκατομμύρια βαρέλια το 2006 φτάνουν στα 1,2379 τρισεκατομμύρια το 2007. Μειώνονται, κατά 1,6 δισεκατομμύρια. Με τα δεδομένα της σημερινής εποχής επαρκούν για 40 χρόνια.

Το επίπεδο της τρέχουσας παραγωγής και τα αποθέματα, προσδιορίζουν τη μέλλουσα παραγωγή, συνθέτουν το δίπτυχο που αντικατοπτρίζει την παραγωγική δυναμικότητα μιας χώρας ή μια ομάδα χωρών. Κυρίαρχες εξακολουθούν να είναι οι χώρες του ΟΠΕΚ. Ελέγχουν πάνω από το ένα τρίτο της παγκόσμιας παραγωγής και τα δύο τρίτα των παγκόσμιων αποθεμάτων. Ο ΟΠΕΚ εξακολουθεί να εφαρμόζει το σύστημα των ποσοστώσεων στην παραγωγή των μελών του θέλοντας να συμβάλλει στην ομαλή εξέλιξη του ισοζυγίου προσφοράς και ζήτησης και της διαμόρφωσης των τιμών.

Σημαντικό μερίδιο στην παγκόσμια παραγωγή και τα αποθέματα έχουν και χώρες που δεν ανήκουν στον ΟΠΕΚ, όπως η Ρωσία και η Νορβηγία. Οι χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης καλύπτουν το 23,8% της παγκόσμιας παραγωγής και οι χώρες που έχουν προέλθει από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 14,8%. Οι ΗΠΑ, όπου έχει αντλήσει πετρέλαιο για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία, ανήκει πάντα στους μεγαλύτερους παραγωγούς, αλλά είναι και ο μεγαλύτερος καταναλωτής. Το ίδιο ισχύει και για άλλες χώρες, που έχουν μεγάλη παραγωγή, αλλά ταυτόχρονα και μεγάλη κατανάλωση, όπως η Κίνα.

Τα περισσότερα παγκόσμια αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου εξακολουθούν να βρίσκονται στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και αντιστοιχούν στο 64% του συνόλου. Άλλες σημαντικές ποσότητες αποθεμάτων πετρελαίου εντοπίζονται στην Αμερική και την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίες όμως καταναλώνονται από τις εγγύτερες περιοχές. Ως εκ τούτου στο κοντινό μέλλον η Μέση Ανατολή είναι το πιθανότερο να παραμείνει η πιο σημαντική πηγή πετρελαίου για την Ευρώπη.

4.3 Το πετρέλαιο και τα αποθέματα στην Ελλάδα

Εκτιμάται ότι πιθανά κοιτάσματα στη Δυτ. Ελλάδα και στο Αιγαίο θα ήταν δυνατόν να δώσουν από 3 έως 5 δισ. βαρέλια και να καλύψουν τις ανάγκες της χώρας για τα επόμενα 25 με 30 χρόνια. Την ώρα που η τιμή του πετρελαίου αναρριχάται στα 125 δολάρια το βαρέλι, Έλληνες επιστήμονες κάνουν λόγο για πιθανά και εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα τα οποία ενδεχομένως θα ήταν δυνατό να δώσουν από 3 έως 5 δισεκατομμύρια βαρέλια προκειμένου να καλυφθούν οι ενεργειακές ανάγκες της χώρας για τα επόμενα 25 με 30 χρόνια.

Πρόκειται για κοιτάσματα που βρίσκονται ανατολικά του Πρίνου (Σταυρός, Μαρώνεια, Σάπες, Αν. Θάσος). Αυτά, σύμφωνα με εκτιμήσεις, μπορούν να δώσουν από 900 έως 1 δισεκατομμύριο βαρέλια πετρελαίου. Επίσης, βρίσκονται στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Λήμνου - Χίου και των παραλίων της Μικράς Ασίας. Σημαντικά, ωστόσο, είναι τα κοιτάσματα τα οποία υπάρχουν στη Δυτική Ελλάδα και συγκεκριμένα στην περιοχή της Άρτας. Τα κοιτάσματα αυτά είναι βεβαιωμένα και εκτιμάται ότι μπορούν να αποφέρουν 1-2 δισεκατομμύρια βαρέλια αργού πετρελαίου. Αλλά πιθανά κοιτάσματα, τα οποία είναι όμως σε μεγάλο βάθος και θεωρείται ακόμη δαπανηρή η εκμετάλλευσή τους, βρίσκονται στη θαλάσσια περιοχή δυτικά της Κεφαλονιάς. «Με δεδομένη την τιμή του αργού πετρελαίου στα 125 δολ./βαρέλι και την προσδοκώμενη αύξηση, εντός το πολύ 24 μηνών, στα 200 δολ. /βαρέλι, κατά τον γενικό γραμματέα του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ), που δείχνει ξεκάθαρα την αδυναμία του Οργανισμού να ικανοποιήσει τις αυξημένες ενεργειακές απαιτήσεις του κόσμου αλλά και την αναμενόμενη αύξηση της τιμής του στα 300 δολ./βαρέλι μέχρι το 2015 λόγω της πτώσης των βεβαιωμένων απολήψιμων αποθεμάτων από τα 750 δισεκατομμύρια βαρέλια που είναι σήμερα στα 550 δισεκατομμύρια βαρέλια το 2015, καθίσταται αναγκαία η έρευνα για την ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στον ελλαδικό χώρο.

Η ύπαρξη υδρογονανθράκων στον ελλαδικό χώρο έχει επιβεβαιωθεί με την ανακάλυψη των κοιτασμάτων αργού πετρελαίου του Πρίνου και φυσικού αερίου στα Νότια της Καβάλας, όπως επίσης φυσικού αερίου στην Επανομή και αργού πετρελαίου στο Κατάκολο, αλλά και των επιφανειακών εμφανίσεων (oil shows) στην Ήπειρο. Κατά συνέπεια, και μητρικά πετρώματα γένεσης υδρογονανθράκων υπάρχουν αλλά και δομές εγκλωβισμού των παραγόμενων υδρογονανθράκων υπάρχουν στην Ελλάδα. Πετρελαιοπιθανές περιοχές υπάρχουν στο Βορειανατολικό Αιγαίο όπου έχουν διαπιστωθεί παρεμφερείς δομές με αυτήν του Πρίνου και μεταξύ Λήμνου - Αγίου Ευστρατίου - Μυτιλήνης και Χίου. Τα πιθανά απολήψιμα αποθέματα αργού πετρελαίου στο ΒΑ Αιγαίο πρέπει να υπερβαίνουν το 1 δισεκατομμύριο βαρέλια. Μία άλλη περιοχή για την οποία υπάρχει μεγάλη πίστη ότι φιλοξενεί αποθέματα υδρογονανθράκων είναι ο νομός των Γρεβενών και ιδιαίτερα το νότιο τμήμα του νομού. Κατά συνέπεια, στη Μακεδονία υπάρχουν πολλές πετρελαιοπιθανές περιοχές. Η Ήπειρος είναι μία άλλη γεωλογική περιοχή για την οποία ανενδοίαστα όλοι οι γεωλόγοι πετρελαίου, γεωφυσικοί και γεωχημικοί πετρελαίου πιστεύουν ότι φιλοξενούνται περισσότερες ποσότητες υδρογονανθράκων απ ό,τι η Μακεδονία.

Αναμενόμενο είναι και η πετρελαιοπιθανή περιοχή που βρίσκεται στον θαλάσσιο χώρο Δυτικά της Ζακύνθου, ότι μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας από εταιρείες οι οποίες έχουν τέτοιες εμπειρίες και ήδη δουλεύουν στη Βόρειο Θάλασσα.

Παρεμφερείς πετρελαιοπιθανές περιοχές στην Ελλάδα που βρίσκονται σε μεγάλα βάθη είναι αυτές οι οποίες εντοπίζονται νότια της Γαύδου και της Ιεράπετρας στην Κρήτη.

Επιπλέον, θα πρέπει να ερευνηθεί η ύπαρξη υδριτών (στερεοποιημένου φυσικού αερίου) στις περιοχές όπου η αφρικανική πλάκα συναντάται με την ελληνική πλάκα, δηλαδή από τη Ρόδο έως τη Νότιο Κρήτη, μέχρι και τη Λευκάδα.

Στο σημείο επαφής έχουν ήδη ανιχνευτεί σε μεγάλα βάθη τεράστιοι όγκοι παγωμένου φυσικού αερίου, η έκταση των οποίων είναι άγνωστη. Αν αξιοποιηθούν οι υδρίτες λύθηκε το παγκόσμιο ενεργειακό πρόβλημα για πάρα πολλές δεκαετίες.

Ο μεγάλος δρόμος αξιοποίησης των κοιτασμάτων υδρογονάνθρακα στην Ελλάδα ξεκινά με ένα μικρό βήμα. Και αυτό, όπως δείχνει η μη εκμετάλλευση του μικρού κοιτάσματος στο Κατάκολο, είναι ολιγωρία.

Μία παραγωγή 2.500 βαρελιών ημερησίως για τα επόμενα 20 χρόνια θα απέφερε με τις σημερινές τιμές αργού πετρελαίου τουλάχιστον 2 δισεκατομμύρια δολάρια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στη διάρκεια αυτών των χρόνων το πετρέλαιο έχει παραμερίσει κάθε άλλη πηγή ενέργειας κυριαρχώντας στον κόσμο. Αυτό το παράξενο υγρό έχει αποδειχθεί μοναδική πρώτη ύλη. Αξεπέραστη στην έκταση και την ποικιλία της προσφοράς της. Δεν έχει ονομαστεί τυχαία «Μαύρος Χρυσός».

Έχει οδηγήσει τον άνθρωπο στη μεγάλη περιπέτεια της αδιάκοπης έρευνας για την εξεύρεση του και για τον έλεγχο της παραγωγής και τη ρύθμιση της αγοράς του. Όποιος ελέγχει την παραγωγή και ρυθμίζει την αγορά έχει το χρήμα και τη δύναμη. Η ιστορία του είναι γεμάτη από κρίσεις, επαναστάσεις και πολέμους. Η απόλυτη εξάρτηση των καταναλωτριών χωρών πληρώνεται ακριβά όταν από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο ΟΠΕΚ γίνεται ρυθμιστής της αγοράς. Οι τιμές με διάφορες αιτίες και αφορμές ανάλογα με τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες διαγράφουν στο εξής μικρούς και μεγάλους κύκλους ανόδου και καθόδου.

Η προσέγγιση για την αυξομείωση των τιμών του πετρελαίου γίνεται συνήθως βάσει των βασικών κανόνων της αγοράς (σχέση προσφοράς και ζήτησης). Η πραγματικότητα είναι πως οι αλματώδεις αυξήσεις στην τιμή του πετρελαίου επιβαρύνουν τις τιμές των αγαθών πρώτης ανάγκης για τους πολίτες, αλλά και των υπηρεσιών που βασίζονται στο πετρέλαιο. Οι μεταφορές, τα τρόφιμα, αλλά και η θέρμανση αποτελούν τρία βασικά παραδείγματα όπου οι τιμές τους ακολουθούν την τρελή πορεία του πετρελαίου προς τα πάνω, μειώνοντας το εισόδημά τους.

Η ζήτηση πετρελαίου και πετρελαιοειδών αυξήθηκε αλματωδώς και το 1974 η συμμετοχή του πετρελαίου στην παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας ανήλθε στο 48%. Μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970, που είχαν ως αποτέλεσμα την απότομη και μεγάλη αύξηση της τιμής του.

Η ουσιαστικότερη εξήγηση βρίσκεται στην καταλυτική σχέση προσφοράς και ζήτησης. Η προσφορά πετρελαίου έχει καμφθεί. Για αντικειμενικούς και όχι για πολιτικούς ή κερδοσκοπικούς λόγους. Μέσα στο 2007 λ.χ. η προσφορά μειώθηκε κατά 127.000 βαρέλια την ημέρα. Στο ίδιο διάστημα η ζήτηση αυξήθηκε κατά 1 εκατ. βαρέλια ημερησίως. Αυτονόητα η πίεση στις τιμές δεν θα μπορούσε παρά να είναι γιγαντιαία.

Οι αναπτυγμένες κυρίως χώρες υιοθέτησαν διάφορα μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας και μερίμνησαν για την ανάπτυξη άλλων πρωτογενών ενεργειακών πηγών, όπως είναι το ουράνιο - πλουτόνιο (πυρηνική ενέργεια) και οι λεγόμενες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ήλιος, άνεμος, υδατοπτώσεις κλπ.), με στόχο τη μείωση της εξάρτησης της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς από το πετρέλαιο.

ΠΗΓΕΣ

Βιβλία:

- Maugeri Leonardo. The age of oil: The mythology, history and future of the world's most controversial resource. Praeger 2006
- Βρεττού Θεμ. Εμ., Αγαλιανού – Βρεττού Αντωνία. Οικονομική γεωγραφία Διεθνείς εμπορικές σχέσεις. Ίδρυμα Ευγενίδου 1995
- Μπακανάκης Σωτήρης, Λίτσης Μωυσής, Καϊταντζίδης Μιχάλης. Πετρέλαιο: Η αυτοκρατορία του «Μαύρου Χρυσού». Εκδόσεις Γαβριηλίδης 2010
- Global energy team. The rise and fall in oil prices: analysis of fundamental and financial drivers. Cabinet office 2008

Διαδίκτυο:

- www.wikipedia.org
- www.opec.org
- www.economist.gr
- www.ethnos.gr
- www.news247.gr

